

KMÜ EFAD

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

6 CİLT
VOLUME ■

2 SAYI
ISSUE ■

ARALIK / DECEMBER 2023

E-ISSN: 2667-4424

KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

CİLT/VOLUME: 6

SAYI/ISSUE: 2

E-ISSN: 2667-4424

ARALIK/DECEMBER 2023

KARAMAN

KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 6 • Sayı/ Issue 2 • Aralık/December 2023

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına
Owner on Behalf of the Karamanoglu Mehmetbey University
Prof. Dr. Mehmet GAVGALI

Editör / Editor

Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Dr. Öğr. Üyesi İsmail AKKAŞ
Arş. Gör. Dr. Emre KOÇ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Alan Editör Kurulu / Field Editor Board

Arkeoloji – Sanat Tarihi: Doç. Dr. Hatice KÖRSULU (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)	Felsefe: Doç. Dr. Emre Arda ERDENK (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Tarih: Doç. Dr. Alaattin UCA (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)	Türk Dili ve Edebiyatı: Doç. Dr. Okan Celal GÜNGÖR Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSOY (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Coğrafya: Dr. Öğr. Üyesi Murat POYRAZ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir)	Batı Dilleri ve Edebiyatları (Alman, Amerikan, Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol): Doç. Dr. Serap SARIBAŞ Arş. Gör. Fırat SOYSAL (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Psikoloji: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)	Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Arap, Çin, Fars, Rus, Hint): Doç. Dr. Ahmet Hamdi CAN Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ Dr. Öğr. Üyesi Esin EREN SOYSAL (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Sosyoloji: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZPINAR (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)	

Türkçe Yazım Editörleri / Turkish Language Editors Yabancı Dil Editörleri/Foreign Language Editors

Arş. Gör. Dr. Fatih ÖZTÜRK Arş. Gör. Abdullah TOPÇU (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)	Dr. Öğr. Üyesi Deniz Berk TOKBUDAK Arş. Gör. Meryem Senem BAŞCI (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Dergi İletişim / Journal Contact

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yunus Emre Yerleşkesi 70200 Karaman/Türkiye
Telefon: +90 338 226 2141 Fax: +90 338 226 2139
E-Posta: efad@kmu.edu.tr - Web: <https://dergipark.org.tr/pub/efad> - <http://kmu.edu.tr/efad/tr>

KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 6 • Sayı/ Issue 2 • Aralık/December 2023

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah SOYKAN

(Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. Adem ÖGER

(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI

(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)

Prof. Dr. Ahmet SARI

(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet YİĞİT

(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL

(Bursa Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali AÇIKEL

(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ

(Selçuk Üniversitesi, Konya)

Prof. Dr. Besim ÖZCAN

(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Cevat BAŞARAN

(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercan OKTAY

(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdinç YÜCEL

(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Feridun ATA

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Fikret KARAPINAR

(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Giray FİDAN

(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ

(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Prof. Dr. Hanifi VURAL

(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA

(Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan YILMAZ

(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin TUROĞLU

(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim KUNT

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim SOLAK

(Kahramanmaraş Sütçü İmam

Üniversitesi, Kahramanmaraş)

Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU

(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmet ÜZEN

(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT

(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Kirami ÖLGEN

(Ege Üniversitesi, İzmir)

Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN

(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

(Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Ali HACIGÖKMEN

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KURT

(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Karaman)

Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Hilmi DEMİR

(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat DURUKAN

(Mersin Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa AYDIN

(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Prof. Dr. Necmi UYANIK

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Nergis BİRAY

(Pamukkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman DOĞANAY

(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR

(Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)

Prof. Dr. Sinan GÖNEN

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Tahir BALCI

(Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI

(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Yüksel ÇELİK

(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Turan KARATAŞ

(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN

(Pamukkale Üniversitesi, Denizli)

Doç. Dr. Çağatay BENHÜR

(Selçuk Üniversitesi)

Doç. Dr. Erkan ALKAÇ

(Mersin Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL

(Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE

(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

(Atatürk Üniversitesi)

Dr. Olimpiu POP

(Babes-Bolyai University, Romania)

Dr. Öğr. Üyesi Sinan TAŞDELEN

(Selçuk Üniversitesi)

Doç. Dr. Recep DURGUN

(Selçuk Üniversitesi)

Doç. Dr. Veysel ŞAHİN

(Fırat Üniversitesi)

Dr. Warren EASTWOOD

(Birmingham University, United
Kingdom)

Cilt/Volume 6 • Sayı/ Issue 2 • Aralık/December 2023

Taranan İndeksler ve Veri Tabanları/ Indexes & Databases

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Academindex*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *Index of Academic Documents (IAD)*, *İdeal Online*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *MLA International Bibliography*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *Paperity*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *ScienceGate*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *SOBIAD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* ve *WorldCat* tarafından taranmaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (KMU EFAD) is indexed by *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Academindex*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *Index of Academic Documents (IAD)*, *İdeal Online*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *MLA International Bibliography*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *Paperity*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *ScienceGate*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *SOBIAD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* and *WorldCat*.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yılda bir cilt ve iki sayı olarak (Haziran ve Aralık) yayımlanan, *çift-körleme hakemlik süreci* yürüten, dizin ve platformlarında taranan *Uluslararası* akademik bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (KMU EFAD) is an international academic journal that publishes a volume and two issues per year (June and December). All kinds of content responsibility of the articles published in the journal belong to the authors and do not reflect the institutional view of our faculty. Manuscripts may not be published partially or completely elsewhere without the permission of the publisher.

KMÜ EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 6 • Sayı/ Issue 2 • Aralık/December 2023

BU SAYININ HAKEM KURULU / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Binnur GÜRLER
(Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir)

Prof. Dr. Hava SELÇUK
(Erciyes Üniversitesi, Kayseri)

Prof. Dr. Kürşat ÇELİK
(Fırat Üniversitesi, Elazığ)

Doç. Dr. Beytullah BEKAR
(Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli)

Doç. Dr. Evren KÜÇÜK
(Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu)

Doç. Dr. Hakan YALAP
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir)

Doç. Dr. Hasan EKİCİ
(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)

Doç. Dr. Hilal ÇİFTÇİ
(Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı)

Doç. Dr. Metin DEMİRCİ
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe USLU
(Düzce Üniversitesi, Düzce)

Dr. Öğr. Üyesi Berna KAVAZ KINDİĞİLİ
(Atatürk Üniversitesi, Erzurum)

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ULUCAN
(Bingöl Üniversitesi, Bingöl)

Dr. Öğr. Üyesi Ümit HASANUSTA
(İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul)

Dr. Öğr. Üyesi Yasin PARLAR
(İnönü Üniversitesi, Malatya)

Cilt/Volume 6 • Sayı/ Issue 2 • Aralık/December 2023

EDİTÖRDEN

Saygıdeğer Okuyucular,

2018 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörlüğü himayesinde kurulan ve aynı yıl ilk sayısı yayımlanan *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nin (**KMÜ EFAD**) 6. cilt 2. sayısını sizlerle buluşturmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Bu sayıda, 5 araştırma makalesi ve 1 inceleme/derleme makalesi bulunmaktadır. KMÜ EFAD Aralık 2023 sayısı ile birlikte, *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Academindex*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *Index of Academic Documents (IAD)*, *İdeal Online*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *MLA International Bibliography*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *Paperity*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *ScienceGate*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *SOBIAD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* ve *WorldCat* indeks ve platformlarında taranmaktadır. Ayrıca *ULAKBİM (TRDİZİN)* ve *DOAJ* indekslerine de başvuru yapılmış olup, kabul süreci devam etmektedir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde çıkarılan dergimizin bu sayısının yayımlanmasında katkıları olan yayın ekibine, yazar ve hakemlerimize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. 2024 yılı Haziran sayımızda da kıymetli çalışmalarla karşınızda olmak dileğiyle...

Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ

Editör

Cilt/Volume 6 • Sayı/ Issue 2 • Aralık/December 2023

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Halil İbrahim ÇELİK**..... 142-152
Nevşehir 18 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ne Göre Nevşehir’de Sosyal Hayat
(*Social Life in Nevşehir According to the Nevşehir Sharia Court Register No. 18*)
- Kasım EKER**..... 153-174
Tokat Müzesi Cam Örneklerinden Bir Grup; Unguentariumlar
(*A Group of Tokat Museum Glass Samples: Unguentariums*)
- Sevim DOĞAN ÇELEBİ** 175-185
Federico García Lorca’nın “Yerma” Adlı Eserindeki Toplumsal Baskı Temasının İncelenmesi
(*An Analysis of The Theme of Social Pressure in “Yerma” of Federico García Lorca*)
- Uğur KURTARAN**..... 186-200
Nadir Şah-I. Mahmud Düellosu: Osmanlı Devleti ve İran Arasında Savaş ve Diplomasi (1736-1747)
(*Nader Shah-Mahmud I Duel: War and Diplomacy between the Ottoman Empire and Iran (1736-1747)*)
- Ömer BÜLBÜL**..... 201-214
Hüyük (Konya) Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar
(*Contributions to the Adversaria Dictionary from the Dialects of Hüyük (Konya)*)

İnceleme Makaleleri / Review Articles

- Recep Cemali AKGÜN** 215-225
The Necessity and Chance in Aristotle’s Theory of Society and Ethics
(*Aristoteles’in Toplum ve Etik Kuramında Zorunluluk ve Şans*)

MAKALELER

ARTICLES

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 28 Kasım 2023

Gönderim Tarihi: 8 Ekim 2023
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

Atf Künyesi: Çelik, H. İ. (2023). Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyeye Sicili'ne Göre Nevşehir'de Sosyal Hayat. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 142-152.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1372855>

NEVŞEHİR 18 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE NEVŞEHİR'DE SOSYAL HAYAT

Halil İbrahim ÇELİK*

Öz

Osmanlı Devleti döneminde şehir tarihi araştırmaları için şer'iyeye sicilleri önemli bir kaynaktır. Şehirlerde yargı, yönetim ve toplum işleriyle ilgilenen kadıların resmî işlemlerinin kayıtları olan şer'iyeye sicilleri, şehirlerin siyasi, idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına dair bilgiler sunarlar. Osmanlı Devleti'nde yargıçlık da yapan kadılar, Cumhuriyetin ilk yıllarında devam eden inkılaplar sırasında özellikle miras davalarına bakmışlar ve bu davaların kararları şer'iyeye sicillerine yazılmıştır. Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyeye Sicili'ne 1920-1927 tarih aralığındaki miras paylaşımı konuları kayıt edilmiştir. Bu dönemde Nevşehir'de Müslüman Türklerle birlikte Rumların da yaşadığı, Rum vatandaşların miras işlemlerinin de şer'iyeye sicillerinde yer aldığı görülmektedir. 1920-1927 döneminde Nevşehir'deki kişi ve yer adları, günlük yaşamda kullanılan eşyalar, mirasa konu olan tereke toplumun sosyal hayatı konusunda bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Bu kayıtlar Nevşehir'in idari, sosyal yapısı hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Çalışmada 75 varak ve 150 sayfadan oluşan sicil kayıtları günümüz alfabesine aktarılmış ve tahlil edilmiştir. Şer'iyeye sicili kayıtlarından Nevşehir'in Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki sosyal yaşamı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bilgilerin günümüz toplum yapısının tanınmasına ve sosyal gelişmelerin kökenlerinin anlaşılmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Şer'iyeye Sicili, Sosyal Hayat, Medeni Kanun.

Social Life in Nevşehir According to the Nevşehir Sharia Court Register No. 18

Abstract

Sharia court registers have an important place in the urban history researches of the Ottoman Empire period. Sharia court registers, in which the kadıs, who had judicial, administrative and social duties in the cities, recorded their official transactions, contain information about the political, administrative, social, economic and cultural life of the city to which they belonged. The kadi, who held the office of judge in the Ottoman Empire, continued to deal with inheritance cases in the early period of the Republic while the reform processes continued, and the provisions on inheritance cases were recorded in the registers of the Sharia court. Register No. 18 of the Sharia Court of Nevşehir records the portion of the inheritance matters between 1920 and 1927. It is seen that Greeks lived in Nevşehir together with Muslim Turks during this period, and the inheritance matters of Greek citizens were also recorded in the registers of the Sharia court. In the period from 1920 to 1927, the names of people and places in Nevşehir, the objects used in daily life and the inherited estates provide information about social life in society. These records contain valuable information about the administrative and social structure of Nevşehir. In this study, the register entries,

* Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu, Konya/Türkiye.

E-posta: hicelik@erbakan.edu.tr. Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5500-4226>.

consisting of 75 varaks and 150 pages, were transferred into the modern alphabet and analyzed. An attempt has been made to unveil the social life of Nevşehir in the early years of the Republic of Turkey through the records of the Sharia court registers. It is expected that this information can contribute to the recognition of today's social structure and the understanding of the origins of social developments.

Keyword: Nevşehir, Sharia Court Registers, Social Life, Civil Law.

Giriş

Şehirlerin ve bölgelerin tarihiyle ilgili araştırmalar yapılırken ilgili dönemde yazılan belgeler önemli kaynaklardan birisidir. Osmanlı Devleti dönemi şehir tarihi araştırmalarında kadılarının (hâkimlerin) mahkemelerdeki icraat ve kararları ile mahkemeye intikal eden her türlü resmî yazıları kapsayan ve tarih araştırmalarında birinci elden kaynak olarak kabul edilen şer'iyeye sicilleri kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu kayıtlara *şer'iyeye sicili*, *kadı sicili*, *kadı defteri*, *sicil-i mahfuz*, *mahkeme defterleri*, *defâtir-i şer'iyeye*, *zabıt defterleri* denildiği gibi kısaca *defter* ya da *sicil* de denilmekteydi (Taş vd., 2006: 7; Çelik, 2014: 255). Terim anlamı olarak ise; mehâkim-i şer'iyede kadılar ve naibler tarafından yapılan yargılamalar sonucu verilen hükümlerin, hüccet, ilam, ma'ruz, mürâsele gibi kayıtların, merkezden gönderilen ferman, berat, buyruldu, kanun-nâme, tayin beratları, tezkire ve takrir gibi yazıların veya kadıların birbirleriyle ya da diğer mahallî idarecilerle yaptıkları her türlü yazışmaların kaydedildiği defterler manasına gelmektedir (Hızlı, 1991: 142; Çelik, 2014: 255).

Şer'iyeye sicilleri ait oldukları şehrin idari, siyasi, askerî, sosyal, iktisadi ve kültürel yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Osmanlı Devleti 1455 yılında Bursa Şer'iyeye Sicilleriyle bu kayıt sistematiğini başlatmış ve Cumhuriyetin kuruluşuna kadar 472 boyunca şer'iyeye sicil kaydı tutulmuştur (Akgündüz, 1990: 17; Akgündüz, 2002: 59; Çelik, 2009: 553). Şer'iyeye sicilleri ilk dönemde Arapça olarak tutulurken daha sonra dil Türkçeye dönüşmüştür. Yazı stili olarak *rik'a*, *rik'a kırması*, *ta'lik* ve *divanî* hat türleri kullanılmıştır (Gedikli, 2005: 188). Osmanlı Devleti'nde şer'î hükümlerin uygulama sahasına nasıl yansıdığını şer'iyeye sicilleri aracılığıyla öğrenilebilmektedir (Gedikli, 2005: 191; Akgündüz, 2002: 54).

Şer'iyeye sicillerinde belgeler muhtevalarına göre farklı adlarla isimlendirilmiştir. Hüccet (kadı huzurunda düzenlenen, hüküm ihtiva etmeyen, durum bildiren belge) (Uzunçarşılı, 1988: 108), vakfiye (vakfedilen mülkün ya da menkul değerın tasdik edilerek şartnamenin yazıldığı belge) (Aydın, 1996: 284), hüccet-i zahiriye (tasarruf hakkını belirleyen beratların arkasına yazılan şerh) (Akgündüz, 1988: 29), i'lâm (mahkeme hükmünü bildiren resmi karar yazısı) (Akgündüz, 1988: 29), tereke defterleri /metrukât defterleri (miras işlemleri ve davalarının kaydedildiği defterler) (İnalçık, 1953: 51), ma'ruz (icrâ makamlarına yazılan talep, ihtiyaç ve şikâyet dilekçeleri) (Akgündüz, 1988: 37), mürasele (kadının kendisine denk, daha alt rütbede ya da şahıslara yazdığı talep yazıları) (Akgündüz, 2002: 66) şer'iyeye sicillerinde en çok karşılaşılan belge türleri arasında yer almaktadır. Şer'iyeye sicillerine bu belgelerin yanında padişah tarafından gönderilen emir ve fermanlar (Akgündüz, 2002: 66), sadrazam, vezir ve beylerbeyi tarafından kadılara gönderilen buyrulduklar (Akgündüz, 1988: 37), tezkereler, mülkün tasarrufu hakkındaki vesikalar olan temessükler (daha sonra tapu adını aldı) (Akgündüz, 1988: 48) kayıt edilmiştir. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre; şer'iyeye sicillerinde merkezden gönderilen her konudaki ferman, berat ve mektupların suretleri, vali, mutasarrıf ve mütesellim gibi mahallî yöneticilerin çeşitli konularda sancak veya şehrin problemlerini çözmek için yayınladıkları buyrulduklar ile bunların icraatlarını gösteren kayıtları çözümlenmek için verdikleri hüccetler, kadıların çeşitli konularda merkeze gönderdikleri i'lâmlar ile şehir yönetiminde kişi ya da kurumlar arasında doğan anlaşmazlıkları çözümlenmek için verdikleri hüccetler, şehrin nüfusunu, nüfusun irki ve dinî yönden ayrımını, bu nüfusun zaman zaman maruz kaldığı salgın hastalık ile tabii afetleri anlatan belgeler, şehrin mahalle listeleri, şehirde yürütülen imar faaliyetleri, dinî ve sosyal kurumların bakım ve onarımları, buralarda kullanılan inşaat malzemelerinin çeşit ve fiyatları ile ilgili vesikalar, evlenme-boşanma, kız kaçırma, mehir bağlama, alım, satım mukavele ve kefalet senetleri, hırsızlık, kalpazanlık, yaralama ve öldürme ile ilgili kayıtlar, şehirdeki esnaf grupları, bunların meslekleri ile ürettikleri malların çeşitleri, çarşı ve pazarlarda satılan malların narh listeleri, usta ve ırgat yevmiyeleri, sancak ve şehir halkından toplanan vergi miktarları bu vergilerin toplanmasına kullanılan avarız-hanesi ile

ilgili listeler, altın ve para meseleleri ile çeşitli eşya fiyatlarını gösteren kayıtlar, ölen kişilerin mesleğini, mal varlığını, borçlarını ikamet ettiği ve vefat ettiği yer, varislerin durumunu gösteren tereke kayıtları, mahkeme tarafından önemli görülüp de sicillere kaydedilen çok çeşitli konuları kapsayan kayıtlar bulunmaktadır (Çelik, 2009: 552). Bu kayıtlarla şer‘iyye sicilleri ait oldukları şehrin sosyal, ekonomik ve kültür hayatı konusunda çok önemli bilgiler ihtiva etmektedirler. Çalışmada H. 1339/ M. 1920 ile 1927 tarihli 18 Numaralı Nevşehir Şer‘iyye Sicili’ne göre Nevşehir’de sosyal yaşam değerlendirilmeye çalışılmıştır.¹ Nevşehir’in sosyal tarihine ışık tutabilmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

1. Nevşehir Şer‘iyye Sicilleri ve 18 Numaralı Nevşehir Şer‘iyye Sicili

Nevşehir Şer‘iyye Sicilleri Milli Kütüphane’de mikrofilm olarak kayıtlıdır. Nevşehir iline ait toplam 30 adet defter bulunmaktadır. Bu defterlerden birincisi hicri 1229-1233 (miladi 1813-1818), sonuncusu ise hicri 1322-1325 (miladi 1904-1908) yıllarını arasını kapsamaktadır.² Bu defterler arasında farklı tarih aralıklarına ilişkin veraset, tereke, vekâlet, vasî tayini, askerî konular, ıslahatların Nevşehir’e yansımalarına yönelik gelişmeler, miras taksimi, vakıf, vakfetme, mütevellî ve nâzır tayini, evlenme ve boşanma, talak, nafaka talebi, harb-i umumi, seferberlik zamanı ve Nevşehir’e yansımaları konularını kapsayan kayıtlar bulunmaktadır. Sicillerin yazı tipi genellikle “*rik’a, rik’a kırması, divani, divani kırması*” olmakla beraber diğer yazı türlerinden bazılarında da rastlanılmaktadır. Defterlerde yazının çoğunlukla okunaklı olmasına karşın, bazı defterlerde yazının kötü yazılmasından veya mürekkebin akmış olmasından dolayı okunmakta zorluk çekilebilmektedir. 24 numaralı Nevşehir Sicil defterinin 1928 yılına kadar olan kısmı Osmanlı alfabesi ile bu tarihten sonraki kısmı ise Latin alfabesi ile yazılmıştır. 22 numaralı defterde pul kullanımına, 21 numaralı defterde derkenarlara rastlanılmaktadır. 30 numaralı defterde yine pul kullanımına ve derkenara rastlanılmaktadır. Tereke kayıtlarında matematiksel işlemler sıkça kullanılmıştır. Nevşehir iline ait şer‘iyye sicilleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yüksek lisans tezi olarak çalışılmış, metin çevirisi ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Nevşehir Şer‘iyye Sicilleri üzerinde yapılan çalışmalar Nevşehir’in askerî, idari, iktisadi, içtimai, dinî, kültürel hayatı hakkında ilk elden ve doğru bilgilere ulaşmamız sağlayacaktır.

Bu çalışmanın ana kaynağı olan 18 Numaralı Nevşehir Şer‘iyye Sicili Ankara’da Milli Kütüphane’de bulunan mikro filmlerden fotokopi yoluyla çoğaltılarak temin edilmiştir. 18 Numaralı Nevşehir Şer‘iyye Sicili toplam 75 varak, 150 sayfadan oluşmakta ve H. 1337-M. 1920 ile 1927 tarih aralığını kapsamaktadır. Tereke kayıtları tarihlenirken hem miladi hem de hicri takvim kullanılmıştır. Ancak son bölümlerde tarihlendirme sadece miladi takvime göre yapılmıştır. Sicilin tamamı görevliler tarafından numaralandırılmış; hiçbir sayfa boş geçilmemiştir.

18 Numaralı Nevşehir Şer‘iyye Sicili defterinde bulunan tüm hükümler miras/tereki davalarına ilişkindir. 70 hükümden 68 tanesi terekenin mirasçılar arasında paylaşılmasına, 2 hüküm ise mirasçısı kalmamış olan müteveffaların terekesinin devlete intikali kayıtlarını ihtiva etmektedir. 70 tereke kaydının 64 tanesi Müslüman tebaaya, 6 tanesi gayrimüslim tebaadan Rum milletine aittir. Defterin son sayfaları mikro filmlerde yeterince okunaklı çıkmadığından iki kez çekilmiştir. Varakların sol üst köşeleri kadı mührü ile mühürlenerek numaralandırılmıştır. Bazı hükümlerin sonunda kadı ve kâtibin imzaları ile mühürleri yer alırken bazı hükümlerde sadece kadı ve başkâtip/kâtibin imzaları yer almaktadır. Bu uygulamada bir sistematik yoktur. Takvim yılı sonlarında defter müfettişlerce incelenmiş ve bu inceleme defter üzerinde “*görölmüştür*” ifadesi ile belirtilmiştir. 18 Numaralı Şer‘iyye Sicili’nin farklı yönlerinden bir diğeri de Cumhuriyet dönemine ait hükümleri ihtiva etmesidir. 17 Şubat 1926 tarihinde Medeni Kanun’un kabulünden itibaren verilen hükümlerde miras paylaşımında “*medeni kanun mücebince*” (N.Ş.S., S. 70, N. 2) ifadesi ile tereke paylaşımında medeni kanunun hükümlerinin uygulandığı görölmektedir.

Tereke kayıtları Osmanlı dönemi toplumunun demografik yapısını gün yüzüne çıkarmıştır. Kayıtlardaki bilgiler ölen kişilerin hayatta buldukları sırada tasarruflarında bulunan her türlü giyim, ev

¹ 18 Numaralı Nevşehir Şer‘iyye Sicil defterinin onay/kayıt tarihi H.1337 tarihidir. Defterdeki ilk hüküm H.1339 tarihlidir. Defterdeki son hüküm ise; M. 1927 tarihlidir. M. 1927 yılında Hicri takvim kullanımı ve defterde kaydı olmadığından bu yılın hicri karşılığı verilememiştir.

² Milli Kütüphane’deki kutu numarasına göredir.

eşyası, mobilya ve mutfak takımları, kiler mevcudu gibi günlük kullanıma ait mallar ile bina, ev, bağ, bahçe, değirmen gibi taşınmaz malları da kapsamaktadır. Bunların yanında köylerdeki çiftlik araç-gereçler ile hayvan cins ve miktarlarını, ambarlarda mevcut bulunan veya tarlalarda ekili olan tahılın miktar ve çeşitlerini ayrıntılı olarak gösteren veriler de yine bu kayıtlarda bulunmaktadır (Barkan, 1966: 64). Tereke defterleri Osmanlı toplumunun sosyal ve iktisadi tarihi açısından bize çok önemli veriler sunarlar. Özellikle Osmanlı-Türk aile kurumu araştırmalarında tereke defterleri muhakkak müracaat edilmesi gereken kaynaklar arasındadır (Köstüklü, 2008: 17). Osmanlı toplumunun günlük yaşam, şehir ve köy hayatı, giyim kuşam kültürü, barınma ihtiyacı, kadın ve çocukların hakları konuları tereke defterlerinin kaynaklık ettiği konulardır (Köstüklü, 2008: 26).

2. 18 Numaralı Nevşehir Şeri'yye Sicili'nin Değerlendirilmesi (İdari Durum ve Sosyal Hayat)

Osmanlılar beylikten devlete geçiş sürecinde güçlü bir teşkilat yapısı oluştururken aşiret kural ve uygulamalarını hızla terk etmişler ve güçlü bir devlet teşkilatının asli unsurları olan idari, adli, askerî teşkilatlarını kurma ve geliştirmeyi zaruret olarak hissetmişlerdir (Uzunçarşılı, 1994: 124). Osmanlı Devleti'nin klasik dönem merkezî teşkilat yapısı II. Mahmut ve Sultan Abdülaziz döneminde değiştirilmiş, idari alanda yapılan yeniliklerle merkezîyetçiliğin etkisi azaltılarak, yerel halka uygulamada söz hakkı verilmiştir. Bu, yönetimde halkın söz sahibi olmasına atılmış önemli bir adımdır. Bu uygulama Osmanlı Devleti'nin idari teşkilatının da değişmekte olduğunu göstermektedir. Fransız idari teşkilatının örnek alınmasıyla 7 Kasım 1864'te Tuna Vilâyeti kurulmuştur. Aynı yıl Tuna Vilâyeti Nizamnâmesi'nin aksayan yönlerinin düzenlenmesiyle 1876 Vilayet Nizamnâmesi oluşturulmuştur. 1864 Vilayet Nizamnâmesi'ne göre; vilayet, liva (sancak), kaza ve karye olmak üzere idari birimlere ayrılmıştır. Böylece eyalet sisteminden vilayet sistemine geçiş gerçekleşmiştir (Hayta & Ünal, 2005: 149). Sancakların belirlenmesinde halkın hükümet mercilerine ulaşımı, asayiş ve güvenin temin edilmesi, elde edilen gelirin kendi kendine yeterli olması gibi özellikler göz önünde tutulmuştur. Zaman zaman sancak isimlerinde değişiklik yapılmıştır. Sancaklar da kazalara taksim edilmiştir. Kazalara bağlı olarak ise köyler kurulmuştur. Köyler ya kaza merkezi olan merkez nahiyeye ya da kazaya bağlı diğer nahiyelere bağlı olmuşlardır. Eyaletlerin yöneticilerine vali, sancakların yöneticilerine mutasarrıf, kazaların yöneticilerine kaymakam, nahiyelerin yöneticilerine nahiye müdürü, köylerin yöneticilerine ise muhtar denirdi. Eyaletlerin, sancakların, nahiyelerin ve köylerin yönetiminde vali, mutasarrıf, kaymakam, nahiye müdürü ve muhtar başkanlık ederdi. Bu yöneticilerin başkanlık ettiği meclisler de vardı ve ilgili her birim meclis üyeleriyle birlikte yönetilirdi.

XVI. yüzyılda Ayn-ı Ali Efendi'nin eserine göre Karaman Eyaleti'nde 7 sancak bulunmaktadır. Bunlar Liva-yı Konya Paşa Sancağı, Niğde, Aksaray, Beyşehir, Kırşehir, Kayseri ve Akşehir'dir. Bu dönemle ilgili kaynaklara göre Niğde Sancağı idari bakımdan Karaman Eyaleti'ne bağlıdır. XIX. yüzyılın ortasına doğru 1846 ile 1849 yılları arasında devlet salnamelerinde Niğde'nin Karaman Eyaleti'nde sancak olarak yer almasına son verilmiştir. Niğde, Niğde Sancağı'nın yerine yeni teşkil olunan Nevşehir Sancağı'na kaza olarak bağlanmıştır. Ancak Nevşehir'in sancak merkezi olması ve Niğde'nin de bu sancağa bağlı olması uzun süre devam etmemiştir. 1850 yılında bu duruma son verilerek, Niğde kendi adıyla anılan sancağın merkez kazası yapılmıştır. Eski sancak merkezi olan Nevşehir ise Niğde Sancağı'na kaza olarak bağlanmıştır. 1853 yılına kadar bu dağılım sürmüştür (Şaşmaz, 2008: 69-81). 1854 yılında Niğde Sancağı'nda merkez kaza Niğde, Nevşehir, Ürgüp, Bor ile Kayı, Bereketlü (Çamardı), Şücaaddin, Arabsun (Gülşehir), Aksaray, Koçhisar, Eyübad, Anduğı, Yahyalı, Hacıbektaş, Sultanhisar, Selmanlı-i Kebir, Kırşehir, Mucur isimli 17 kaza vardı. 1855 ile 1860 yılları arasında Girevli, Aşiret-i Muhacirin-i Acem, Aşiret-i Cerid, Aşiret-i Köceklü, Aşiret-i Boynince (Sarıkaraman) ve Aşiret-i Şerefli adlı 6 kazanın bu sancağa bağlanması ile kaza sayısı 17'den 23'e çıkmıştır. 1866 yılına ait Devlet Salnamesi'ne göre, Niğde Sancağı'nda Niğde, Nevşehir, Ürgüp, Aksaray, Bor ile Kayı, Kırşehir, Anduğı, Yahyalı ve Çamardı olmak üzere 10 kaza bulunmaktadır. Koçhisar, Eyübad, Hacıbektaş ve Mucur Kazaları ise nahiyeliğe dönüştürülmüştür. 1868 yılında Niğde Sancağı'na bağlı kaza ve nahiyelerin isimleri ayrı ayrı belirtilmektedir. Buna göre Niğde Kazası'na Bor, Anduğı, Şücaaddin ve Çamardı Nahiyeleri, Nevşehir Kazası'na ise Arabsun Nahiyesi, Ürgüp Kazası'na da Yahyalı Nahiyesi bağlı bulunmaktadır (Eminoğlu, 2009: 32-35). Devlet salnamelerine göre 1888 ile 1909 yılları arasında Nevşehir Kazası'nda 1 nahiye ve 34

köy bulunmaktadır. Bu köylerin tamamı merkez nahiye olan Nefs-i Nevşehir'e bağlıdır. 1910 yılında ise Nefs-i Nevşehir'e bağlı köy sayısı 34'ten 28'e düşmüştür. 1954 yılında Nevşehir Kazası, bugünkü durumunu almıştır (Şaşmaz, 2008: 69-81).

Nevşehir'in eski adı Muşkara'dır. Arapça kökenli bir kelime olup kumral anlamına gelmektedir. Belgede adı geçen bir diğer yerleşim birimi Melegübi'dir. Melegübi Nevşehir'in ilçesi olan Derinkuyu'nun eski adıdır. Ürgüp'ün eski adı ise Soandos, Avanos'un eski adı ise Evan'dır (Eminoğlu, 2009: 58-61). Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyye Sicili'nde tereke kayıtlarında büyük bir çoğunlukla menkul mallara (ev eşyaları, mevâşi, ticaret malları, tarım ürünleri) ilişkin kayıtlar bulunmaktadır. Ancak son bölümlerde az sayıda tereke kaydında hane, bağ, tarla, bahçe gibi menkul mallarda yer almaktadır (N.Ş.S; S. 69, N. 1).

Şer'iyye sicil kayıtlarında verilen hükümlerin uygulanmasında, yetki kaynağı olarak şeriat veya mahkeme gösterilmiştir. Birinci sayfadan 41. sayfaya kadar olan hükümlerde, "... *ma 'rifeti ve ma 'rifeti şer' ile*" ifadesi kullanılarak şeriatın yetkisi vurgulanmıştır. 42. sayfadaki 12. ve 13. hükümlerde ise yetki kaynağına atıf yapılmamıştır. 43. sayfadaki 14. ve 15. hükümlerde ise, "... *Mahkeme ma 'rifetiyle*" (N.Ş.S; S. 43, N. 14) ve "... *ma 'rifet-i mahkeme*" (N.Ş.S; S. 43, N. 15) ifadeleri ile mahkemenin yetki ve sorumluluğu belirtilmiştir. Bu farklılık devlet yönetiminde hukukun dayandığı normların şer'î hukuktan medeni hukuka geçtiğinin somut göstergesidir.

Şer'iyye sicilinde kişilerin dinî mensubiyetlerine göre farklı hitap ve tanımlama ifadeleri kullanılmıştır. Müslümanlar için "... *ahâlisinden iken bundan akdem vefât eden ...*" ifadesi, gayrimüslimler için ise "... *Mütemekkininden iken bundan akdem fevt olan ...*" ifadesi tercih edilmiştir. Bu ifadeler, İslâm inancının ölüm ve sonrasında dair görüşlerini yansıtmaktadır. Müslümanlar "ahâli" ve "vefât" kelimeleri ile tanımlanırken; gayrimüslimler "mütemekkin" ve "fevt" kelimeleri ile tanımlanmaktadır. Vefat kavramı; insanlar için ölüm anlamında kullanılmakta iken, fevt kavramı; kaybolmak, zayi olmak anlamlarında kullanılmaktadır (Doğan, 1992: 356). Ahâli kavramı "*Bir memlekette yerleşme merkezinde oturanlar, yaşayanlar, bu yerin yerli halkı*" anlamında kullanılırken, mütemekkin kavramı; "*mekân tutan, yerleşen*" anlamına gelmektedir (Doğan, 1992: 17). Bu farklı kullanım Osmanlı Devleti adli bürokrasisinin gayrimüslim vatandaşlara ilişkin değerlendirmesini de ifade etmektedir. Bu değerlendirmenin Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam ettiğini sicil kayıtlarında görülmektedir. 18 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili'nde Nevşehir'in 13 malleinin adı geçmektedir. Bu mahaller Raşid Bey Mahallesi (N.Ş.S., S. 1, N. 1), Kayacami Mahallesi (N.Ş.S., S. 59, N. 3), Kapucubaşı Mahallesi (N.Ş.S., S. 42, N. 13), Bekdik Mahallesi (N.Ş.S., S. 6, N. 7), Herikli Mahallesi (N.Ş.S., S. 8, N. 8), Karacakürd Mahallesi (N.Ş.S., S. 34, N. 5), Tahtacami Mahallesi (N.Ş.S., S. 21, N. 20), Rum Aşağı Mahallesi (N.Ş.S., S. 25, N. 23), Rum Başı Mahallesi (N.Ş.S., S. 36, N. 6), Camii Cedid Mahallesi (N.Ş.S., S. 43, N. 14), Eskill Mahallesi (N.Ş.S., S. 44, N. 15), Dere Mahallesi (N.Ş.S., S. 40, N. 10), Camii Atik Mahallesi'dir (N.Ş.S., S. 54, N. 8). Mahalle isimlendirilmesinde cami isimleri, coğrafi yer adları ve mahallelerin sakinlerinin etnik ve dinî kökenlerine göre isimlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Mahallelerin isimlendirilmesinden mahallede yaşayanların milletlerini ve dinlerini tespit etmemize yardımcı olmaktadır. Rum Aşağı Mahallesi'nde yaşayanların çoğunluğunun Rum milletinden oldukları sonucu çıkarılabilir. Cami ön isimli mahallelerin çok sayıda olması Anadolu'da kurulan şehir ve kasabaların kuruluş sürecinde bir cami etrafında kümelenildiği, ardından da bu cami isimlerinin çevresindeki muhitlere isim olduğu anlaşılmaktadır. Nevşehir'in, Müslümanların ve gayrimüslim Rum milletinin bir arada yaşadığı bir kaza olduğu görülmekle birlikte nüfusun büyük bir kısmını Müslümanlar oluşturmaktaydı.

18 Numaralı Şer'iyye Sicilinde geçen köy isimlerinde 2 farklı isimlendirme dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Tuz (N.Ş.S., S. 6, N. 6), Nar (N.Ş.S., S. 68, N. 10), Uçhisar (N.Ş.S., S. 27, N. 15), Karapınar (N.Ş.S., S. 41, N. 11), Ağıllar (N.Ş.S., S. 38, N. 18), Çullar (N.Ş.S., S. 26, N. 24), Kurugöl (N.Ş.S., S. 18, N. 17), Kozluca (N.Ş.S., S. 13, N. 13), Tatlar (N.Ş.S., S. 20, N. 19), Göre (N.Ş.S., S. 14, N. 14) köylerinin Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra kurulmuş köyler ya da Türkler tarafından yeniden imar edilmiş yerleşim birimleri olması muhtemeldir. Çünkü bu köylerin isimleri Türkçe kökenlidir. Dobada (N.Ş.S., S. 12, N. 11), Melegübi (N.Ş.S., S. 23, N. 22), Eneği (N.Ş.S., S. 29, N. 2), Doğala (N.Ş.S., S. 53, N. 7), Etabi (N.Ş.S., S. 58, N. 926-1 isimli yerleşim yerlerinin ise Türklerin Anadolu'ya gelmezden önceki dönemde yerleşim olan merkezler olduklarını değerlendirilmiştir.

Şer'iyeye siciline göre Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatında kazada reis, naib, kâtip, tahsildar, nüfus memuru, imam, tereke naibi, eytam müdürü, tereke kâtibi ünvanlı görevliler bulunmaktadır. Bu kişilerin miras paylaşımında görev aldıklarını, bu görevlerini ifa ederken görev mahallinden farklı bir bölgeye göreve gittiklerinde yolluk ve yevmiye ücretlerini tereke üzerinden aldıkları anlaşılmaktadır. Elbette ki Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatındaki görevliler bu sicil defterinde geçenlerden ibaret değildir. Bu sicil defterinde sadece tereke kayıtları olduğundan yalnızca terekelerle ilişkisi olan görevlilerin isimleri geçmektedir. Tereke kayıtlarındaki ev eşyası, mevaşî, ticaret emtiaları gibi çeşitli ürünlerin satılması ve bedellerinin mirasçılar arasında pay edilmesi gerektiğinde bu malların satılması için “*dellâl*” görev yapmaktadır (N.Ş.S.; S. 43, N. 14). *Dellâl* kelimesi; satılacak şeyi satan, alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kimse anlamına gelmektedir ve bu anlamı ile bir meslek adıdır (Develioğlu, 1982: 206).

Sicil kayıtlarında Nevşehir yöresindeki meslekler hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Berber, kasap, dülgör, ekmeççi, değirmenci, kömürçü, kazancı, kilimci gibi günlük yaşamda insanların ihtiyaçları olan ürünleri üreten, satan ya da hizmet sektöründe çalışanlar olduğu gibi, şube reisi, mülazım, müftü, çavuş gibi devlet görevlilerine ve ticaretle uğraşan tüccar ve *dellâl* vb. zümrelere ait tereke kayıtları bulunmaktadır. Meslek sahiplerinin tereke kayıtları bu kişilerin yaşam standartları açısından da ilginç bilgiler vermektedir (N.Ş.S., S. 51, N. 5).

Şer'iyeye sicilinde yer alan tereke kayıtlarında miras, veraset hükümlerinde yer alan bilgiler ile günlük yaşamda kullanılan eşyaları, hanelerde kullanılan araç gereçler de tespit edilebilmektedir. Tereke defterlerinde yer alan malzemelere bakıldığında günlük yaşamda kullanılan eşyaların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu eşyalar; şilte, halı, kilim, eytağı, minder, hasır, sedir, kanepeler gibi döşeme takımları ile fincan, tabak, bakır testi, sini, tencere, kuşhane, sahan, tava, tas, kevgir gibi mutfak araçları ve leğen, ibrik benzeri banyo araçları ve çul yastık, yün döşek, yeni yüzlü yorgan, billur bardak, şamdan vb. ev eşyalarıdır. Bu günlük kullanım araçlarının ekonomik değerleri hükümler arasında benzerlikler göstermektedir. Ayrıca bu ürünlerin yeni ya da eski oldukları “*cedid*, *mustağmel*, *köhne*” ifadeleri ile belirlenmiştir. Ürünlerin değerlerinin belirlenmesinde bu ifadelerin belirleyici olduğu görülmektedir. Günlük kullanım araçlarının boyutları da hükümlerde belirtilmiştir. Ürünlerin isimleri ufak kazan, orta tencere, büyük sini, küçük sini, küçük sahan, orta tabak gibi sıfatlarla belirlenmiştir. Nevşehir Şer'iyeye Sicili'ndeki bilgiler vasıtasıyla aynı şekilde Nevşehir'deki genel giyim kuşam çeşitlerini, Nevşehirliilerin günlük yaşamda ve evlerinde kullandıkları giysiler de öğrenilebilmektedir. Defterde geçen bu giyim çeşitleri şunlardır: Pantolon, gömlek, çorap, yelek, fes, çizme, şal, kazak, setre, acem şal hırka, beyaz kumaş setre, hırka, beyaz pantolon, mintan, hâkî mintan, entari, kuşak, peştamal, aba, çulha vb. Terekelerde çok kullanılan günlük eşyaların yanında hasırlı şişe, nargile şişesi gibi farklı nesnelere varlığı ayrıca önemlidir. Nevşehir'de incelediğimiz dönemde kullanılan ev eşyalarının maddi değerlerini de tereke kayıtlarından öğrenme imkânı bulmaktayız. Özellikle kilim, halı, yün döşek, yastık gibi ev döşemesine ilişkin ürünlerin terekelerde sıklıkla yer aldığını ve bunların özellikleri belirtilirken, *mücedded* (*yeni*), *köhne* (*eski*), *musta'mel* (*kullanılmış*) gibi sınıflandırıldığı ve piyasa raçlerinin de bu sınıflandırmalara göre yapıldığı görülmektedir. Örneğin yün yatağın fiyatı 250 guruş ile 1000 guruş arasında değişebilmektedir. Kilim ise tereke kayıtlarında sıklıkla görülen ve piyasa fiyatı 350 guruş ile 3500 guruş arasında değişen bir ürün olmaktadır. Yün ürünlerin çok olması hayvancılığın, kilim ve halı gibi ürünlerin çok olması ise dokumacılığın geliştiğini göstermektedir. Ayrıca aynı isimli ürünlerin değerlerinin farklılığı ebatlarının, üretim ve kalitelerinin farklı olduğunu göstermektedir.

Ev eşyaları içerisinde mutfak araçları da önemli yer tutmaktadır. Özellikle bakır mutfak araçların daha değerli olduğu görülmektedir. Mutfak araçlarının da diğer ev döşeme ürünlerinde olduğu gibi; köhne, ufak, büyük, orta, *cedid* gibi isimlerle eşyaların özelliklerinin belirtilmesi ve fiyatlarının bu özelliklerine göre belirlenmiş olması bu araçların günlük yaşamdaki önemini göstermektedir. Pekmez leğeni gibi mutfak araçlarının komşular arasında ortak mülkiyet ve kullanımda olduğunun kaydedilmesi dönemin ekonomik şartlarının bilinmesi açısından önemlidir. Nakışlı kilim, kürk gibi ürünlerin tereke kayıtlarında yer alması ise toplumun ekonomik seviyesinin eşit olmadığını göstermektedir.

Nevşehir Şer'iyeye Sicili'ndeki bilgiler vasıtasıyla Nevşehir'deki genel giyim kuşam malzemelerini, Nevşehirliilerin günlük yaşamda ve evlerinde kullandıkları giysileri de öğrenmekteyiz. Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyeye Siciline göre giyilmekte olan kıyafetler günümüz İç Anadolu Bölgesi giyim kuşam

alışkanlıkları ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında sicil kayıtlarında az sayıda diğerlerinden farklı kıyafet çeşitlerine ve özel kıyafetlere rastlanmaktadır. Yeşil palto (N.Ş.S; S. 19, N. 18), Fransa halısı (N.Ş.S; S. 2, N. 3) ve İtalyan fesi (N.Ş.S; S. 65, N. 8) gibi farklı ve isimleri bakımından değerlendirildiğinde ithal menşeli olması muhtemel kıyafetlere rastlanmaktadır. Bu isimli kıyafetler dönemin özelliklerine göre görece küçük bir yerleşim yeri olan Nevşehir kazası ve çevre köylerinde ithal ürünlerin kullanımda olduğunu göstermektedir.

18 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili'nde geçen isimler günümüzde Anadolu coğrafyasında kullanılan isimlerden oluşmaktadır. Mehmet, Ahmet, Hasan gibi isimlerin daha sık kullanıldığını, çift isim kullanımının yaygın olmamakla birlikte olduğu görülmektedir. Erkek isimlerinde *Hacı* isminin ikinci ad olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu ismin küçük yaşlardaki erkekler için kullanılması *Hacı* adının İslam dininin bir farzını yerine getiren kişiye verilen sıfat anlamında değil doğrudan isim olarak kullanıldığı göstermektedir. Müslüman kadın isimlerinde ise Fatıma, Ayşe, Hatice, Havva gibi günümüzde de kullanılan isimlerin daha yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. *Hatun* isminin eklendiği kadın isimlerine de rastlanmaktadır. Gayrimüslimlere ait tereke sayısının azlığı Rum milletinden olanların kullandığı isimler hakkında değerlendirmeler yapılmasını güçleştirmektedir. Tereke kayıtlarında geçen isimlerden belirli bir değerlendirme yapmak ve sonuçlar çıkarmak örnek sayısı bakımından yeterli görülmemiştir.

Ailelerin çocuk sayıları ve eş sayıları sosyal yaşam hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nden dönemin aile yapısına ilişkin önemli bilgilere ulaşılmaktadır. Sicil kayıtlarının kapsadığı dönemde çok eşlilik son derece azdır. Gayrimüslim vatandaşlarda çok evliliğe ilişkin kayda rastlanmamıştır. Müslüman aileler de ise; 4 eşli bir aile, 2 eşli 5 aile tespit edilmiştir. 55 ailede ise tek eşlilik vardır. Müslüman ailelerde; kassam sicili defterine göre hiç çocuğu olmayan 3 aile, tek çocuklu 13 aile, 2 çocuklu 16 aile, 3 çocuklu 8 aile, 4 çocuklu 6 aile, 5 çocuklu 4 aile, 6 çocuklu 7 aile, 7 çocuklu 2 aile ve 9 çocuklu 1 aile bulunmaktadır. Gayrimüslim ailelerde ise; 14 erkek, 6 kız olmak üzere toplam çocuk sayısının 20 olduğunu görmekteyiz. Ailelerin toplam çocuk sayısı bakımından Müslüman aileler ile gayrimüslim aileler arasında dikkate değer bir farklılık tespit edilmemiştir.

18 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili kayıtlarında Müslüman ailelerde 88 erkek ve 88 kız çocuğu olmak üzere toplam 176 çocuk bulunmaktadır. Aileler çocuk sayıları bakımından değerlendirildiğinde çocuk sayılarının 3-4 aralığında yoğunlaştığı, aile başına ortalama çocuk sayısının 3 olduğunu görmektedir. Aile başına ortalama çocuk sayısı gayrimüslim ailelerde de Müslüman ailelerde olduğu gibi 3 dolayındadır. Bu istatistik bilgilerinden Nevşehir'de yaşayan Müslüman ve gayrimüslim ailelerin çocuk sayıları bakımından benzeştikleri anlaşılmaktadır.

Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde geçen lakapların meslek isimleri, aile büyüklerinin isimleri ve memleket isimlerine göre verildiği görülmektedir. Lakapların varlığı geniş ailelerin varlığını göstermesi bakımından da önemlidir. Lakaplar kişilerin tanınması, aynı isimli kişilerin birbirlerinden ayrılması gibi işlevlere de sahip olmaktadır.

Tereke kayıtlarına ilişkin hükümlerde vefat eden kişinin terekesi paylaşılırken kişinin techiz ve tekfin masrafları (cenaze giderleri) ile iskât-ı salât ve savm bedelleri (hayatta iken tutmadığı oruçları ve kılmadığı namazlarının karşılıkları) mirası içerisinden ödenerek düşülmüştür (N.Ş.S; S. 20, N. 19). Bazı kayıtlarda bu borçlar vasiyet olarak belirtilirken bazı kayıtlarda vasiyet olarak belirtilmemiştir. Savm (oruç) borçları kayıtlarda daha az yer almaktadır. Buna karşılık salat (namaz) borçlarına ilişkin kayıtlar daha fazladır. Boşanma durumunda İslam hukukunda kadınların haklarını korumaya yönelik bir uygulama olan *mihir* uygulamasına ilişkin hükümler şer'iyeye siciline ilişkin kayıtlarda yer almıştır. Erkeğin daha önce vefat etmesi hâlinde terekesinden eşinin mihir bedeli tahsil edilmiştir (N.Ş.S; S. 20, N. 19). Bu uygulama, kadınların ekonomik olarak mağdur olmalarını önleyen bir tedbir olarak değerlendirilmelidir.

Kadın ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin hükümler tereke kayıtlarında açıkça yer almaktadır. Miras paylaşımında şer'î hükümler çerçevesinde kadınlara mirastan pay verilmiş, reşid olmayan çocuklara anne ya da babalarından başlanarak anne ve baba yoksa büyük kardeş o da yoksa en yakın akrabaları (dede, nine, amca, hala, enişte vb.) vasi olarak görevlendirilmiştir. Bunların da olmaması durumunda köy muhtarı gibi görevliler vasi olarak tayin edilmiş, vasi tayininin mümkün olmadığı

durumlarda yetimler sandığı müdürü vasi olmuştur. Akıl sağlığı olmayan bir kişiye (mecnun) kız kardeşi vasi olarak tayin edilmiştir. Vasi tayininde kadın erkek ayrımının yapılmadığı görülmektedir. Reşid olmayan çocukların hakları vasileri olduğu zamanlarda *eytam müdürü* nezaretinde düzenlenmiş, kendilerine vasi tayin edilmesinin mümkün olmadığı bazı durumlarda *eytam sandığı* yetkilileri doğrudan vasi olmuşlardır. Anne karnındaki çocuğun miras üzerindeki hakları korunmuş ve erkek olacağı var sayılarak mirastan hakkı verilmiştir. Aynı şekilde beden ve akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin de haklarını savunmak için vasi veya vekil tayini yoluyla bunu sağladıkları görülmektedir.

Sicilde yer alan hükümlerde Osmanlı ordusundan emekli bir mülazımın terekesi hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Emekli Osmanlı subayının terekesinde diğer terekelerde olduğu üzere ev eşyalarının dışında; tabanca, kılıç, kama, apolet, matara, çanta gibi bir asker için zorunlu olan eşyaların yanında kitap, tenevvü kitap, Mushaf-ı Şerif gibi dinî ve kültürel yayınlar da bulunmaktadır (N.Ş.S; S. 42, N. 13). Bu bilgi bize Osmanlı ordusundaki subayların kullandıkları özel mesleki araçlarının yanında kültürel ve sosyal durumları hakkında da ipucu vermektedir.

18 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili'nde mirasçı bırakmadan vefat eden 2 tereke kaydına rastlanmaktadır. Bu kişilerin ikisi de kadındır. Bu kişilerin tereke kayıtları tutulurken tüm eşyaları kaydedilmiş ancak kaydedilen eşyaların fiyatları yazılmamıştır. Bu 2 tereke kaydında vergi kesintisi de yoktur. Bu kişilere ait taşınmaz mallar da tereke defterine işlenmiştir.

Tereke kayıtlarında kitapların da miras için kaydedilmesi ve mirasçılar arasında paylaşılması dönemin kültür ve eğitim durumları hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Tereke kayıtlarında kitap sayısı son derece azdır. Daha çok devlet görevlilerinin tereke kayıtlarında kitaplara rastlanmıştır. Bu kitapların çoğunlukla dinî kitaplar olduğu görülmektedir. Kitapların piyasa fiyatları incelendiğinde (ki bunlar kullanılmış kitaplardır) kitap fiyatlarının aşırı yüksek olduğu görülmektedir. Tereke kayıtlarındaki diğer ürünlerin günümüzdeki fiyatları ile kitap fiyatlarını karşılaştırdığımızda ulaştığımız sonuç bu dönemde kitabın ortalama Nevşehir ailesinin ulaşabileceği bir ürün olmadığını göstermektedir. Kitap alabilmek için bir kile nohut ya da bir küçükbaş hayvan ücreti ödemek gerekmektedir ki bu ücret günümüz raicleri ile 2.500-4.000 lira arasındadır.

Sonuç

18 Numaralı Şer'iyeye Sicili Cumhuriyetin ilk yıllarını da kapsamı hasebiyle ayrı bir önemi haizdir. Bu dönemde Şer'iyeye Mahkemelerine dava sınırlaması getirilmiş olması nedeniyle 18 Numaralı Şer'iyeye Sicili'nde dava çeşitliliği yoktur. Cumhuriyet dönemine ait şer'iyeye sicili olması münasebetiyle Osmanlı Devleti dönemine ait şer'iyeye sicilleri gibi tüm konulara ilişkin davalar ve hükümler yer almamaktadır. 17 Şubat 1926 tarihinde yayınlanan Medeni Kanun hükümleri 70. sayfada yer alan 2. hükümden itibaren uygulanmaya başlamış ve bu uygulama hüküm kaydında yer almıştır. Medeni Kanun'un kabulünden 3 ay sonra 29 Mayıs 1926 tarihli bir hükümde Medenin Kanun'un uygulanmasına ilişkin hüküm bulunması, zamanın koşulları bakımından dikkate değerdir.

Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahiptir. Bu durum Nevşehir'de de görülmektedir. 18 Numaralı Şer'iyeye Sicili'ndeki yetmiş belgenin 64 tanesi Müslüman tebaaya, 6 tanesi gayrimüslim tebaadan Rum milletine aittir.

18 Numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili hükümlerinin kapsadığı dönemde Müslüman, gayrimüslim ve Türk, Türkmen, Yörük, Kürt, Rum vatandaşların birlikte yaşamış olduğu bir sosyal yapı görülmektedir. Müslüman tereke sahiplerinin sosyal yapılarına ilişkin verilere daha çok mahalle isimleri ve lakaplar üzerinden ulaşılabilmektedir. Sicil çevirisinde bu farklı din ve etnik kökenden gelen insanlar arasında bir çatışma ve ayrımcılığa rastlanmamaktadır. Bu durum I. Dünya Savaşı'nı ve İstiklal Harbi'ni yaşamış bir coğrafya ve milletin sağduyusunu korumuş olmasına güzel bir örnektir. Rum milletine ait tereke hükümlerinde Rumlara yönelik bir olumsuzluğa rastlanmadığı gibi yetim kalanların mallarının ve haklarının korunması için kararlar alındığı görülmektedir. Bu uygulamalar savaş hâlinde bulunduğumuz bir milletin kendi topraklarımızda yaşayan mensuplarına adil, sosyal hukuk devleti uygulamalarına güzel örneklerdir (N.Ş.S; S. 36, N. 6). Din ve millet mensubiyetine bakılmaksızın halkı oluşturan hiçbir kesim

arasında ayırım yapılmadan, adaletin eşit bir şekilde sağlandığı, gayrimüslim vatandaşların yaşamın içinde, iş yaşamının bir parçası olarak aktif olduğunu görülmektedir.

Sicil kayıtlarına göre 1920-1927 tarihleri arasında Nevşehir ve çevre köylerinde sosyal yaşamda isimler, kullanılan araç ve gereçler günümüzde kullanılan malzemeler ile benzerlik göstermektedir. Mahkeme kayıtları dönemin sosyal yaşamı ve günümüze yansıyan problemleri hakkında sosyoloji, eğitim ve tarih bilim alanlarında yararlanılacak bilgiler sunmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarın makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

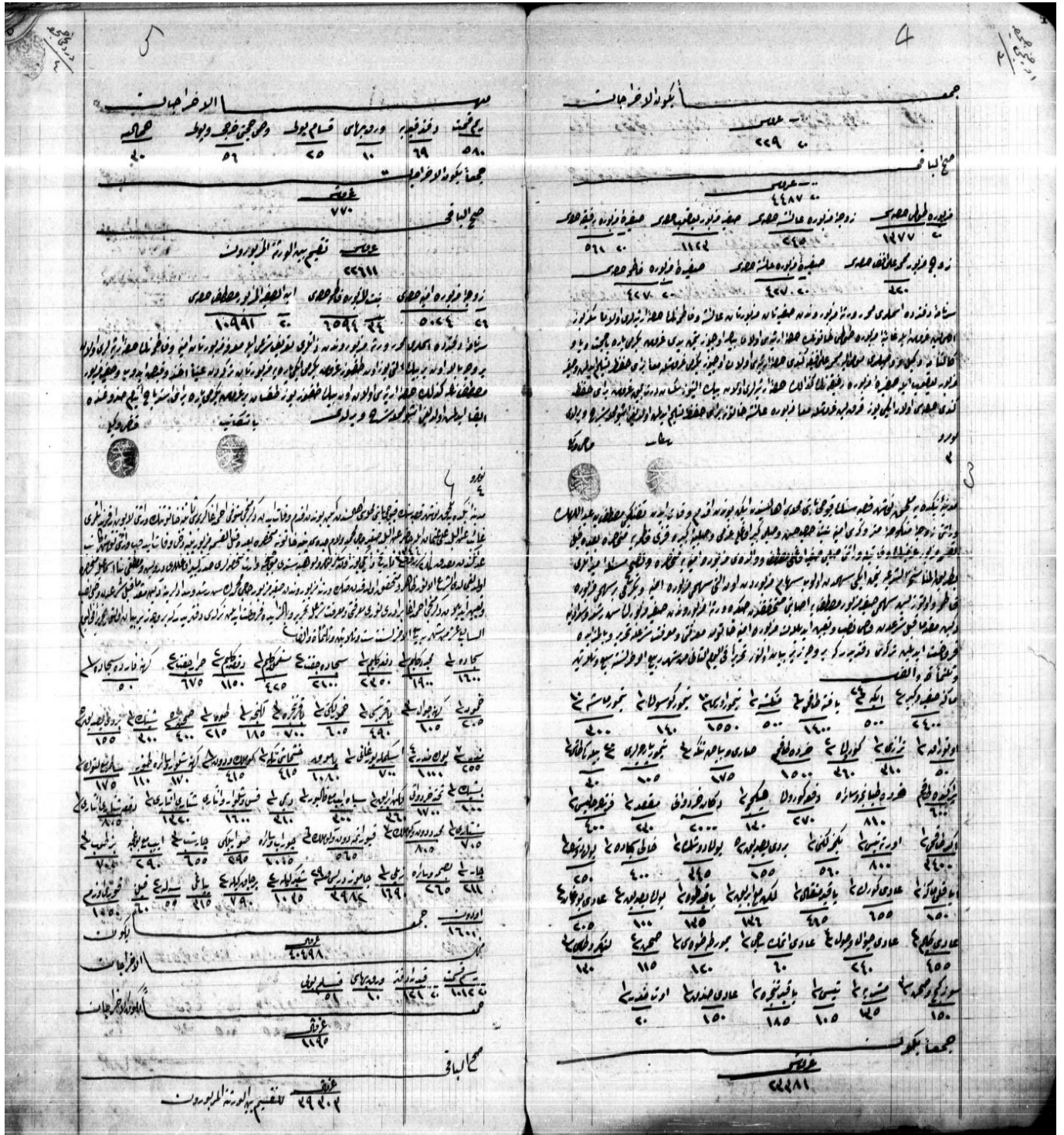
Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (1988). *Şer'iyye Sicilleri* (C.1), İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri* (C. I), İstanbul, OSAV Yayınları.
- Akgündüz, A. (2002). *Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri*. *Türkler Ansiklopedisi* (C.10), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Akgündüz, A. (2002). *Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri*, *Osmanlı Ansiklopedisi* (C. X), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Aydın, M. A. (1996). *Türk Hukuk Tarihi*, (2. Baskı), İstanbul, Beta Basım Yayım.
- Barkan, Ö. L. (1966). Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659). *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, III, 1-479.
- Çelik, K. (2009). 565 Numaralı Karahisar-ı Sahib Şer'iyye Sicili'nin Tanıtımı ve Fihristi 1839-1840 (H. 1255-1256). *Turkish Studies*, 4(3), 550-582.
- Çelik, K. (2014). 256 Numaralı 1236-1237 H.(1820-1822 M.) Tarihli Manisa Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), (255-269).
- Develioğlu, F. (1982). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara, Aydın Kitapevi.
- Doğan, M. (1992). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara, Rehber Yayınları.
- Eminoğlu, M. (2009). *Konya Vilayeti Sâl-nâmesi*. (C. I, 2. Baskı), Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Gedikli, F. (2005). Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), (187-214).
- Hayta, N. & Ünal, U. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*. Ankara, Gazi Kitabevi Yayınları.
- Hızlı, M. (1991). Maddî Kültür Varlıklarımızın Onarımlarını Belirlemede Şer'iyye Sicillerinin Rolü. *Taş Vakfı Yıllığı I*, İstanbul, (142-153).
- İnalcık, H. (1953). XVI. Asır Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Kaynakları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 15, (1-4).
- Köstüklü, N. (2008). Osmanlı- Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. YY. Örnekleri Çerçevesinde). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 17-26.
- Nevşehir 18 Numaralı Şer'iyye Sicil Defteri (N.Ş.S.), (1920-1927).
- Şaşmaz, M. (2008). *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*. İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Taş, K. Z., Özcoşar İ., Güneş, H. H., vd, (2006). *195 Nolu Mardin Şer'iyye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*. İstanbul, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1991). *Osmanlı Tarihi* (C. I), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ek 2: 18 Numaralı Şer'iyye Sicili Belge Örneği.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 25 Aralık 2023

Gönderim Tarihi: 5 Aralık 2023
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

Atıf Künyesi: Eker, K. (2023). Tokat Müzesi Cam Örneklerinden Bir Grup: Unguentariumlar. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 153-174.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1400488>

TOKAT MÜZESİ CAM ÖRNEKLERİNDEN BİR GRUP: UNGUENTARIUMLAR

Kasım EKER*

Öz

Cam unguentariumlar MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşımıza çıkan, serbest üfleme tekniğinde üretilen ve üretildiği dönemlerde hem kozmetik hem de tıp alanında yaygın olarak kullanılan bir form olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın konusunu Tokat Müzesi Cam Koleksiyonu içerisinde yer alan 27 adet unguentarium oluşturmaktadır. Unguentariumlar kendi içlerinde formlarına göre 7 farklı tipe ayrılmıştır. Tipler de benzer örnekleri ile karşılaştırılarak tarihlendirilmiştir. Teknik ve formlarına göre incelenen unguentariumların tamamı serbest üfleme ve tüp üfleme tekniğinde yapılmış ve aletle şekillendirilmiştir. Çalışma içerisinde eserlerin 3D modelleme çalışmaları yapılarak renk ve formları daha anlaşılır hâle getirilmiştir. Toplamda 27 unguentarium arasında 1 tüp biçimli, 6 soğan gövdeli, 5 konik gövdeli, 2 oval gövdeli, 4 çan (şamdan) gövdeli, 6 makara tipli ve 3 iğ gövdeli unguentarium yer almaktadır. Niksar-Leylekler Çeşmesi mevkii kurtarma kazısı ve satın alma yolu ile müzeye kazandırılan bu eserlerin bilgisayar ortamında çizimleri ve modellemeleri yapılmış, benzer örnekleri ile karşılaştırılarak MS 1.-4. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tokat Müzesi, Antik, Cam, Unguentarium, Fusiform, 3D Modelleme.

A Group of Tokat Museum Glass Samples: Unguentariums

Abstract

Glass unguentaria are a form that has been used in both cosmetic and medical fields since the second half of the 1st century BC, produced in the free blowing technique. 27 unguentariums in the Glass Collection of Tokat Museum, which constitute the subject of this study, were analyzed. Unguentaria are divided into 7 different types according to their forms.. The types were also dated by comparing them with similar examples. All of the unguentaria examined according to their techniques and forms were made using free blowing and tube blowing techniques and were shaped with tools. During the study, 3D modeling studies were carried out to make the colors and forms of the works more understandable. Among 27 unguentaria in total, there are 1 tube-shaped, 6

*Öğr. Gör., Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek Yüksek Okulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Ordu/Türkiye.
E-Posta: kasimarke@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1263-5543>.

** Çalışma yazarın Yüksek Lisans bitirme tezi çalışmasının bir bölümünün güncel kaynaklarla desteklenip geliştirilerek yazılmış halidir.

onion-bodied, 5 conical-bodied, 2 oval-bodied, 4 bell (candlestick) bodied, 6 spool-type and 3 spindle-bodied unguentariums. These vessels, were acquired by the museum through the Niksar-Leylekler Çeşmesi Rescue Excavation and purchase, were drawn and modeled in the computer environment and dated between the 1st-4th centuries AD by comparing them with similar examples.

Keywords: Tokat Museum, Ancient, Glass, Unguentaria, Fusiform, 3D Modeling.

Giriş

Tokat kenti, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Kuzeyinde Samsun, batısında Amasya, güney ve güneydoğusunda Sivas, kuzeydoğusunda Ordu, ve güneybatısında Yozgat illeri ile çevrilidir.

Kentin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmese de yapılan araştırmalar bölgede en erken yerleşimin MÖ 4000'lere kadar indiğini göstermektedir. Maşathöyük kazı çalışmalarında ortaya çıkan buluntular da bunu doğrular niteliktedir (Özgüç, 1978; Tekin, 2012: 296). Buradan çıkan araştırma sonuçlarında kentin MÖ II. binyıllarda Hititlerin egemenliği altında olduğunu gösterir niteliktedir. Zile-Yalinyazı köyü yakınlardaki Maşathöyük ve Çamlıbel köyüne bağlı Bolus önemli Hitit merkezleri arasında sayılabilir (Tekin, 2012: 298). Deniz Kavimleri Göçü sonrasında kente Frigler hâkim olmuşlar ve yaklaşık 100 yıllık bir dönem hâkimiyeti devam eden Frig devletinin MÖ 676'da Kimmerler tarafından yıkılması ile birlikte Tokat ve çevresi önce Kimmerler'in sonrasında İskitler'in eline geçmiştir. MÖ 585 yılında Medler, MÖ 559 yılından itibaren Perslerin yönetimine girmiştir (Açıkel, 2012: 219).

Büyük İskender'in MÖ 332'de Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Anadolu kenti olan Tokat'ta da Pers egemenliği son bulmuş ve 200 yıl boyunca Pontus Krallığının hâkimiyetinde kalmıştır (Gökbilgin, 1979: 491; Gündoğdu ve diğ., 2006: 10).

MÖ 63 yılında Pontus Devleti'nin yıkılmasının ardından Roma İmparatorluğu'na bağlanmış, 395'te imparatorluğun ikiye ayrılması ile birlikte Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır (Açıkel, 2012: 219). Bu dönemlerde Tokat, Bizans-Sasani mücadeleleri sırasında işgal edilmiş ve 740 yılında Emîr Süleyman bin Hişâm'ın yönetimine girmiştir (Gündoğdu ve diğ., 2006: 12; Açıkel, 2012: 219).

Ateşin şekil verdiği ve keşfedildiği günden beri en göz alıcı maddelerden biri olan cam; öncelikle sırlamada veya süs eşyası olarak kullanılmıştır. Erken dönemlerde üst düzey insanların kullandığı lüks eşya sınıfına giren cam eşyalar zamanla teknolojinin de gelişmesi ile gelişmiş ve MÖ 1. yüzyılda seri üretime geçmesi ile hemen hemen herkesin kullanabildiği bir malzeme olmuştur. Son yıllarda cam konusunda yapılan çalışmaları artması ve yapılan bu çalışmalarda gelişen teknolojiye faydalanılarak eserlerin daha anlaşılır olması daha fazla kitleye ulaşılmasını sağlamaktadır.

Tokat Müzesinde korunan cam unguentariumlar incelendiğinde üretim tekniği olarak serbest üfleme ve tüp üfleme tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda öncelikle üfleme tekniği ve uygulanış şekilleri konusunda özetleyici bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

1. Üfleme Tekniği

Cam üretiminde oldukça önemli bir yere sahip olan üfleme tekniği MÖ 1. yüzyılın ortalarında Suriye'de keşfedilmiştir (Tavukçu, 2020: 34; Eker ve Eker 2016: 25; Taştür ve Gürlü 2019: 54; Canav Özgümüş 2013: 13). Kısa süre içerisinde yayılan üfleme tekniği serbest üfleme, kalıba üfleme ve tüp üfleme olarak üç şekilde uygulanmaktadır. Üfleme tekniğinde üretilen camların özellikleri ince cidarlı ve saydam olmaları ile seri üretim olduğundan biraz daha özensiz olmalarıdır.

1.1. Tüp Üfleme

Silindir şeklinde içi boş cam tüpün bir ucu ısıtılıp sıkıştırılır ardından diğer ucundan üflenerek form verilir ve tüpün kalan kısmı kırılarak alevle düzleştirilir (Fig. 1).

1.2. Serbest Üfleme

Bu teknikte yaklaşık 2 m. uzunluğundaki içi boş metal çubuk olan üfleme piposunun ucu ısıtılır, daha önceden potada eritilmiş hâldeki camdan piponun ucuna bir topak alınır. Pipo döndürülerek işleme masasına götürülür ve burada yuvarlatılır. Ahşaptan ağızlığa sahip olan pipoya üflenip sürekli döndürülerek cama istenilen form verilir. Bu işlemin devam edebilmesi için camın soğumaması gerekir ve bunun için de pipo ucundaki cam malzeme ara ara fırında ısıtılarak şekil verme işlemi tekrar edilir. İstenilen form elde edildikten sonra ucunda biraz erimiş cam bulunan noble¹ formun dip kısmına tutturulur ve pipo tarafındaki formun ağız kısmı hafif bir darbe ile kırılarak formun pipodan ayrılması sağlanır. Noblenin döndürülmesiyle cama son şekli verilir varsa kulp ve kaide eklenerek ağız kısmına son şekli verilip form nobleden ayrılır². Son olarak cam kap tavlama fırınına yerleştirilir ve yavaş yavaş soğumaya bırakılır (Oliver 1980: 22; Gürler 2000: 8; Eker 2010: s. 150; Öztürk, 2012: 33; Canav Özgümüş 2013: 14; Eker ve Eker 2016: 210; Taştemür ve Gürler, 2019: 54), (Fig. 2).

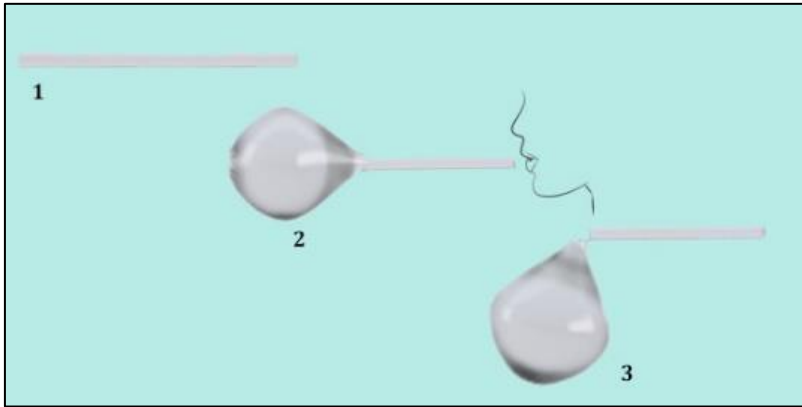

Fig. 1. Tüp Üfleme Tekniği

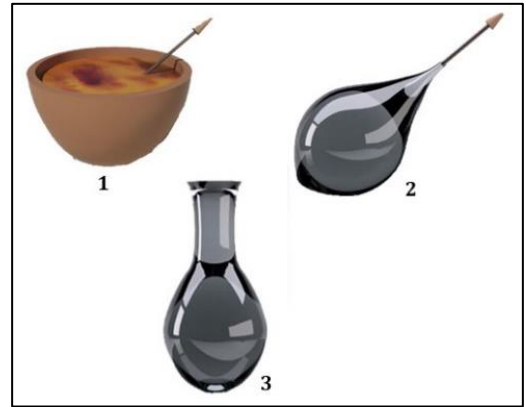

Fig. 2. Serbest Üfleme Tekniği

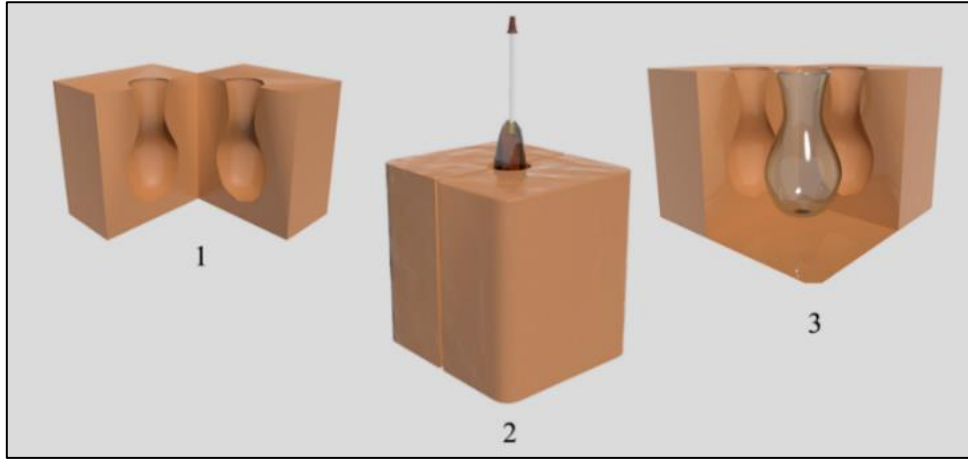
1.3. Kalıba Üfleme

Tekniğin uygulanışında öncelikle kabın formunda pişmiş toprak, taş veya ahşaptan bir kalıp hazırlanır. Potadan pipo yardımı ile eriyik hâldeki cam alınır ve kalıbın içerisine yerleştirilir. Daha sonra kalıbın şeklini alana kadar pipoya üflenerek formun oluşması sağlanır. Biraz soğuma gerçekleştirildikten sonra form kalıptan çıkarılır ve ağız, kulp veya kaide eklenerek form tamamlanır. Teknikte uygulanan kalıplar genellikle iki veya daha fazla parçadan oluştuğu için cam kabın üzerinde gözle görülebilen kalıp izleri bırakabilirler (Canav, 1985: 33). Kalıba üfleme tekniğinde üretilen cam kapların üzerinde bir isim veya mühre rastlanabilir. Bu isim veya mühürler cam ustalarının isimlerine ulaşabilmemiz veya camın daha net bir tarihe verilmesi konusunda yol gösterici olmaktadır. Özellikle “Ennion” isminin varlığı dikkat çekmektedir ki bu da bize kalıba üfleme tekniğinden en önemli üreticinin Ennion olduğunu göstermektedir (Canav 1985: 33; Lightfoot 1987: 11-29; Taştemür ve Gürler, 2019: 55). Bunun dışında kaplar üzerinde ismini gördüğümüz ustalar arasında Megas, Neikon, Artas, Eirenaos gibi isimler de vardır (Gürler, 2000: 72, no. 90; Taştemür ve Gürler, 2019: 55). Kalıba üfleme tekniği ile üretilmiş kapların özellikle MS 1. yüzyıl başlarına tarihlenen tabakalardan çıkması da bu tekniğin serbest üfleme tekniğinden sonra ortaya çıktığını ve yaygınlaştığını göstermektedir (Lightfoot, 1987; Uzuner 2004: 12), (Fig. 3).

¹ Camın nobleden ayrılması için yardımcı metal çubuk.

² Nobleden ayrıldığı yerdeki cam kalıntısına “noble izi” denir.

Fig. 3. Kalıba Üfleme Tekniği

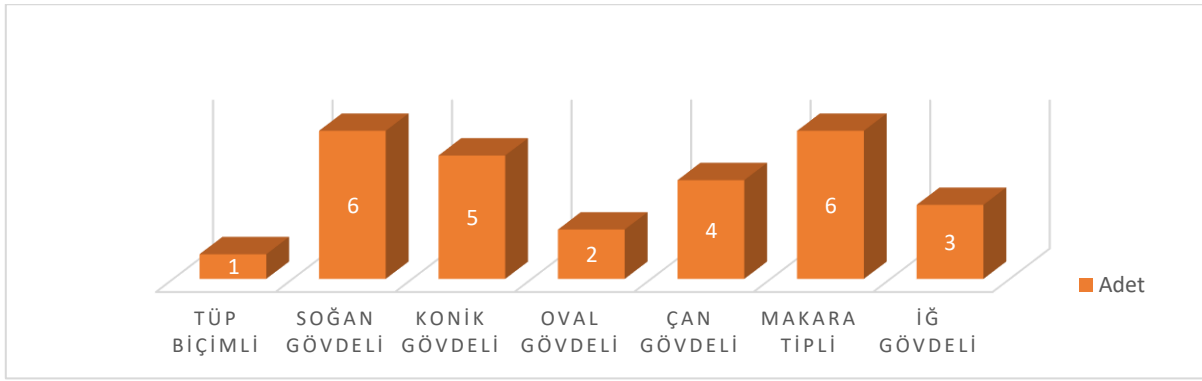
2. Unguentarium

Tokat Müzesi cam eserleri arasında çalışmaya alınan kaplar unguentariumlardır. Arkeolojik araştırmalar göstermiştir ki; cam kaplar arasında en çok üretilen ve dolayısı ile en fazla kullanılan kaplar arasında unguentarium ilk sıradadır. Antik dönemde hem pişmiş toprak hem de cam kaplar arasında önemli bir yere sahip olan unguentarium; Latince “*Unguenta*” “*krem, yağ, merhem*” kelimesinden gelen özellikle kozmetik ve tıp alanında güzel kokulu yağların, merhemlerin, ilaçların muhafaza edildiği kaplardır (Er, 2004: 369; Eker, 2014: 173; Eker ve Eker, 2016: 41). Unguentariumlar kullanım şekilleri bakımından *Lacrimaria* ve *Balsamarium* olarak da adlandırılmışlardır (Thompson, 1934: 472; Güngör 2005: 28). Pişmiş toprak, cam, altın, gümüş ve alabasterden üretilen cam unguentariumlar içerisinde daha kırılğan bir malzeme olan camdan yapılmış örnekleri mezarlarda sağlam bir şekilde ele geçmiştir ve bu da bize cam unguentariumların da ölü kültürüyle ilgili olduğunu göstermektedir. (Hellström, 1965: 24; Eker, 2018: 1257; Aydın Tavukçu ve Coşkun, 2021: 93; Kaya ve Temür, 2021: 144; Tavukçu ve Avli, 2022: 572). Antik dönem ölü gömme geleneklerine baktığımızda da defnedilmeden önce ölülerin vücutlarına güzel kokmaları için güzel kokulu yağlar ve kremlerin sürüldüğü yine içerisinde parfümlerin bulunduğu unguanteriumların mezarın sonradan kokmaması için içerisine de yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Şahin, 1996: 146; Aydın Tavukçu, 2007a: 91; Aydın Tavukçu ve Coşkun, 2021: 93; Akkurnaz, 2016: 173-174).

Cam unguentariumların ilk ortaya çıkışına baktığımızda MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşımıza çıktığını görmekteyiz. Üfleme tekniğinin keşfi ile yaygın olarak üretilmiştir. Cam unguentariumlardan önce kokulu yağlar ve merhemlerin muhafazası pişmiş toprak unguentariumlar ile sağlanırken MÖ 1. yüzyıl ile bu tür ürünlerin muhafaza edilmesi için cam unguentariumlar tercih edilmiştir. Tercih edilme sebepleri arasında; zarafeti, geçirgen olmaması, üretim tekniğinden dolayı daha seri üretilmesi ve camın kırıldıktan sonra eritilip tekrar kullanılabilmesi düşünülebilir. Yine insanın üzerinde taşıma esnasında camın daha hafif bir malzeme olması da bu sebepler arasına eklenebilir.

3. Tokat Müzesi Unguentariumları

Tokat Müzesi Cam Eserleri arasında çalışmaya dâhil edilen 27 adet unguentarium incelenmiş ve kendi içerisinde 7 farklı form altında değerlendirilmiştir (Grafik 1).

Grafik 1. Unguentariumların Formlara Göre Gruplanması.

Niksar-Leylekler Çeşmesi mevkii kurtarma kazısı ve satın alma yolu ile müzeye kazandırılan unguentariumlar serbest üfleme ve tüp üfleme tekniğinde üretilmiştir. Tüp biçimli, soğan gövdeli, konik gövdeli, oval gövdeli, çan gövdeli, makara gövdeli ve iğ gövdeli olmak üzere 7 alt gruba ayrılmıştır. Gruplandırılırken unguentariumların form özelliklerine dikkat edilmiştir. Genellikle sağlam olan kaplar üfleme tekniğinde yapıldığından ince cidarlıdır ve saydam bir yapıya sahiptir. Renk olarak açık yeşil, sarımsı yeşil, yeşil, mavimsi yeşil renkleri kullanılan eserlerde herhangi bir bezeme unsuru yoktur.

3. 1. Tüp Biçimli Unguentarium

Tüp üfleme tekniği ile üretilen ve oldukça basit formda olan bu unguentariumlar seri ve kolay üretilebildiklerinden dolayı birçok merkezde karşımıza çıkmaktadır (Erten, 1990: 31). Dışa çekilip tekrar içe katlanarak oluşturulan ağız, tüp biçimli gövde ve oval veya düz dip formun en belirgin özelliğini yansıtır. Isings formun en erken örneklerini MS 1. yüzyıla vermektedir (Isings, 1957: 24). Bu tip unguentariumlarda genellikle yeşil ve mavi tonları ile renksiz cam kullanılmışken herhangi bir bezemeye yer verilmemiştir.

Tokat Müzesi örnekleri arasında 1 adet tüp biçimli unguentarium incelenmiştir ve bu eser unguentariumların en erken örneğini oluşturmaktadır. Niksar-Leylekler Çeşmesi Mevkii kurtarma kazısında ortaya çıkarılan eser Kat. No. 1’de ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tüp üfleme tekniğinde yapılmış ve aletle şekillendirilmiştir. Saydam ve ince cidarlı olan unguentarium tipik formu olan, dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş bir ağza, silindirik boyuna, alta doğru hafif genişleyen tüp biçimli gövdeye ve oval dibe sahiptir.

Örneğimizi Form 27 grubu içerisinde inceleyen Isings, bu tip unguentariumların MS 1. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar kullanıldığını belirtmektedir (Isings, 1957: 41, Form 27). Örneğimizin form, renk ve yapım tekniği yönünden benzerleri İznik (Canav, 1985, no. 41), Antalya (Atıla ve Gürler 2009, Kat. No. 34), Patara (Baybo, 2003, Lev. III, no. 33,34) ve Kahramanmaraş Müzesi Koleksiyonu (Eker, 2017: 92), Edirne Müzesi (Taştemür ve Gürler 2019, Kat. No. 132), Aydın Müzesi (Temür ve Özbilgin, 2023, Resim 1) ve daha birçok merkezde karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerle karşılaştırıldığında MS 1. yüzyıla tarihlendirilebilir.

3. 2. Soğan Gövdeli Unguentariumlar

Dışa çekilip içe katlanarak düzleştirilen bir ağız profiline sahiptir. Silindirik kısa veya uzun boyuna sahip bu tipin önemli özelliği soğan gövdesidir. Boyun kısmından gövdeye geçiş erken örneklerde sert iken, geç dönem örneklerinde biraz daha yumuşak bir geçiş görülmektedir. Düz dipli örneklerin yanı sıra konkav dipli olanları da vardır. Özellikle yeşil ve mavi renk tonlarının kullanıldığı unguentariumlarda renksiz olarak üretilenler de vardır. Serbest üfleme tekniğinde yapılan formlarda herhangi bir bezeme unsuru görülmemektedir. Isings’in Form 26 grubunda, Morin-Jean ise aynı tipi Form 25 grubu içerisinde incelemiştir.

ve tarih olarak MS 1. yüzyılın sonları ile MS 3. yüzyıla kadar kullanıldığını ifade etmişlerdir (Isings, 1957: 40; Moren-Jean, 1922-23: 78).

Tokat Müzesi unguentariumları arasında ikinci grubu oluşturan 6 adet soğan gövdeli unguentarium incelenmiştir. Müzeye Niksar-Leylekler Çeşmesi mevkii kurtarma kazısı ve satın alma ile kazandırılan eserler Kat. No. 2-7 arasında incelenmiştir. Serbest üfleme tekniğinde yapılan formlar aletle şekillendirilmiştir. Dışa çekilip daha sonra içe katlanarak düzleştirilmiş ağız kenarı, kısa boyun ve soğan biçimli gövdeye sahiptir. Renk olarak genellikle yeşilin tonlarının kullanıldığı örnekleri Isings “Form 26a” olarak adlandırmış ve MS 1. yüzyılın sonlarından MS 3. yüzyıla kadar kullanıldığını ifade etmiştir (Isings, 1957: 40, Form 26a).

Çalışma kapsamındaki örneklerimiz arasında Kat. No. 2-4’te boyundan soğan gövdeye geçiş daha yumuşakken, Kat. No. 5-7 örneklerinde boyunun alt kısmında boğum yaparak gövdeye keskin bir geçiş sağlanmıştır. Kat. No. 2-4 arasındaki örnekler Hayes tarafından MS 1. yüzyıl ortaları ve sonrasına tarihlenmiştir (Hayes, 1975: 202, no. 238). Form olarak benzer özelliklere sahip olan Parion örnekleri MS 1. yüzyıl sonlarına (Kasapoğlu ve Özdemir, 2013: 153, Resim 202), Elazığ Müzesi örnekleri MS 1.-2. Yüzyıla (Tavukçu, 2020: 144, Kat. No. 35), Sinop Müzesi örnekleri MS 1. yüzyılın 2. yarısına (Temür ve Eker, 2019, Kat. No. 10-16) tarihlendirilmiştir.

Benzer örnekler ışığında ve form özellikleri de göz önüne alınarak soğan gövdeli unguentarium örnekleri MS 1. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilebilir.

Kat. No. 5-7 arasındaki eserler diğerlerinden farklı olarak kendi içerisinde biraz daha geç özellikler olan boynun uzadığı, boyundan gövdeye geçişin derin bir boğumla sağlandığı ve dip kısmının hafif konkav yapı gösterdiği görülmektedir. Kıbrıs (Hayes, 1975: 16, no. 501), Suriye-Filistin (Kunina, 1997: 328, no. 368), Tire Müzesi Koleksiyonu (Gürler, 2000: 54, no. 62), Kahramanmaraş Müzesi Koleksiyonu (Eker, 2017: 104, Unguentarium TIPVC) örnekleriyle form ve teknik bakımından benzerlik gösteren örnekler ile ilişkilendirildiğinde MS 3. yüzyıla tarihlenmiştir.

3. 3. Konik Gövdeli Unguentariumalar

Form itibariyle genel olarak dışa çekilip içe katlanarak düzleştirilmiş ağız kenarı, uzun silindirik boyun, basık veya yüksek konik gövde ve hafif veya derin içe çökük tabana sahiptir. Serbest üfleme tekniğinde yapılan formlarda genel olarak yeşil ve mavinin tonlarındaki cam kullanılmıştır. Genel itibariyle bezemesiz olan bu formun en erken örnekleri MS 1. yüzyılda Güney İsviçre’de ve Kuzeydoğu İtalya’da karşımıza çıkmıştır (Taştemür ve Gürler 2019: 108). Bu tip unguentariumlar MS 2. yüzyıl içerisinde yaygın bir şekilde kullanılmış olup Karanis örnekleri ise MS 2. yüzyıl ile 4. yüzyıl arasına-tarihlenen mezar kontekslerinden çıkmıştır (Harden, 1936: 264-272).

Konik gövdeli unguentarium örneği olarak Tokat Müzesi’nde 5 adet bulunmaktadır. Kat. No. 8-12 arasında incelediğimiz eserlerden Kat. No. 8 Niksar-Leylekler Çeşmesi mevkii Kurtarma kazısı ile müzeye kazandırılmışken, diğerleri satın alma yolu ile müzeye gelmiştir. Açık mavimsi yeşil renkli, saydam, ince cidarlı yapıya sahip olup form olarak, dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, silindirik boyun ve içe çökertilmiş tabana sahiptir. Kat. No. 8 gövdenin diğer örneklerle göre yüksek olması ile farklılık gösterir. Tipin benzer örnekleri, Isings, “Form 28a” ve Hayes, “Unguentaria Suriye-Filistin Class IX” grubu altında incelenmiş ve MS 1. yüzyıla tarihlenmişlerdir (Isings, 1957, 42; Hayes, 1975: 70). Form olarak benzerlerini incelediğimizde ise, Knossos (Smith, 1982, Fig. 5, no.51), İsrail (İsraeli, 2003, no. 246), Elaiussa Sebaste (Gençler 2009, no. 84) eserleriyle form ve teknik bakımından benzeşmektedir. Anadolu ve Anadolu dışında oldukça yaygın olarak kullanılmış bu tip benzerleri ışığında MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Kat. No. 9-12 arasında yer alan örnekler incelendiğinde form olarak önce dışa çekilip tekrar içe katlanarak oluşturulan ağız bu tip unguentariumlarda ortak özellik olarak görülür. Bu örneklerde biraz daha geç dönem özelliği olarak boyun uzamış, konik gövdenin ise kısaldığı görülmektedir. Kat. No. 9-12 eserlerimizin benzer örneklerini Isings “Form 82 B2” grubu içerisinde incelemiştir (Isings, 1957: 42-43). Anadolu örneklerine baktığımızda ise eserimizin diğer benzer örnekleri, Tire Müzesi Koleksiyonu (Gürler,

2000: 42, no. 38), Doğu Trakya örnekleri (Taştēmür- Gürler, 2019: 108, Kat. No. 114), Silifke Müzesi (Erten, 2018, Kat. No. 30), Sinop Müzesi'nde (Temür ve Eker 2019, Kat. No. 60) karşımıza çıkmaktadır. Daha birçok örnek incelendiğinde Kat. No. 9-12'deki eserlerimiz MS 1.-2. yüzyıllar arasına tarihlenir.

3. 4. Oval Gövdeli Unguentariumlar

Oval gövdeli unguentariumlar form olarak çok yaygın olmamakla birlikte dışa çekilip içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, silindirik boyun, farklı ölçülerde oval gövde ve hafif konkav dibe sahiptir. Yeşil ve mavinin farklı tonlarında üretilen örnekler serbest üfleme tekniğinde yapılmıştır. Form olarak fazla yaygın olmayan bu unguentariumlar MS 1. yüzyılın ortalarından sonra yoğun olarak üretilen tiplerdir (Eker, 2014: 181).

Tokat Müzesi örnekleri içerisinde bu gruba aldığımız unguentarium sayısı 2'dir. 13 ve 14 Katalog Numaralı eserlerimiz satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Adını oval şekilli gövdelerinden alan eserlerden 13 Katalog Numaralı unguentariumun boynun kısa gövdesinde biraz daha geniş olması ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Form olarak incelendiğinde, Olba'da ortaya çıkarılmış MS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenmiş benzeri (Rohde, 1980, Kat. No. 17) ışığında MS 1. yüzyıl sonu 2. yüzyıl başına tarihlenmek doğru olacaktır.

Kat. No. 14 de incelediğimiz unguentarium olan Kat. No. 13'deki unguentariuma göre boynu daha uzamış oval gövde ise daralmıştır. Ağız kısmı bal mumu ile kapatılmış olduğu anlaşılan eser bu şekli ile korunmuştur. Genellikle ağız kısmı bir kapak ile kapalı olan unguentariumların içerisine konulan malzemenin kokusunun kaybolmaması veya dökülmemesi için kapak etrafına balmumu çekilerek sağlamlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiyi vermesi bakımından da oldukça önem arz eden bu eserin birebir benzer örneğine rastlanmamış ancak yapılan görüşmeler ve tartışmalar³ ve işçilik özellikleri göz önünde tutularak MS 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

3. 5. Çan Gövdeli Unguentariumlar

Çan gövdeli unguentariumlar dışa çekilip tekrar içe katlanmış ve ardından düzleştirilerek oluşturulmuş ağız, silindirik, uzun boyun ve çan biçimli gövdeye sahip form özelliği gösterirler. Genellikle içe çöktürülmüş bir taban ile sonlandırılmıştır. Boyun kısmının gövdeden uzun olması belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bu da içerisindeki değerli yağların hızlı dökülmemesi ve belli ölçülerde dökülebilmesi için yapılmış olmalıdır. Serbest üfleme tekniğinde yapılan bu tip unguentariumlarda herhangi bir bezemeye yer verilmemiştir. Bu tip unguentariumların MS 1.-3. yüzyıllar arasına tarihlenen kontekslerde ve mezarlarda ortaya çıkması ölü hediyesi olarak kullanıldıklarını düşündürmektedir. Lightfoot Afyon Müzesi'nde yer alan bu tip unguentariumların Anadolu kökenli olduğundan bahsetmekle birlikte Kıbrıs ve Suriye'de bu tip kapların ortaya çıkarılmaması da bu veriyi doğrulamaktadır (Lightfoot 1989: 85; Taştēmür ve Gürler, 2019: 106).

Çalışma kapsamındaki örneklerimiz arasında 4 adet çan gövdeli unguentarium vardır. Kat. No. 15-18 arasında incelediğimiz örneklerden Kat. No. 15, 16 satın alma, Kat. No. 17, 18 ise Niksar Leylekler Çeşmesi Mevkii kurtarma kazısında ortaya çıkarılmıştır. 15 Katalog Numaralı unguentarium geniş tabla ağız, silindirik, uzun boyun ve yüksekçe çan biçimli gövdeye sahiptir. Açık mavimsi yeşil renkli camdan üretilmiş unguentariumun boyun kısmı aletle sıkıştırılarak şekillendirilmiştir. Isings'in "*Form 82 A2*" grubu içerisine aldığı bu tipi, Hayes, *Suriye-Filistin üretimi* unguentariumlar grubu içerisinde incelemiş, MS 2. yüzyıl ve erken 3. yüzyıla tarihlenmişlerdir (Isings, 1957: 98; Hayes, 1975, Plt. 17, no.237). Suriye-Filistin, Kıbrıs gibi merkezlerde yoğun olarak ortaya çıkarıldığından bu merkezlerde üretiminin yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu'da Smintheion ve Didyma'da bir oda mezarda ele geçmiş olması ve mezar buluntuları arasında Antoninus Pius sikkesinin de ortaya çıkarılması eseri MS 2. yüzyıla tarihlenme konusunda kolaylık sağlamıştır (Gençler, 2000, Çiz. 9,10; Gürbüz, 2007, Kat. No. 80). Benzer örneklerin

³ Prof. Dr. Üzlıfat Özgümüş ile yapılar görüşmeler.

form olarak bire bir benzemesi ve özellikle mezar içerisinde kesin tarih veren sikkelerle birlikte çıkması eserimizin ait olduğu dönemi daha kesin kılmakta ve MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

Serbest üfleme tekniğinde yapılarak aletle şekillendirilen Kat. No. 16, 17'deki örneklerimiz de genel form itibariyle dışa çekilip tekrar içe katlanarak yuvarlatılmış ağız, uzun, silindirik boyun, geniş şamdan biçimli gövde ve içe çökük taban özelliği gösterir. Unguentariumun ağız kısmı bir yana çekilerek uzatılmış ve akıtmalık kısmı oluşturulmuştur. Isings, "Form 82 A2" grubu içerisinde incelediği formun sevilerek kullanıldığından geniş bir dönem içerisinde üretildiğinden bahsetmektedir (Isings, 1957: 98). Bundan dolayı kısa bir tarih aralığı vermek uygun olmaz. Anadolu'daki birçok müzede ve kazılarda ortaya çıkarılan benzer örnekler de bu tip unguentariumların yaygın olarak üretildiğini kanıtlar niteliktedir. Kırklareli Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan eser form ve bezeme olarak birebir benzerlik göstermekte ve MS 2. yüzyılın 2. yarısına, Hatay Müzesi Koleksiyonu örnekleri, Aydın Müzesi örnekleri, MS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Taştür ve Gürler 2019, Kat. No. 83; Erten Yağcı, 1990: 107, no.30; Temür ve Özbilgin, 2023, Resim 44). Yaygın olarak karşımıza çıkan eserin Anadolu'da da üretiminin yapıldığını düşünerek örneğimizi MS 2.-3. yüzyıllara verebiliriz.

Kat. No. 18'deki eserimiz Niksar-Leylekler Çeşmesi mevki kurtarma kazısında ortaya çıkarılan eserimiz açık yeşil renkli camdan serbest üfleme tekniği ile üretilmiş ve aletle şekillendirilmiştir. Çan gövdeli unguentariumlar arasında form olarak farklı bir yapıya sahiptir. Dışa çekilip oluşturulmuş ağza sahip formda, gövdeye doğru genişleyen silindirik boyundan derin bir boğumla çan şekilli gövdeye geçilmektedir. Tabandan içe doğru sivri şekilde uygulanan çökertmede hem form olarak farklılık hem de geç dönem özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok yaygın benzerlerini göremediğimiz eser form olarak Royal Ontario Museum koleksiyonu içerisinde yer alan Suriye-Filistin örnekleri, Yüksel Erimtan Koleksiyonu örneği ile Giresun Müzesi Koleksiyonu içerisindeki Tokat'tan devredilmiş benzer örneklerle karşılaştırılabilir (Hayes, 1975, no. 265; Arslan ve Lightfoot, 1992, no. 116; Demir, 2013, Kat. No. U39). Doğu Akdeniz-Suriye üretimi bir kap olduğu ifade edilen (Shalikadze, T.-Kakhidze, 2009, Fig. 6b) ve MS 4. yüzyıla tarihlendirilen benzerleri ışığında Kat. No. 18'deki eserimiz de diğer üç örneğimizden biraz daha geç özellikler sergilediği değerlendirilerek MS 3.-4. yüzyıla tarihlendirilebilir.

3. 6. Makara Tipli Unguentariumlar

Bu tip unguentariumlar form olarak genel itibariyle, dışa çekilip sonra tekrar içe katlanarak düzleştirilen tabla şekilli ağız, silindirik boyun, makara tipi gövde ve düztabanlı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Özellikle ağız ile gövde genişliğinin eşit olmasından "*makara tipi*" adıyla anılmaktadır. En belirgin özelliklerinden birisi ağız çapı ile yüksekliğinin hemen hemen eşit olması ile masif bir görünümde olmasıdır. Kalın cidarlı olmaları hasebi ile oldukça ağır olan bu kaplar genellikle koyu yeşil renkli camdan üretilmiştir. Bu tip unguentariumların kalın olarak üretilmesi ise sağlamlığının ön planda tutulduğunu göstermektedir. Boyutlarına bakıldığında oldukça az miktarda sıvı alabildikleri anlaşılmaktadır. Kalın cidarlı olmasından dolayı genellikle sağlam ele geçen bu tip kaplar da diğer unguentarium gruplarımız gibi parfüm, yağ vb. sıvı malzemelerin muhafaza edilmesi için üretilmiştir. Serbest üfleme tekniğinde yapılarak aletle şekillendirilmiş form herhangi bir bezeme unsuru içermez. Isings bu formun yoğun olarak Doğu Roma'da MS 1.-4. yüzyıllar arasında kullanıldığı belirtmektedir (Isings 1957: 41-43). Hem Anadolu hem de Anadolu dışında karşımıza çıkan makara tipli unguentariumların Anadolu'da da üretiminin olabileceği de düşünülmektedir.

Tokat Müzesi Koleksiyonu içerisinde 6 adet makara biçimli unguentarium arasında Kat. No. 19-24 arasında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kat. No 19, 22, 24 satın alma, Kat. No. 20, 21, 23 ise Niksar-Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma kazısında ortaya çıkarılmıştır. Serbest üfleme tekniğinde yapılarak aletle şekillendirilen unguentariumlar kalın cidarlıdır ve buna bağlı olarak saydamlıkları da azdır. Form itibariyle dışa çekilip içe katlanarak düzleştirilmiş tabla ağız, kalın silindirik boyun ve ismini aldığı kısa makara biçimli gövdesi ile tipik form özelliklerini yansıtmaktadır.

Benzer örnekleri, Suriye ve Filistin üretimi unguentariumlar içerisinde (Hayes, 1975, pl. 17, no. 166). Karanis örnekleri arasında yer almaktadır ve MS 3. yüzyıla tarihlenmiştir (Harden, 1936, no. 815).

Gaziantep Müzesi Koleksiyonu⁴, Afyon Müzesi Koleksiyonu (Lightfoot, 1989, no. 34), Kahramanmaraş Müzesi Koleksiyonu (Eker, 2017) içerisinde yer alan benzerleri ile karşılaştırıldığında renk, yapım tekniği, form özellikleriyle benzerdir. Suriye-Filistin ve Anadolu örnekleriyle karşılaştırdığımızda da Kat. No. 19-24 arasındaki eserlerimizi MS 3. yüzyıla tarihlememiz doğru olacaktır.

3.7. İğ Gövdeli Unguentariumlar

Genel form yapısı olarak dışa çekilip içe katlanan veya düz kesilerek ateşle parlatılan ağız, uzunca bir boyun ve hafif şişkin bir gövdesi ile çekilerek sivriltilen veya damla şeklinde sonlandırılan dibe sahiptir. Gövde şekli itibariyle bu ismi almıştır. Genellikle yeşil ve mavinin tonları, sarı ile renksiz camdan üretilmişlerdir. Diğer unguentarium tiplerine göre fazla yaygın olmayan bir form olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tokat Müzesi unguentarium örnekleri arasında 7. Grubu oluşturan bu tip unguentariumlardan müzede 3 adet bulunmaktadır ve çalışmada Kat. No. 25-27 arasında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Serbest üfleme tekniğinde yapılan eserler aletle şekillendirilmiştir. Kozmetik kabı olarak kullanılan unguentariumlar ince cidarlıdır, saydam görünümlüdür. Kat. No. 25 Niksar- Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı, Kat. No. 26, 27 ise satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Kat. No. 25’de incelediğimiz unguentarium diğerlerine göre ağızın dışa çekilip içe katlanıp yuvarlatılmasıyla, gövdenin daha dar olması ve oval dibiyle farklı bir form özelliği göstermektedir. Boyun kısmında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Isings “Form 105” içerisinde incelenmiş ve MS 4. yüzyıl boyunca yaygın olduğu belirtilmiştir (Isings, 1957: 126). Bu tipin benzerleri Royal Ontario Museum (Hayes, 1975, no. 461), Macaristan (Barkaczi, 1988, no. 255) ve Romanya-Tomis (Drăghici, 2012, Fig. 15)’de karşımıza çıkmaktadır.

Kat. No. 26 ve 27’deki eserlerimiz ise bir önceki eserden farklı olarak ağız dışa çekilerek oluşturulmuş, gövde biraz daha geniş tutulmuş ve en önemli fark olarak da içe çökertilmiş bir tabanla sonlandırılmıştır. Kocabaş Koleksiyonu’nda (Akat, Fıratlı ve Kocabaş, 1984, no. 83) genel form özellikleriyle benzerlik gösteren fakat dip kısmının kısa oluşu ile Macaristan’dan (Barkoczi, 1988, No. 257) ayak kısmının kısa oluşuyla farklılık gösteren başka bir örnek ile karşılaştırıldığında MS 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Sonuç

Tokat Müzesi’nde korunan ve çalışmamızın konusunu oluşturan 27 adet cam unguentarium satın alma ve Niksar-Leylekler Çeşmesi Mevkii Roma Dönemi’ne ait nekropol alanında yaptığı kurtarma kazıları ile müzeye kazandırılmıştır. Satın alma ile müzeye gelen eserlerin tarihleme ve tabakaları konusunda sağlıklı bilgiler olsa da kurtarma kazısı ile müzeye kazandırılan eserler özellikle nekropol alanı olması sebebi ile dönemselsel olarak daha net bir döneme tarihlenmiştir. Yapılan kurtarma kazılarında oda mezar ve basit toprak mezar tipinde mezarlar açılmış ve içlerinde pişmiş toprak eserler, takılar ve cam kaplar bulunmuştur (Laflı ve Patacı, 2012: 207-230). Eserlerin neredeyse tamamının sağlam olarak ele geçirilmiş olması sebebi ile genellikle mezar buluntusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tüp ve serbest üfleme tekniğinde yapılan cam unguentariumlar aletle şekillendirilmiş ve genellikle bezeme ögesi kullanılmamıştır. Yeşil ve mavinin tonlarının kullanıldığı kaplar ince cidarlı ve saydamdır. Form özelliklerine göre tiplere ayrılan unguentariumlar 7 alt tip içerisinde incelenmiştir. Tüp biçimli, soğan gövdeli, konik gövdeli, oval gövdeli, çan gövdeli, makara tipli ve iğ gövdeli olarak adlandırılan örnekler biçimsel olarak ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Tokat Müzesi cam unguentariumları arasında en erken örneğimiz MS 1. yüzyıl en geç örneğimiz ise 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Tarihlendirme yapılırken kazı buluntusu olanlar mezar içerisindeki diğer buluntuların verdiği tarih ve dönemselsel özellikler karşılaştırma yoluna gidilmişken, satın alma yolu ile müzeye kazandırılan eserlerin tarihlendirilmesinde Anadolu ve Anadolu dışındaki benzer örneklerle

⁴ Gaziantep Müzesi Env. No. 126.101.74.

karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Tarihlemede kullanılan benzer örnekler araştırılırken bire bir benzerinin olmasına özen gösterilmiştir. Aradaki küçük farklar ise atölye veya usta farklılığından kaynaklanmış olmalıdır.

Unguentariumların yapılış teknikleri incelendiğinde özellikle Roma Dönemi'nde ortaya çıkan üfleme tekniğinin kullanılması eserlerimizi Roma Dönemine tarihlememizi de kolaylaştırmıştır. Eserlerin benzer özelliklerini araştırırken ilgili yayınlarda formların, farklı bölgelerde görüldüğü ancak cam üretiminin ortaya çıktığı ve geliştiği Doğu Akdeniz, Kıbrıs veya Suriye-Filistin kökenli olduğunu ve bu bölgelerden yayıldığını söylemekte yanlış olmaz. Son dönemlerde Ordu, Mersin, Elâzığ, Kahramanmaraş, Sivas, Giresun, Tokat, Samsun, Çorum, Doğu Trakya, Sinop, Kars, Diyarbakır, Konya, Eskişehir, Afyonkarahisar, Bodrum, İzmir gibi Anadolu'nun birçok kentinde cam eserler üzerine yapılan çalışmalar benzer cam örneklerin neredeyse Anadolu'nun her yerinde var olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Cam kapların üretiminin MÖ 2. bin yıldan itibaren olduğunu ve özellikle Akdeniz dünyasında yaygın olarak üretildiği bilinmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın Karadeniz Bölgesi'nin de cam üretiminin ne seviyede olduğunu göstermesi yönünden de baktığımızda Tokat ve çevresinde cam üretiminin varlığıyla alakalı net bir sonuç vermesi kolay değildir. Eserlerimizin çoğunluğu yine Akdeniz üretimi kaplara benzediğinden eğer üretim varsa Akdeniz'den etkilenecek gerçekleştirildiği ve eğer yoksa da ticaret yoluyla bölgeye geldiği fikrini düşündürmektedir. Karadeniz'de cam üretiminin olup olmadığı konusunun aydınlatılabilecek herhangi bir fırın kalıntısına rastlanmamış ancak Tokat-Komana Antik Kenti, Sebastopolis Antik Kenti, Niksar Kalesi'nde yürütülmekte olan kazılar ve son dönemlerde Karadeniz müzelerindeki cam koleksiyonların yayına dönüştürülmesi sayesinde zamanla belki bu konunun da netleşmesi mümkün olacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarın makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Katalog

Katalog Numarası: 1 /Tüp Biçimli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 6857

Müze Geliş Şekli: Niksar-Leylekler Çeşmesi Kurtarma Kazısı

Yük.: 11, 2 cm A. Çap: 1,5 cm Dip Çap: 1 cm

Renk: Yeşil

Yapım Tekniği: Tüp Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek içe katlanan ağız ağızda akıtmalık, uzun, silindirik boyun, alta doğru hafif genişleyen tüp biçimli gövde, oval dip, habbeli yapı, matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 8; Hayes 1975 Fig. 2, no. 623; Atıla-Gürler 2009 Kat. No. 40; Eker 2014, Kat. No. 166-168; Temür ve Özbilgin 2023, pic.3.

Tarih: MS 1. yüzyıl

Katalog Numarası: 2 / Soğan Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 5767

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 8,5 cm | A. Çap: 2,5 cm Dip Çap: 3 cm

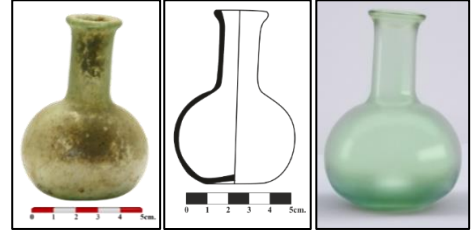
Renk: Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, Saydam ve ince cidarlı. Dışa çekilerek tekrar içe katlanmış halka ağız, kısa, silindirik boyun, soğan biçimi gövde, içe çökük taban, habbeli yüzeyde matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 26a; Hayes 1975: 51, pl. 16no. 99; Lightfoot-Arslan 1992 no.113; Özet 1998 s.57 no. 24 Tip III D; Temür ve Özbilgin, 2023, pic. 34.

Tarih: MS 1. yüzyılın 2. yarısı

Katalog Numarası: 3 / Soğan Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 2103

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 8,7 cm | A. Çap: 2,5 cm Dip Çap: 2,7 cm

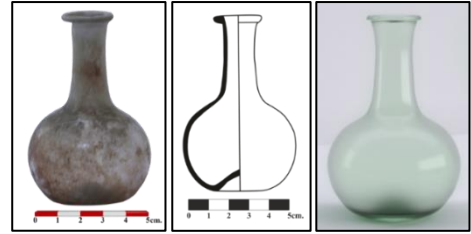
Renk: Soluk Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilip içe katlanarak oluşturulan ve ateşle yuvarlatılan ağız, kısa, silindirik boyun, soğan biçimi gövde, içe çökük taban, habbeli yüzeyde matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 26a; Hayes 1975: 51, pl. 16no. 99; Lightfoot-Arslan 1992 no.113; Özet 1998 s.57 no. 24 Tip III D; Temür ve Özbilgin, 2023, pic. 34.

Tarih: MS 1. yüzyılın 2. Yarısı

Katalog Numarası: 4 / Soğan Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 1583

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 12,2 cm | A. Çap: 3 cm Dip Çap: 3,5 cm

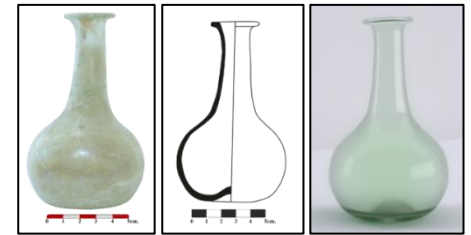
Renk: Soluk Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı, saydam. Dışa çekilerek tekrar içe katlanmış halka ağız, silindirik boyun, soğan şekilli gövde, içe çökük taban, habbeli yüzeyde matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 26a; Hayes 1975: 51, pl. 16no. 99; Stern 1989 s.598, Fig. 3/3; Lightfoot-Arslan 1992 no.113; Temür ve Özbilgin, 2023, Resim 48.

Tarih: MS 1. yüzyılın 2. Yarısı

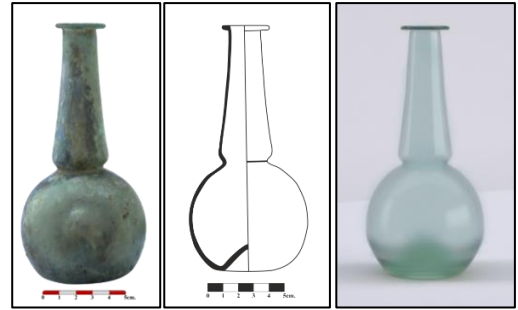

Katalog Numarası: 5 / Soğan Gövdeli Unguentarium**Müze Envanter Numarası: 2713****Müze Geliş Şekli: Satın Alma****Yük.:** 13 cm **Çap:** 4,5 cm**Renk:** Açık Mavimsi Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Boynun bir kısmından yukarısı kırık. Saydam, ince cidarlı, gövdeye doğru genişleyen boyundan aletle sıkıştırılarak oluşturulmuş boğum ile soğan gövdeye geçiş, içe çökük taban, habbeli yüzeyde aşınma ve irizasyon.

Benzerleri: Isings 1957, form 28b; Hayes 1975 Fig. 16, no.501; Lightfoot- Arslan 1992 no. 46; Lightfoot 2007: 146, no. 361; Eker 2017, Soğan Gövdeli Unguentarium- TİPVC: 103

Tarih: MS 3. Yüzyıl**Katalog Numarası: 6 / Soğan Gövdeli Unguentarium****Müze Envanter Numarası: 7001****Müze Geliş Şekli: Satın Alma****Yük.:** 16 cm **A. Çap:** 3,5 cm **Dip Çap:** 3,5 cm**Renk:** Açık Mavimsi Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam. Saydam, ince cidarlı, gövdeye doğru genişleyen boyundan aletle sıkıştırılarak oluşturulmuş boğum ile soğan gövdeye geçiş, içe çökük taban, habbeli yüzeyde aşınma ve irizasyon.

Benzerleri: Isings 1957, form 28b; Hayes 1975 Fig. 16, no.501; Lightfoot- Arslan 1992 no. 46; Lightfoot 2007: 146, no. 361; Eker 2017, Soğan Gövdeli Unguentarium- TİPVC: 103.

Tarih: MS 3. Yüzyıl**Katalog Numarası: 7 / Soğan Gövdeli Unguentarium****Müze Envanter Numarası: 6174****Müze Geliş Şekli: Niksar-Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı****Yük.:** 15,5 cm **A. Çap:** 2,5 cm **Dip Çap:** 4,5 cm**Renk:** Grimsi Sarı**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam. ince cidarlı, gövdeye doğru genişleyen hafif eğimli boyundan aletle sıkıştırılarak oluşturulmuş boğum ile soğan gövdeye geçiş, içe çökük taban, habbeli yüzeyde aşınma ve irizasyon.

Benzerleri: Isings 1957, form 28b; Hayes 1975 Fig. 16, no.501; Lightfoot- Arslan 1992 no. 46; Lightfoot 2007: 146, no. 361; Eker 2017, Soğan Gövdeli Unguentarium- TİPVC: 103.

Tarih: MS 3. Yüzyıl

Katalog Numarası: 8 / Konik Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 6858

Müze Geliş Şekli: Niksar-Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı

Yük.: 16 cm | **A. Çap:** 3,5 cm | **Dip Çap:** 6 cm

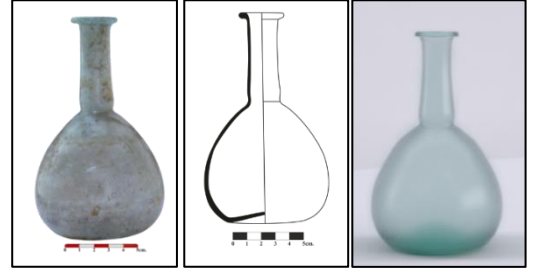
Renk: Açık Mavimsi Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, Saydam, ince cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak ateşle yuvarlatılmış ağız, silindirik, dar boyun, konik gövde, hafif içe çökük taban, habbeli yüzey, yoğun irizasyon.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28a; Barag 1985 pl.15, no.125; Atila-Gürler 2009: 36, kat. no. 39; Eker, 2014, Kat. No. 237 Aydın Tavukçu ve Avli, 2022, K5.

Tarih: MS 1. Yüzyıl

Katalog Numarası: 9 / Konik Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 3278

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 12 cm | **A. Çap:** 3,5 cm | **Dip Çap:** 3,5 cm

Renk: Koyu Sarımsı Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam. orta kalınlıkta, saydam, Dışa çekilip içe katlanarak oluşturulan ağız, silindirik boyun, konik gövde, vurma dip, irizeli yüzeyde habbeler ve matlaşma.

Benzerleri: Isings Form 82 B2; Stern 1989, (Çev. Erten) Fig. /res.7,2-6; Barkoczi 1996 taf. LIII, no. 200.

Tarih: MS 1.-2. Yüzyıl

Katalog Numarası: 10 / Konik Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 1142

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 11,5 cm | **Dip Çap:** 2,5 cm

Renk: Grimsi Yeşil

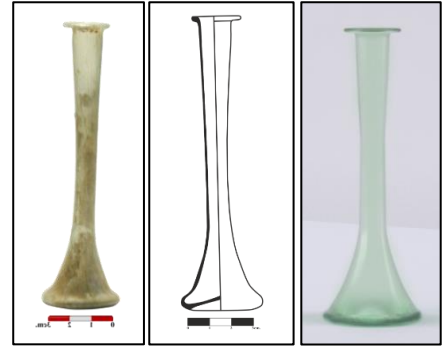
Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Ağızın bir kısmı kırık, ince cidarlı. Dışa çekilerek tekrar içe katlanmış halka ağız, uzun, silindirik boyun, yüksek konik gövde, içe çökük taban, habbeli yapı.

Benzerleri: Isings 1957, Form 82 B2; Weinberg 1962 pl. 25, Fig. 3; Eker 2014, Katalog Numarası: 262.

Tarih: MS 2.-3.yüzyıl

Katalog Numarası: 11 / Konik Gövdeli Unguentarium**Müze Envanter Numarası:** 2918**Müze Geliş Şekli:** Satın Alma**Yük.:** 13 cm **A. Çap:** 2 cm **Dip Çap:** 3,5 cm**Renk:** Açık Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek tekrar içe katlanmış halka ağız, uzun, silindirik, gövdeye doğru daralan boyun, konik gövde, içe çökük taban, yüzeyde matlaşma, yoğun habeli yapı.

Benzerleri: Isings 1957, Form 82 B2; Isings 1971 Fig. 15, no.15; Oliver 1980 s.84, no. 109; Barkoczi 1996 taf. LI, no. 167, 173; Gürlü 2000: 63, no. 80.

Tarih: MS 2.-3. Yüzyıl**Katalog Numarası: 12 / Konik Gövdeli Unguentarium****Müze Envanter Numarası:** 4740**Müze Geliş Şekli:** Satın Alma**Yük.:** 14,5 cm **A. Çap:** 2,5 cm **Dip Çap:** 4,5 cm**Renk:** Açık Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek tekrar içe katlanarak yuvarlatılmış ağız, uzun, gövdeye doğru daralan boyun, basık konik gövde, çökertilmiş taban, yüzeyde matlaşma, habeli yapı.

Benzerleri: Isings 1957, Form 82 B2; Isings 1971 Fig. 15, no.15; Fıratlı-Akat-Kocabaş 1984 s.27, no.133, re: 54/c.

Tarih: MS 2.-3. Yüzyıl**Katalog Numarası: 13 / Oval Gövdeli Unguentarium****Müze Envanter Numarası:** 2168**Buluntu Yeri/Şekli:** Satın Alma**Yük.:** 13 cm **A. Çap:** 3 cm **Dip Çap:** 4**Renk:** Açık Mavimsi Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, saydam, ince cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak yuvarlatılmış ağız, kısa boyun, oval gövde, hafif içe çökük taban, habeli yapı, yoğun matlaşma ve irizasyon.

Benzerleri: Isings 1971 Fig. 15, no. 4; Saldern 1980 Fig. 110; Lightfoot-Arslan 1992 no.108; Eker 2014, Kat. No. 217.

Tarih: MS 1. yüzyıl sonu 2. yüzyıl başı

Katalog Numarası: 14 / Oval Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 1285

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 15,5 cm **A. Çap:** 2 cm **Dip Çap:** -

Renk: Açık Mavimsi Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek oluşturulan ağız, uzun, silindirik boyun, oval gövde, yuvarlatılmış dar dip, bal mumu ile kapatılan ağız, yoğun habbeler.

Benzerleri: -

Tarih: MS 3. yüzyıl

Katalog Numarası: 15 / Çan Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 6780

Müze Geliş Şekli: Niksar- Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı

Yük.: 15,7 cm **A. Çap:** 3,5 cm **Dip Çap:** 8,5 cm

Renk: Açık Mavimsi Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek tekrar içe katlanmış halka ağız, uzun, silindirik boyundan gövdeye geçişte alet izi, geniş çan biçimli gövde, içe çökük taban, irizeli yüzeyde yoğun aşınma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 82 A2; Hayes 1975, Pl.17, no. 237;; Gürlar 2000, no. 77.

Tarih: MS 2.- 3. Yüzyıl

Katalog Numarası: 16 / Çan Gövdeli Unguentarium

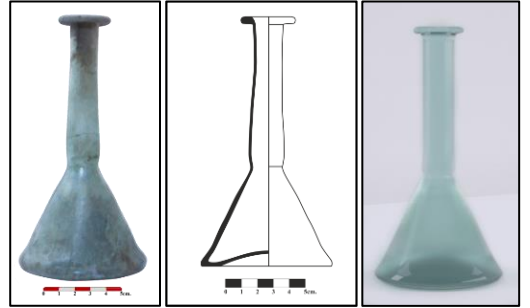
Müze Envanter Numarası: 5239

Buluntu Yeri/Şekli: Satın Alma

Yük.: 10 cm **A. Çap:** 1,5 cm **Dip Çap:** 5,5 cm

Renk: Renksiz

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı, dışa çekilerek içe katlanmış ve ateşle yuvarlatılmış ağızda akıtmalık, uzun, silindirik boyundan gövdeye hafif bir boğumla geçiş, geniş çan biçimli şişkin gövde, içe çökük taban, yüzeyde yer yer matlaşma, habbeli yapı.

Benzerleri: Isings 1957, Form 82 A2; Hayes 1975 Pl. 18, no.259, 260; Atila-Gürlar 2009 s.105, kat.no.172; Gürlar 2000, 59- 61, Kat. No. 72-73, 75; Atila 2015, 163, 170, cat. no. 15, Fig. 5/15; Erten 2018, 28-29, Kat. No. 5; Temür-Özbilgin 2023, Resim 44.

Tarih: MS 2.-3. Yüzyıl

Katalog Numarası: 17 / Çan Gövdeli Unguentarium**Müze Envanter Numarası: 3209****Buluntu Yeri/Şekli: Satın Alma****Ölçüler: Yük.: 10 cm | A. Çap: 1,5 cm | Dip Çap: 5,5 cm****Renk: Açık Yeşil****Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme**

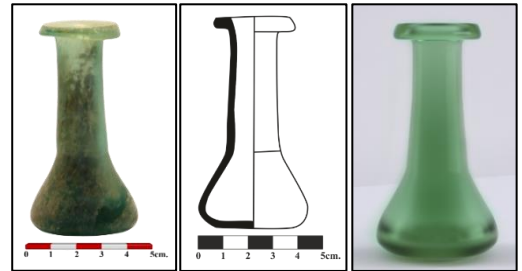
Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek tekrar içe katlanmış halka ağızda akıtmalık, uzun, silindirik boyundan gövdeye geçişte alet izi, geniş çan biçimli gövde, çökertilmiş taban, irizeli yüzeyde yoğun aşınma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 82 A2; Hayes 1975, Pl. 18, no.259, 260; Stern 1977 s.73, lev.12, no.20; Erten Yağcı 1990 s.107, no.30.

Tarih: MS 2.-3. Yüzyıl**Katalog Numarası: 18 / Çan Gövdeli Unguentarium****Müze Envanter Numarası: 5741****Müze Geliş Şekli: Niksar-Leylekler Çeşmesi mevki kurtarma kazısı****Yük.: 20 cm | A. Çap: 2,5 cm | Dip Çap: 5 cm****Renk: Açık Yeşil****Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme**

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek oluşturulmuş ağız, uzun silindirik boyun, boyundan çan şekilli gövdeye geçişte derin alet izi, içe çökük taban, yüzeyde yer yer matlaşma.

Benzerleri: Hayes 1975, Pl. 18, no. 265; Küçükpazarlı, 2006: 34, Resim 27; Demir, Kat. No. U39; Shalikhadze-Kakhidze, 2009: 369-377, Fig. 6b; Eker ve Özdemir, 2022: 118.

Tarih: MS 3.-4. Yüzyıl**Katalog Numarası: 19 / Makara Tipli Unguentarium****Müze Envanter Numarası: 1989****Müze Geliş Şekli: Satın Alma****Yük.: 8,5 cm | A. Çap: 4 cm | Dip Çap: 3,5 cm****Renk: Yeşil****Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme**

Tanımı: Sağlam, kalın cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, kalın, silindirik boyundan makara biçimli gövdeye geçişte belirgin aletle sıkma izi, düz taban, yüzeyde yoğun matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28b; Hayes 1975 s.141, plt.36, no.585; Eker 2014, Kat. No. 305; Taştemür ve Gürler, 2019, no. 108; Tavukçu, 2020, Kat. No. 84.

Tarih: MS 3. yüzyıl

Katalog Numarası: 20 / Makara Tipli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 5815

Müzeye Geliş Şekli: Niksar- Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı

Yük.: 9,5 cm **A. Çap:** 4,5 cm **Dip Çap:** 3,5 cm

Renk: Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanım : Sağlam, kalın cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, kalın, silindirik boyundan makara biçimli gövdeye geçişte belirgin aletle sıkma izi, düz taban, yüzeyde yer yer matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28b; Hayes 1975 s.141, plt.36, no.585; Eker 2014, Kat. No. 305; Taştemür ve Gürler, 2019, no. 108; Tavukçu, 2020, Kat. No. 84.

Tarih: MS 3. Yüzyıl

Katalog Numarası: 21/ Makara Tipli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 4746

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 9 cm **A. Çap:** 3,5 cm **Dip Çap:** 3,5 cm

Renk: Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, kalın cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, kalın, silindirik boyundan makara biçimli gövdeye geçişte belirgin aletle sıkma izi, düz taban, temiz yüzey.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28b; Hayes 1975 s.141, plt.36, no.585; Eker 2014, Kat. No. 305; Taştemür ve Gürler, 2019, no. 108; Tavukçu, 2020, Kat. No. 84.

Tarih: MS 3. Yüzyıl

Katalog Numarası: 22 / Makara Tipli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 6725

Müzeye Geliş Şekli: Niksar-Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı

Yük.: 10,5 cm **A. Çap:** 3,5 cm **Dip Çap:** 4 cm

Renk: Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, kalın cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, kalın, silindirik boyundan makara biçimli gövdeye geçişte belirgin aletle sıkma izi, düz taban, yüzeyde yer yer matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28b; Hayes 1975 s.141, plt.36, no.585; Eker 2014, Kat. No. 305; Taştemür ve Gürler, 2019, no. 108; Tavukçu, 2020, Kat. No. 84.

Tarih: MS 3. Yüzyıl

Katalog Numarası: 23 / Makara Tipli Unguentarium**Müze Envanter Numarası:** 4748**Müze Geliş Şekli:** Satın Alma**Yük.:** 4,5 cm **A. Çap:** 4,5 cm **Dip Çap:** 3,5 cm**Renk:** Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

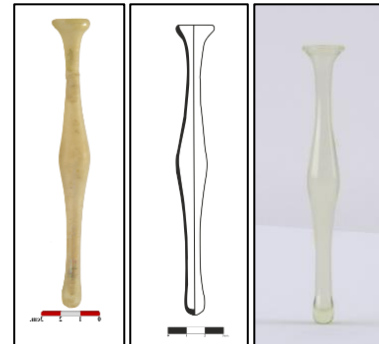
Tanımı: Sağlam, kalın cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş ağız, kalın, silindirik boyundan makara biçimli gövdeye geçişte belirgin aletle sıkma izi, düz taban, yüzeyde yoğun matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28b; Hayes 1975 s.141, plt.36, no.585; Eker 2014, Kat. No. 305; Taştemür ve Gürler, 2019, no. 108; Tavukçu, 2020, Kat. No. 84.

Tarih: MS 3. Yüzyıl**Katalog Numarası: 24 / Makara Tipli Unguentarium****Müze Envanter Numarası:** 5814**Müze Geliş Şekli:** Niksar- Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı**Yük.:** 9,5 cm **A. Çap:** 4,5 cm **Dip Çap:** 4,5 cm**Renk:** Yeşil**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, kalın cidarlı. Dışa çekilip tekrar içe katlanarak düzleştirilmiş tabla ağız, kalın, silindirik boyundan makara biçimli gövdeye geçişte belirgin aletle sıkma izi, düz taban, yüzeyde yer yer matlaşma, habbeler.

Benzerleri: Isings 1957, Form 28b; Hayes 1975 s.141, plt.36, no.585; Eker 2014, Kat. No. 305; Taştemür ve Gürler, 2019, no. 108; Tavukçu, 2020, Kat. No. 84.

Tarih: MS 3. yüzyıl**Katalog Numarası: 25 / İğ Gövdeli Unguentarium****Müze Envanter Numarası:** 6781**Müze Geliş Şekli:** Niksar- Leylekler Çeşmesi Mevkii Kurtarma Kazısı**Yük.:** 15,5 cm **A. Çap:** 2 cm **Göv. Gen.:** 1,5 cm**Renk:** Grimsi sarı**Yapım Tekniği:** Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. İçe katlanarak oluşturulmuş ağız, iğ biçimli gövde, yuvarlatılmış oval dip, irizeli yüzeyde yer yer matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 105; Hayes, 1975, Pl. 28, No. 461; Barkoczi 1988, no. 255;

Tarih: MS 4. Yüzyıl

Katalog Numarası: 26 / İğ Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 958

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 25,7 cm A. Çap: 4,2 cm Dip Çap: 5 cm

Renk: Sarımsı Yeşil

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek uzatılmış ağız, gövdeye doğru hafif genişleyen boyun, alta doğru hafif genişleyen iğ biçimli gövde, içe çökertilmiş taban, yüzeyde yoğun matlaşma.

Benzerleri: Isings 1957, Form 105; Akat - Fıratlı – Kocabaş 1984, no. 83; Barkoczi 1988, no 257

Tarih: MS 4. Yüzyıl

Katalog Numarası: 27 / İğ Gövdeli Unguentarium

Müze Envanter Numarası: 963

Müze Geliş Şekli: Satın Alma

Yük.: 15,5 cm A. Çap: 2,7 cm Dip Çap: 2,5 cm

Renk: Grimsi sarı

Yapım Tekniği: Serbest Üfleme-Aletle Şekillendirme

Tanımı: Sağlam, ince cidarlı. Dışa çekilerek oluşturulan huni biçimli ağız, silindirik boyun, alta doğru hafif daralan iğ gövde, içe çökertilmiş taban, yüzeyde matlaşma, habbeler.

Benzerleri: Isings 1957, Form 105; Akat - Fıratlı – Kocabaş 1984, no. 83; Barkoczi 1988, no 257

Tarih: MS 4. Yüzyıl

Fig. 4. Tokat Müzesi cam Unguentarium Form Tablosu.

Kaynakça

- Akkurnaz, F. B. (2016). *Eski Yunan ve Roma Kaplar-İşlevler*. İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Atila, C. & Gürler, B. (2009). *Bergama Müzesi Cam Eserleri*. İzmir, Berksav.
- Aydın Tavukçu, Z. (2007). Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Aydın Tavukçu, Z. & Avli, A. (2022). Neapolis Nekropolü'nden Cam Eserler. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 569-592.
- Aydın Tavukçu, Z. ve Coşkun, S. (2021). Tralleis Güney Nekropolü'nden Minyatür Cam Şişeler. Mehmet, A. Y., Can, B. ve Işıklı, M. (Yay. haz.), *Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür Mehmet Karaoğlu'na Armağan içinde* (ss. 91-106), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Barag, D. (1985). *Catalogue of Western Asiatic Glass in the British Museum*. Vol. I. London, Trustees of the British Museum.
- Barkoczi, L. (1988). *Pannosiche Glasfunde in Ungarn*. Budapest, Akademiai Kiado.
- Baybo, S. (2003). Patara Kazılarında (1989-2001) Ele Geçen Cam Eserler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Canav Özgümüş, Ü. (2013). *Çağlar Boyu Cam Tasarımı* N. Başgelen (Ed.), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Canav, Ü. (1985). *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu*. Ancient Glass Collection. İstanbul, Çağdaş Yayıncılık.
- Demir, A. (2013). Giresun Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Cam Eser. Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Drăghici, C. (2012). Glassware From Tomis: Chronological And Typological Aspects *Annales du 18e Congrès* (Ed. Despina Ignatiadou, Anastassios Antonaras), Thessaloniki.
- Eker, F. (2010). Camın Tarihi Serüveni. *CAMGERAN 2010 Uluslararası Katılımlı Uygulamalı Cam Sempozyumu* 11-21 Ekim 2010, (ss. 147-151).
- Eker, F. (2014). Kahramanmaraş Müzesi'ndeki Cam Eserler. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Eker, F. (2017). *Kumdan Sızan Kültürler. Kahramanmaraş Müzesindeki Cam Kaplar*. Kahramanmaraş.
- Eker, F. (2018). Antikçağ'da Cam Kap Formlarının Kullanımı Üzerine Bir Deneme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, (4), 1241-1261.
- Eker, F. & Özdemir, V. P. (2022). Fatsa-Kurtuluş Mahallesi 2021 Yılı Kurtarma Kazısı Cam Buluntuları. *Fatsa ve Yöresi Tarihi II*, (Ed. S. Gülten, M. Özkan, M. Karakulak, K. Yavuz ve C. Erbil), Fenomen Yayınları, Samsun.
- Eker, K. & Eker, F. (2016). Antik Çağ Cam Yapım Tekniklerinin 3D Modelleme Çalışması ile Yeniden Ele Alınması. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15, 198-214.
- Eker, K. & Eker, F. (2016). *Tokat Müzesi'ndeki Cam Kaplar*. A. Y. Tavukçu (Yay. Haz). Norderstedt: Lambert Academic Publishing.
- Er, Y. (2004). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*. Ankara.
- Erten, E. (1990). Hatay Müzesindeki Bir grup Cam Eser, *I. Uluslararası Anadolu Cam Sempozyumu*, 31-34.
- Gökbilgin, M. T. (1979). Tokat. *İslam Ansiklopedisi*, (C. 12/1). İstanbul.
- Gündoğdu, H., Bayhan, A. A., Aktemur, A. M., Kukaracı, İ. U., Çelik, A. & Güneş, B. (2006). *Tarihi Yaşatan İl Tokat*. Ankara, 2006.
- Gürler, B. (2000). *Tire Müzesi Cam Eserleri*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara: T. C. Kültür Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Harden, D. B., (1936). *Roman Glass from Karanis, University of Michigan Studies, Humanistic Series 41, An Arbor*.
- Hellström, P. (1965). *Glass, Labraunda: Swedish Excavationss and Researches*. Vol. II, Part 1, Lund: 53-54.
- Isings, C. (1957). *Roman Glass From Dated Finds, Archaeologia Traiectina II*, Groningen/Djakarta.

- Israeli, Y. (2003). *Ancient Glass in İsrail Museum. The Eliahu Dobkin Collection and Other Gifts*, Jaruselam.
- Kaya, B. & Temür, A. (2021). Amisos'tan Bir Grup Mezar Buluntusu: Unguentarium. *TÜBA-KED*, 23, 141-160.
- Kunina, N. (1997). *Ancient Glass in the Hermitage Museum*. ARS Publiser, St.Petersburg.
- Lafli, E. & Patacı, S. (2012). Roma Dönemi'nde Tokat İli'nin Arkeolojisi ve Tarihi: Neocaesarea (Niksar) ve Zela (Zile) Kentleri. *Tokat Sempozyumu Bildiriler* (C. I), Tokat, 2012.
- Lightfoot, C., S. & Arslan, M. (1992). *Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu*. Ankara.
- Lightfoot, Ch. (1987). A Group of Early Roman Mold-Blown Flask From the West. *JGS* 29, 11-29.
- Morin-Jean. (1922-23). *La Verrerie en Gaule Sous L'empire Romain*. Paris.
- Oliver, A. Jr. (1980). *Ancient Glass in the Carnegie Museum of Natural History*. Pittshburg: Carnegie Institute.
- Özbilgin, Ö. & Temür, A. (2022). Aydın Müzesi'nden Bir Grup Cam Eser. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 2515-2550.
- Özgüç, T. (1978). *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar (Excavations at Maşat Höyük and Investigations in its Vicinity)*. Ankara.
- Öztürk, N. (2012). Erzurum Müzesi Cam Eserleri. Erzurum, Mega Ofset.
- Öztürk, N. (2012). Kars Müzesi Cam Eserleri. Erzurum, Mega Ofset.
- Rohde, E., (1980). Antikes Glas: Eine Vorlage aus den Beständen der Berliner Antiken-Sammlung. *Forschungen und Berichte, Bd. 20*, 150 Jahre Staatliche Museen zu Berlin.
- Shalikadze, T. & Kakhidze, E. (2009). Early Byzantine Glass Vessels from the Southwestern Littoral of Georgia. *Late Antique/Early Byzantine Glass in The Eastern Mediterranean* (Ed. Lafli.E.), İzmir.
- Smith, J. C. (1982). A Roman Chamber Tomb on the South-East Slopes of Monasteriaki Kephala. Knossos. *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 77.
- Şahin, N. (1996). Beyaz Lekythoslar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü. *Arkeoloji Dergisi*, IV, 143-167.
- Taştemür, E. & Gürler, B. (2019). *Doğu Trakya Müzeleri cam Eserleri*. Ankara, Gazi Kitabevi Yayıncılık.
- Tavukçu, A. Y. (2020). *Elazığ Müzesi Cam Eserleri*. Z. Aydın Tavukçu (Ed.), Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum.
- Tekin, M. (2012). Hititler Dönemi'nde Tokat ve Çevresi. *Tokat Sempozyumu Bildirileri* (C. 1), Tokat.
- Temür, A. & Eker, F. (2019). *Sinop Müzesi Cam Eserler Kataloğu*. Ankara, Akademisyen Kitabevi.
- Temür, A. & Özbilgin, Ö. (2023). Aydın Müzesi Cam Unguentariumları. A. Aykurt, H. Tekin, Ş. Aydingün, T. Zimmermann, H. Aydingün & S. Gedik Zimmermann (Ed.), *Halime Hüryılmaz'a Armağan Ege'nin Ruhunu Yaşamak* içinde (ss. 359-382). Ankara, Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Temür, A. & Özbilgin, Ö. (2023). Glass Unguentaria From Samsun Museum. *Journal of Ancient History and Archaeology*, No. 10.1/2023, 163-181.
- Uzuner, B. (2004). *Bulunuşundan Üfleme Cam Teknikleri Akantaş*. İstanbul.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 29 Aralık 2023

Gönderim Tarihi: 9 Kasım 2023
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

Atf Künyesi: Doğan Çelebi, S. (2023). Federico García Lorca'nın "Yerma" Adlı Eserindeki Toplumsal Baskı Temasının İncelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 175-185.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1388734>

FEDERICO GARCÍA LORCA'NIN "YERMA" ADLI ESERİNDEKİ TOPLUMSAL BASKI TEMASININ İNCELENMESİ

Sevim DOĞAN ÇELEBİ*

Öz

Bu çalışmada, Federico García Lorca'nın *Yerma* adlı eserindeki toplumsal baskı teması çeşitli yönleriyle incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle XX. yüzyılın ilk yarısının öne çıkan isimlerinden şair ve dramaturg Lorca'dan ve onun tiyatrosundan bahsedilecek, ardından eserin konusuna değinilecektir. Lorca'nın ele aldığı insan tabiatının, törelerle örülü olan çelişkili ve meşakkatli ilişkileri toplumsal değerlerle birlikte irdelenecektir. Lorca'nın yaşamı ve tiyatro anlayışı eserlerini doğru yorumlamada oldukça etkili öğelerdir. Bunun en iyi örneklerinden biri de kuşkusuz *Yerma* adlı eserindeki başkışı ve dönemin mevcut toplumdur. Lorca, yaşadığı toplumu, eserlerinde vazgeçilmez bir unsur olarak merkeze koyar; yaşananları, bu merkezde özneleriyle beraber adeta bir fotoğraf albümüne çevirir ve toplumu derinine işler. Toplumsal baskıyı eserindeki karakterler aracılığıyla yansıtmayı; doğa sembollerinin, vurguladığı bu baskıyı yansıtırken üstlendikleri rolleri üzerinde durması, onun bireyi ve içinde yaşadığı toplumu ne denli derin analiz ettiğinin somut bir sonucudur. Diğer birçok tiyatro eserinde olduğu gibi yazar bu eserde de bir kadın figürünü baş kişi olarak seçer ve onu dönemin mevcut toplumunun sorunlarının ve kaygılarının psikolojik ve sosyolojik, toplumsal ve bireysel bağlamında bir bütün içinde merkezde tutar. En büyük isteği anne olmak olan, ancak bu isteğini bir türlü gerçekleştiremeyen başkışı, eserin başlarında daha kaderine sığınmış ve umudunu koruyor iken, eserin sonlarına doğru sesini yükseltir, yazgısına baş kaldırır ve tüm zincirleri kırarak inandığı ne varsa al aşağı eder. Kocasını kendi elleriyle boğarak tek umudunu da yine kendisi yok eder.

Anahtar Kelimeler: Federico García Lorca, İspanyol Tiyatrosu, *Yerma*, Toplum, Toplumsal Baskı.

An Analysis of The Theme of Social Pressure in "Yerma" of Federico García Lorca

Abstract

This study analyses the theme of social pressure in *Yerma* by Federico García Lorca from various perspectives. First of all, in this context, one of the prominent poets and dramaturgs of the first half of the XXth century, Lorca and his theatre and then the theme of *Yerma* will be examined. The contradictory and arduous relationships of human nature, woven with customs, discussed

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul/Türkiye. E-posta: sevimdogan04@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7358-8015>.

** Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dünya Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

by Lorca, will be mentioned along with social values. Lorca's life and his understanding of theatre are very important elements to properly interpret his works. One of the best examples of this is, with no doubt, the main character in *Yerma* and the society of that period. Lorca places the society in which he lives, at the centre of his works as an indispensable element; and there he literally turns the events into a photo album with his subjects and focuses on society. Reflecting social pressure through the characters in the work; his emphasis on the roles of nature symbols in reflecting this pressure is a concrete result of how deeply he analyses the individual and the society in which he lives. As in many of his other works, the author chooses a female figure as the main character in this tragedy, and places her at the centre of the problems and concerns of the existing society of the period within the psychological and sociological, social, and individual context as a whole. The protagonist Yerma, whose great desire is just to be a mother, but without hope, keeps belief in destiny and her hope at the beginning, however towards the end of the text she raises her voice, rebels against her fate and breaks all the chains by destroying everything she believes in. In fact, she destroys her only hope by strangling her husband with her own hands.

Keywords: Federico García Lorca, Spanish Theatre, Yerma, Society, Social Pressure

Giriş

Lorca, *Kanlı Düğün*¹, *Yerma* ve *Bernarda Alba'nın Evi* adlı üçlü tragedyasından *Yerma* adlı eserini 1934 yılında kaleme alır ve eser üç perdeden oluşur. 29 Aralık 1934 yılında Madrid Teatro Español'da sahnelenir (Gil, 2001: 14). Lorca'nın tiyatro eserleri uzun yıllar yasaklanır ve 1960-61 döneminde yeniden sahnelenmeye başlanır (Gil, 2001: 14). İspanya'da Diktatör Francisco Franco rejimi, 1939-1975 yılları arasına damgasını vurur ve yönetim, yoğun kontrol mekanizmalarıyla bu dönemde ciddi bir baskı uygular. Tiyatro da bu yoğun baskıdan payına düşeni alır ve rejim herhangi bir karşıt sese izin vermez. Bu sebeple, rejimin onayından geçmeyen, Lorca'nın eserlerinin de içinde olduğu sayısız tiyatro eseri ya sansüre uğrar ya da uzun yıllar tamamen yasaklanır. Lorca, eserinden şöyle bahseder: "*Yerma* bir trajedidir. Ben normlara sadık kalmaya çalıştım. Yapmak istediğim şey şuydu: bir trajedi, saf ve basit." (Krynen, 1967: 86). Törelere hakim olduğu başta İspanyol toplumu olmak üzere birçok Avrupa topluluğunda XX. yüzyılın başlarında, kadın her zaman erkek egemen ruhun belirlediği ve ona başka bir seçme hakkının bırakılmadığı ikinci bir role sahiptir ve bu rolde doğurmak, özellikle de bir erkek çocuk dünyaya getirmek kilit olan eylemdir. Bunu başaramayan kadın her zaman eksiktir ve toplum nezdinde herhangi bir değere sahip değildir. Elbette ki bu değersiz olma durumu kadının, çoğu kez kendi hükmünü kendisinin vermesine, yağmuru bir türlü bulamayan çorak bir toprak gibi yitip gitmesine neden olur. Tıpkı başkişide olduğu gibi; evli bir kadın olarak çocuk sahibi olamamanın kendisinde saplantı haline geldiği *Yerma*, tüm bu etmenlerin ruhunda açtığı yaralar -iç etkiler- ve bu yaraların onu kocasını öldürmeye iterek trajik sona sürüklemesi -dış etkiler- olarak kendini gösterir. Böylece toplum ve kendi doğası arasında sıkışıp kalan kadın figürü, sona giden yolu kendisi noktalamak zorunda kalır. Lorca, başkişiyi tükenmeye iten öğeleri anlatırken, bunlar arasında en göze çarpanlar eserdeki diğer dört karakter ve annelik vurgusunu imgeleyen doğa sembollerini kullanır.

Mevcut durum, içine doğduğu toplumun, gelenekleri ve yüzyıllar boyunca değişmeyen düzeniyle bireyi nasıl her açıdan sarıp bir kafese hapsedtiğinin sosyal düzlemdeki en öne çıkan örneklerinden sadece biridir. Başkişi, bireysel ve toplumsal duvarlar arasında sıkışır, çaresiz kalır ve kendi çaresini kendi yaratmaya çalışır, başarılı olamayacağını bile bile. O, anneliğin figürüdür, hayal kırıklığına uğramış bir anneliğin figürü ve sahip olmadığı, asla da sahip olamayacağı bir çocuğu sever tüm kalbiyle (Diez de Revenga Torres, 1976: 19). Aslında her şey, onun adına görünmez bir el tarafından önceden belirlenmiştir. Hayatı boyunca belki de ilk defa kendi kararını kendi verir ve o da felaketi olur. Ancak felaketin içinde kendi kurtuluşunu görür. Bu kadar tükenmişliğin içinde bu gerçekten bir felaket midir yoksa onun tek umudu mudur sorusu, asla cevap bulamayacaktır. Bilinen tek cevap, başkişinin o çaresiz kırsal topraklarda sesi yükselen tek kişi olmadığıdır.

¹ İspanyolca ve İngilizceden Türkçe ve İngilizceye yapılan çeviriler bu makalenin yazarına aittir.

1. Federico García Lorca ve Tiyatro

Birçok sanatçının aksine Lorca, yaşarken bir şair ve dramaturg olarak dünya çapında tanınmayı başarır (Anderson, 2008: 595) ve 38 senelik kısa hayatında geride birbirinden güzel eserler bırakır. Yaşadığı dönemin toplumunu iyi tanıyan Lorca, eserlerinde geleneklerini, düşünce yapısını, tabiatın güzelliklerini ve özellikle toplumsal sorunları oldukça iyi bir şekilde işler. 1930'ların İspanya'sında Endülüs kırsalı Lorca'nın en büyük esin kaynağı olur: "bu gelenekler, ataerkil tahakkümün zulmüne ve kadın haklarının yokluğuna karşı toplumsal bir devrimin sebebiydi" (Al-Afif, 2015: 426). Özellikle tiyatro konusunda başarı göstermesinin altında yatan ana sebep, geleneksel İspanya kültürü ile çağdaş yaşamın sorunlarını yoğun bir şekilde ele alması ve bunu, dilinin de zenginliğiyle birlikte seçmiş olduğu karakterlerde verebilmeyi başarımındandır. 27 Kuşağının sembol isimlerinden Lorca, İspanya İç Savaşı döneminde doğduğu yörede 19 Ağustos 1936 yılında dönemin siyasi figürü Diktatör General Franco'nun adamları tarafından kurşuna dizilir. Bu ölüm uluslararası çapta özellikle bir dönem yaşadığı Arjantin'de büyük bir yas ve tepkiyle karşılanır.

Genç yaşta ölmesine karşın geride birçok eser bırakan Lorca için tiyatro bir vazgeçilmezdir. Olgunluk döneminin meyveleri olan tiyatro eserlerinde Lorca, düzyazı ile şiiri birlikte harmanlar. Bir ozan gibi kelimeleri, müziği, dansı ve oyunları kullanır (Cuevas García, 1995: 7). Esin kaynağını halktan alan Lorca, tiyatro eserlerinde, yaşamış olduğu dönemin toplumunun sosyal gerçeklik, töre, gelenek ve göreneklerini psikolojik ve sosyolojik bir derinlikle analiz eder: "García Lorca, atmosferi, gerçek olan, var olmuş olan ve hâlâ varlığı devam eden karakterlerin psikolojisini nasıl yakalayacağını bilir. İlhamını aldığı halk, tükenmeyen ifade kaynaklarına, yaşam tarzına sahiptir" (Diez de Revenga Torres, 1976: 20). Eserlerinde oldukça göze çarpan en önemli unsurlardan biri de toplumsal problemlerin son derece açık bir şekilde yansıtılmasıdır. Bu sebeple yazarın eserlerini doğru anlamak ve analiz edebilmek için onun hayat görüşüne ve üslubuna bakmak gereklidir. On dört tiyatro eseri olan Lorca'nın en çok yankı bulan oyunları: *Eskicinin Tazesi*, *Kanlı Düğün*, *Yerma*, ve *Bernarda Alba'nın Evi*'dir. Her bir eserinde kendine has üslubuyla dönemin toplumuna ve özeld kadınlarına eğilen yazar, onların ruh dünyalarını, sorunlarını irdelerken oyunlarının merkezine köylü ve gelenekselci kadın figürünü koyar; onların yaşadıkları mutsuz, aşksız ve görülmeyecek kadar derinlere gömülmüş hayatlarını tüm sorunlarıyla anlatır ve kaderin labirentinde trajik bir sonla bu hayatları noktalar. Üçlü tragedyanın ikincisi olan *Yerma*'da bu yıkım daha şiddetli yaşanır ve kocasını öldürmesiyle gelen ölüm aslında teorik olarak başkahramanın da sonudur. Yani kadın bir yanda kendi tutkuları diğer yanda törelerin olduğu düzende iki kez yenilgiye uğrar (Bağır, 2004: 247).

2. Yerma Adlı Oyunun Konusu ve Toplum

Lorca bu eseri, 1934 yılında İç Savaş öncesinde kaleme alır ve olay örgüsü Endülüs bölgesinde bir köyde geçer. Bu eser, iki yıllık evli ve en büyük hayali çocuk olan, ancak bu hayalini hiçbir zaman gerçekleştiremeyen ve esere de adını veren bir kadının, *Yerma*'nın hikayesidir. RAE'ye (Real Academia Española) göre *Yerma*, kelime olarak kısır, ürün vermeyen, çorak toprak demektir. Kendine has bir üslubu ve eserlerinde sıkça kullandığı bir kelimeler dünyası olan yazarın, bu kelimeyi baş kişiye isim olarak seçmesi de tesadüf değildir. Bu sebeple, eserlerini incelerken yazarın bu dünyasını bilmek, eserlerinin derinliğini anlamak açısından büyük önem taşır. *Yerma* kaderini adında taşır: "'kısır', 'kuru', 'boş', 'çorak', 'işe yaramaz'... eser boyunca dramın kökenini, başkişinin yaşadığı kınamayı hatırlatan bir koro gibi tekrar tekrar *Yerma*'nın dudaklarında ve kulaklarında bu sıfatlar döner [...]" (Nieva de la Paz, 2008: 165). Tıpkı bu dizide başkişinin kendi durumunu anlatırken söylediği sözler gibi: "YERMA. Çocuk doğurmayan taşra kadını bir demet diken gibi işe yaramazdır [...]" (García Lorca, 2001: 81). Lorca bir söyleşisinde eseriyle ilgili olarak şunları söyler:

"Şimdi ikinci trajedim olan Yerma'yı bitirmek üzereyim. İlki Kanlı Düğün'dü. Yerma kısır kadının trajedisi olacak. Tema bildiğiniz gibi klasik. Ancak bu eserin yeni bir gelişme ve amacının olmasını istiyorum. Dört ana karakter ve korodan oluşan bir trajedi, trajedilerin olması gerektiği gibi. Trajediye dönülmeli. Dramatik tiyatromuzun geleneği bizi bunu

yapmaya mecbur kalıyor. Zaman, komediler ve saçmalıklar yapmak zorunda kalacak. Oysa ben tiyatroya trajedileri vermek istiyorum. Sona yaklaşan Yerma ise ikincisi olacak" (Gil, 2001: 13-14).

Oyun, evliliklerinin ilk iki yılının tamamlandığı dönemde başlar. Babasının isteği üzerine istemeyerek de olsa Juan'la evlenir. Geleneklerine son derece bağlı olan Yerma, her zaman kocasına sadık, onun isteklerini yerine getiren ve en önemlisi ona bir çocuk verme isteğiyle yanıp tutuşan bir eştir. Juan ise sürekli tarlalara gidip gelen, son derece kıskanç, karısının hiçbir şekilde evden dışarı çıkmasını istemeyen tutucu biridir. Yerma'nın üzerindeki etkisi oldukça büyük olan Juan'ın tek meşgalesi tarlalarıdır ve bu sırada karısının isteklerini hep göz ardı eder. Ondaki çocuk tutkusunun ne denli güçlü olduğunu fark etmez, çünkü Juan aslında çocuk istemiyordur. Juan burada birbirine zıt iki karakteri bir arada taşır. Diğer bir deyişle kendi paradoksunun içindedir: bir yandan yaşam tarzı ve davranışlarıyla yaşadığı toplumun rol model erkek figürünü yansıtırken diğer yandan baba olmakla pek de ilgilenmeyen, bu konuda insanların dediklerine kulak asmayan koca rolüyle, zamanın tamamen dışına çıkar, ötesine gider. Oysa Yerma, bu tutku için her yolu dener, dualar eder, adaklar adar ve kocasını da çocuk sahibi olma konusunda zorlar. İçine doğduğu mevcut toplumsal hayat ve etrafını çevreleyen kırsal düzen Yerma'nın bu tutkusunun tırmanmasındaki en büyük etkendir aslında. Çünkü onca zaman geçmesine rağmen hala bir çocuklarının olmaması tek başına ona yüklenen bir yükür: "Kadınların öneminin, temel olarak anneliğe olan biyolojik yatkınlıklarında yattığı bir toplumda, bir kadın olan Yerma, kısırlığını sonsuz bir eziyet olarak yaşıyor" (Serur, 2004: 257).

Kocasıyla sevgiden aşktan yoksun, salt bir ilişkiden öteye gidememesi onun, çocuk sahibi olamamanın sebeplerinden biri olduğu düşüncesine iter. Bu düşünce onu içten içe kemirir. Geleneklerine son derece bağlı olduğundan bunu bir başkasıyla gerçekleştiremeyeceğini de gayet iyi bilir (Nieva de la Paz, 2008: 165). Gerçek bir sevgi ve ilişki olmadan çocuk sahibi olamayacağı düşüncesi artık onda bir saplantı haline gelir.

Yerma, çocuğu sadece kendisi istediği için değil aynı zamanda çevresindeki tüm çiftlerin çocukları olduğu ve onu içten ve dıştan yıpratın bu toplumsal baskıyı kırmak için de ister. Onun aslında mücadelesi, bir yandan kocasına olan görevlerini yerine getirmek iken, bir yandan da bir çocuk sahibi olmak için kocasına direnmektir. Bir erkek gidip tarlada gün boyu çalışabilir ama bir kadının çocuk yapıp onu büyütme dışında bir uğraşı yoktur. "Çocuk" figürü eserin tamamına sinmiştir (Serur, 2004: 257). Toplumun kanundan keskin gelenekleri, töreleri bu durumu, kadının gerçekliği olarak görür. Tek başına kadında somut olan bu gerçeklikten kaçmak ya da dışına çıkmak feodal bir toplumun hazmedebileceği bir şey değildir. Her şeyi içine sığdıran Endülüs doğası, en az yeri kadına bırakır. Kadın da ya kendisine ayrılan bu küçük alanda gerçekliğiyle varoluşunu devam ettirir ya da dışına çıkarak kendi trajik kaderini yazar.

Evliliklerinin üzerinden yıllar geçmeye başlar, zaman aktıkça, içsel tükeniş de artar. En büyük isteğinin gerçekleşme ihtimalinden daha da uzaklaştığını gören Yerma, anne olma tutkusuyla daha fazla mücadele edemez ve Juan'ı öldürerek trajik sona son noktayı kendi elleriyle koyar. Artık tüm umutlar bitmiş ve aslında tek şansını kendisi sonlandırmıştır. Esasında, onu bu sona iten sebep, tek başına anne olma isteğinden öte, toplumun anne olması için üzerinde kurduğu baskılar, inançlar ve kınayıcı davranışların tamamıdır. Renes Ayala'nın da değindiği gibi: "Bir toplumda hakim olan ve önyargılar, mitler veya klişeler yoluyla şiddet içeren tutum ve davranışların sergilenmesine katkıda bulunan inanç sistemlerini veya yaşam tarzlarını kültürel risk unsurları üzerinden anlayabiliyoruz" (Renes Ayala, 2003: 27).

3. Eserde Toplumsal Baskı Temasının Karakterler Aracılığıyla Yansıtılması

1930'lu yılların İspanya'sında Lorca, Endülüs kırsalını tüm eksikleri, hurafe ve batıl ahlak anlayışıyla birlikte ele alır ve bu bütünü içinde dönemin kadınlarının baskılanmış hayatlarını ön plana çıkarır. Merkezde kadının duygularını, psikolojik ve sosyolojik acılarını detaylıca irdelerken, arka planda toplumun her katmanını gerçekçi bir bakış açısıyla sunar. Seçtiği yan kadın ve erkek karakterler aracılığıyla toplumu eleştirir, gizli saklı ne varsa gerçekçi bir perdeden ortaya döker.

Yaşadığı dönemin evli kadınının sosyal bir hayatının olmamasının yanı sıra, aynı zamanda sadece evde olmalı ve sokağa çıkmamalıdır (Varela Álvarez, 2010: 90-93; Díez de Revenga, 2001: 30-33). Kocasının istekleri doğrultusunda hareket etmeli ve onun verdikleriyle yetinmelidir. Bu değer yargıları toplum tarafından zaten kadın figürüne hayatının daha ilk aşamalarında yoğun bir şekilde aşılandığı için “olması gereken” olarak görülmekte ve kadın tarafından kati bir şekilde yerine getirilmektedir. *Yerma*’da toplumun geleneksel ataerkil ikilemleri üzerine oturtulmuş kadın figürü çok net gözlemlenmektedir (Mendoza, 2013: 6). Tüm bunlar, “model kadın” rolünü oluşturur ve bunun dışında kalan kadın, toplumun alışla gelmiş olanının yani düzeninin dışına çıkmış demektir. Kadın da artık bu rolleri kendi davranışları olarak benimser ve öyle davranır:

“Asıl ciddi olan, ataerkil kültürün kendi bilinçaltımızı şekillendirmesidir, öyle ki biz kadınların kendimizin ve toplumdaki rolümüzün temsili, kendi ataerkil varsayımımızdan başka bir şey değildir” (Amorós, 1991: 112).

Lorca, *Yerma*’nın içinde yaşadığı kırsal toplumun körü körüne bağlı bulunduğu eski veya belirsiz ahlaki yapılarına karşı yeni bir ahlaki düzen getirmiyordur esasında, onun önem verdiği ahlak, kalbin sonsuz normları ve insanoğlunun hisleri, istekleri, duyguları ve düşünceleridir. İnsan organizmasının bir sistemi olarak boy gösteren bu ahlak, yine insanı kendine esir etmekte, kendisini yaratan özneye hükmetmekte ve tamamen kendi kurallarını oynamaktadır. Ama hep gözden kaçan önemsiz görünen bir şey vardır: bu cendere bireyi eritmekte, onu istemediği sona sürüklemektedir, tıpkı başkişide olduğu gibi. Feodal toplumun bu kronikleşmiş ağırlığına daha fazla dayanamayan başkişinin kocasını öldürmesi, içine hapsettiği haykırışın bir başkaldırı olarak dışa vurumudur. Ondaki beklenenler ve istenenler ile kendi istekleri arasında sıkışmışlığın doruk noktasıdır. Kültürel ve sosyal yapının cinsiyeti, roller ve görevler ya da diğer bir deyişle değerler ve davranışlar üzerinden sınıflandırdığı bu durumu Marta Lamas şu şekilde yorumlar:

“Cinsiyet, her iki cinsiyete, onların etkinliklerine, davranışlarına ve yaşam alanlarına "dişil" ve "eril" özellikler atfeden cinsel farklılık hakkındaki fikirler dizisidir. Anatomik farklılığın bu kültürel sembolleşmesi, insanların cinsiyetlerine dayalı olarak nesnel ve öznel davranışlarına atıfta bulunan bir dizi pratik, fikir ve söylem sosyal temsilde şekillenir. Böylece toplum, toplumsal cinsiyet oluşumu süreci aracılığıyla, erkeklerin ve kadınların ne olması gerektiğine, her bir cinsiyete neyin 'uygun' olduğuna dair fikirleri üretir” (Lamas, 1994: 8).

Bu ayrım eserde oldukça belirgindir, çünkü başkişi kendi isteğiyle değil, babasının kararı ile Juan’la evlenir ve bunu eserin daha ilk sahnelerinde sıklıkla dile getirir: “Beni, ona babam verdi ve ben de memnuniyetle kabul ettim. Asıl gerçek bu” (García Lorca, 2001: 56). O dönemde özellikle kırsal toplumlarda oldukça yaygın olan toplumun öngördüğü üzere kadın ailesinin seçtiği ve ona uygun görülen kişiyle evlenmelidir. Kadının tercihi veya o erkeği sevip sevmediği önemli değildir, buna karşı gelmek toplumda kabul görülmüş olana karşı gelmek demektir. Koşullandırılmış bir düzen içinde bir yandan onun adına alınan kararları uygulamak, diğer yandan “ev” olarak görülen, ancak kadını “yapması gereken görevler” ile içine hapseden kapalı bir mekânda var olmaya çalışmaktır. Lamas’ın da dediği gibi “[...] kadınların erkeklerle aynı haklara veya aynı yaşam seçeneklerine sahip olmadığı sakince kabul edildi” (Lamas, 1994: 3). Burada kabul görülen, var olan düzensiz bir “düzenin” sosyal çerçevelerin dışına çıkmadan aynı katılığıyla devam etmesidir. Kaldı ki, toplumsal kaygı, kırsal düzende oldukça yüksektir ve kahramanda yaşanan herhangi bir kopma, kahramanla sınırlı kalmaz topluma dalga dalga yayılır ve kırılmaların baş göstermesine sebep olur. Evlilik denen şey korunmalı ve devam etmelidir. Eserde kabul gören evlilik kurumu içinde kadın için cinsel veya duygusal bir tatminlikten ziyade sadece çocuk yapmak, kocasını mutlu etmek esas olmandır. Başkişi toplumun kadına yüklediği bu role karşı çıkmaz, ancak ilerleyen zamanla birlikte içten içe bunun çelişmesini de yaşamaya başlar, çünkü kocasında ona karşı bir isteğin olmadığını günden güne daha iyi anlar. Ona göre çocuk iki tutkunun birleşmesi sonucu yeşerecek bir meyvedir ancak kocasında bu tutku yoktur:

“YAŞLI KADIN [...] Erkeklerin sevmesi lazım yavrum. Onların saç örgülerimizi açıp kendi ağızlarından bize su içirmeleri gerek. Hayat böyle sürüp gider.

YERMA Senin için öyle ama benim için değil. Çok şey düşünüyorum ve bu düşüncelerimi çocuğumun gerçekleştireceğine eminim. Kendimi kocama sadece bir çocuğa sahip olmak için teslim ettim ve bu çocuğa kavuşmak için buna devam ediyorum, yoksa asla zevk aldığımdan değil" (García Lorca, 2001: 56).

Başkişi, belki de bu amacına evliliğinin ve toplumsal ahlakın ötesine geçerek ulaşabilir. Ancak onurunu korumalıdır. Bundan dolayı Yaşlı Kadın'ın söylediklerinin etkisiyle farklı yollara başvurur. Yaşadığı derin hüsrana kendi dini inancını bile geride bırakır, türbelere gider, gizlice ayinlere katılır:

"YAŞLI KADIN Ay... Ne taze çiçeksin! Ne güzel bir şeysin sen böyle! Daha fazla konuşmak istemiyorum! Bırak şimdi, söyletme beni. Daha fazla konuşmak istemiyorum. Bunlar namus meselesi. Hiç kimsenin namus işine burnumu sokmam. Sen bilirsin. Keşke bu kadar masum olmasaydın.

YERMA. (Üzgün.) Benim gibi köyde yetişen bütün kızlara kapılar kapalıdır. Her şey üstü kapalı sözlere, davranışlara dönüşür. Çünkü bütün bunlar önceden bilinemez şeylerdir. Sen de, sen bile susuyorsun ve doktor kadar çoğu şeyi bilmene rağmen bunu, susuzluktan ölen bu kadından esirgiyorsun" (García Lorca, 2001: 57).

Lorca'nın da belirttiği gibi, bu trajedi dört başlıca karakterin oluşturduğu bir bütündür (Gil, 2001: 26). Çevresindeki bu isimler, esere adını veren başkişi Yerma'nın kendi içinde yaşamış olduğu dramatik ve psikolojik süreçlerde oldukça etki bırakırlar. Özellikle de çocuk sahibi olamadıkça düştüğü darboğazın oluşum süreçlerinde bu karakterlerin eylemleri kilit rol oynamaktadır. Bazen birer cümleyle yaratılan kafa karışıklığı, bazen de kişilerin doğrudan içinde buldukları durumların etkileridir: "Juan'ın çocuk konusundaki isteksizliği ve toprağına daha fazla zaman ve emek harcaması; Victor'un ona bir çocuk verebilme ihtimaliyle etrafında olması; Maria'nın daha evliliğinin ilk aylarında hemen hamile kalması; Yaşlı Kadın'ın iki evliliğinden on dört çocuğunun olması durumu' Yerma üzerindeki baskının birer unsurları olarak göze çarpmaktadır" (Gil, 2001: 26-35; Varela Alvarez, 2010: 98-101; Díez de Revenga, 2001: 46-47).

Lorca'nın merkeze aldığı bu karakterlerden biri başkişinin kocası Juan'dır. Zamanının çoğunu tarlaları, hayvanları ve çiftliğinin işlerini yapmakla geçirir. Juan, eğer biri tarafından sorgulansa, tüm bunların, tanrının ona sunduğu bu hayatı yaşamak için gayet yeterli olduğu cevabını verecektir belki de. Hayatın ona verdiklerini sorgulamadan olduğu gibi yaşar. Gerçek hayata duyarlı ve bağlı diğer tüm erkeklerinki gibi sıradan bir yaşamdır onunki (Gil, 2001: 32). Onun için çocuk sahibi olamamak bir eksiklik değildir, hatta halinden memnundur, bu nedenle de Yerma'yla sık sık tartışmalar yaşar. Juan oldukça kıskançtır, onun için evli bir kadın evinde durup örgü örmeli, ev işlerini yapmalı, dışarı çıkmamalıdır. Onun sokaklarda işi yoktur. Ancak Yerma çocuk sahibi olma isteğini gerçekleştirmek için başkalarının öğütlerine ihtiyaç duyar ve evden sık sık çıkarak bu kuralı kırmaya başlar. Juan'ın tepkileri her zaman serttir:

"JUAN Artık buna dayanamıyorum. Parmaklarıyla kalbini sökmek isteyen ve geceleri evinden çıkan bir kadını yanında görmek için bronzdan biri olmak gerek. Neyin peşindesin? Söyle! Ne arıyorsun sokaklarda? Sokaklar erkeklerle dolu. Sokaklarda toplanacak çiçek yok.

[...]

JUAN bunları ben söylemiyorum, sen kendi davranışlarınla yapıyorsun ve insanlar konuşmaya başlıyor. Açıkça konuşuyorlar. Ne zaman birileriyle karşılaşsam hemen susuyorlar; ne zaman un tartmaya gitsem herkes susuyor ve hatta geceleri tarlada uyduğumda sanki ağaçların dalları bile susuyor" (García Lorca, 2001: 96).

Kadının dışarı çıkması, bir erkekle konuşması diğer insanların onun hakkında olumsuz konuşmalarına neden olur ve bu da evliliğinin zedelenmesine yol açar. Bunu engellemek için Juan kız kardeşlerini Yerma'ya göz kulak olmaları için eve getirir, ancak bunu yaparak Yerma'yı daha çok bunaltır, baskı altına alır. Ev onun için artık tamamen üç gardiyandan oluşan bir hapisaneyeye dönüşür. Mutsuzdur, ancak mutsuzluğunun bir önemi yoktur. Kendisini saran bu zincirlerin son halkasına daha bir öfkeyle varır ve aslında vardığı bu son halkada yine Juan vardır. Ya bu halkanın onu boğmasına izin verecek ya da kırıp

atacaktır, artık kendini tamamen yalnızlığa bırakır: “Bak bir başımayım. Tıpkı ayın gökyüzünü kendisinde araması gibi. Bana bak!” (García Lorca, 2001: 97).

Diğer önemli karakter de ilk başlarda birkaç sahnede yer alan daha sonra çiftlikten ayrılan, Yerma’ya aşık çoban Víctor’dur. Bulunduğu sahneler az ve kısa olmakla birlikte, Yerma’nın aşıkta yaşadığı hayal kırıklığının temel taşlarından birini de Victor yerleştirir. Başkişi sadece aşkla yaşadığı bir birliktelikten çocuk sahibi olacağına inanır ve kocasıyla yaşayamadığı bu aşkı Victor’a hissetmektedir, ancak onuru ve değer yargıları onu bu tek şansından alıkoymaktadır (Alvarez, 2010: 98-99). Victor’un bu aşktaki hayal kırıklığının temelinde yatması, onu sonuca giden olayların da odak noktasına koyar. (Gil, 2001: 33). Aslında Yerma’ya en büyük isteğini gerçekleştirmek için Juan dışında bir ihtimalin daha olduğu gösterilir, ancak toplumsal ahlakın öteki tarafına geçmesi koşuluyla. Víctor ve Yerma’nın birbirlerine karşı olan hisleri eserde çok açık şekilde belirtilmese de aşağıdaki satırlarda, Yerma’nın yaşadığı hüznün çok net bir şekilde görülür:

“(Victor Yerma’nın yanından ayrılıp gittiğinde) YERMA, düşünceli bir şekilde yerinden kalkar, VÍCTOR’un az önce durduğu yere gider ve sanki dağ havasını soluyormuşçasına kuvvetle nefes alır. Daha sonra odanın diğer tarafına gider bir şey arıyormuş gibi ve oradan da geri yerine döner ve dikişini tekrar alır. Yeniden dikmeye başlar ve gözleri tek bir noktaya kilitli kalır.

PERDE” (García Lorca, 2001: 52).

Yazarın öne çıkardığı bir diğer karakter de başkişinin yakın arkadaşı, henüz beş aylık evli ve hamile María’dır. Aslında María bir nevi Yerma’nın hassaslığını, kadınlığını ve daha önemlisi ondaki anne olma ihtimalinin yarattığı sabırsızlığı vurgulamak için oradadır (Gil, 2001: 33). Ya da diğer bir deyişle, Yerma’nın hala anne olamamasını, bu eksik durumu öne çıkarmaktadır, çünkü kendisi daha evliliğinin beşinci ayında hamile kalır ve heyecanla bir bebek bekler. Birinci sahnede María çocuk haberiyle çıkagelir ve Yerma’nın yaşadığı hüznün katlanır:

“MARÍA Çünkü o an geldi. (Kafası önüne eğik bir şekilde durur. YERMA yerinden kalkar ve ona hayranlıkla bakabilir.)

YERMA Daha sadece beşinci ayda!

MARÍA Evet” (García Lorca, 2001: 46).

María ondaki değişimi ve hüznü iyiden iyiye görmeye başlar ve onu teselli etmeye çalışır ama tüm çabaları boşunadır:

“YERMA [...] Elbette hala zamanı var. Elena üç yıl gecikti ve annemin döneminden diğer eskiler daha fazla, ama benim gibi iki yıl yirmi gün oldukça fazla. Burada böylece tükenmemin adaletli olmadığını düşünüyorum.

MARÍA Buraya gel canım, yaşlı biri gibi konuştun. Daha neler! Kimse böyle şeylerden şikâyet edemez. Annemin bir arkadaşı kırk yaşında anne oldu, bir çocuğun güzelliğini sen de göreceksin” (García Lorca, 2001: 49).

Başta genç ve yeni evli María üzerinden yansıtılan başkişinin duyduğu bu büyük acı, aslında çevresindeki tüm annelere hissettiği duyguyla aynıdır, çünkü o yalnızdır, kırsıldır. Onları gördükçe içindeki o şiddetli acı ve istekle baş etmesi gün geçtikçe zorlaşır, ki en sonunda bununla başa çıkamayacak ve korkunç sona sürüklenecektir. Yerma buna bir çare bulmak için, içinde bulunduğu o buhranlı durumu saklama gereği duymaz. Bu genç ve taze evli anne adayı María, onu derin düşüncelere salar ve her defasında daha fazla istek ve daha az umudunun kalmasına yol açar (Gil, 2001: 34).

Merkezdeki karakterlerden bir diğeri de başkişinin hayatını, duygularını, düşüncelerini ve hatta tavırlarını etkileyen, oldukça tecrübeli ve bilgili Yaşlı Kadın’dır (Vieja). Yerma’yı, Juan’ı ve onların ailesini iyi tanımaktadır. Onun belirlediği sahnelerde işlevi oldukça önemlidir, fakat bunun çok daha ötesindeki bu karakter, fazlasıyla çelişkilerle doludur (Gil, 2001: 34). Bu kadın iki kez evlenmiştir ve on dört çocuğu vardır. Bu durum (ki eserde on dört çocuğunun olduğu bilgisinin verilmesi onu başkişi için

daha bir cazip hale getirmektedir) Yerma üzerinde her iki karşılaşmalarında da oldukça etkili olur, çünkü Yerma onun tecrübelerine güvenmek ve bundan faydalanmak ister, her ne kadar bu sandığı kadar kolay olmayacaksa da. Bir evliliğin meyve verebilmesi için o evliliğin derin bir aşkla beslenmesi gerektiğini, ancak bunun Juan'la mümkün olamayacağını, Yerma'nın asıl olarak Victor'u sevdiğini ilk olarak Yaşlı Kadın söyler Yerma'ya (Gil, 2001: 34-35). Eğer aşk yoksa çocuk da olmayacaktır. Söyledikleriyle başkişinin akli tamamen karışır. Bunlarla katı bir şekilde yüzleşen Yerma artık eskisi gibi olmayacaktır. Victor'a hissettikleriyle Juan'a hissettikleri aynı değildir. Victor'u gördüğünde içi titreyen Yerma, Juan'da kuru bir birliktelik yaşamaktadır. Yaşlı Kadın, onu başka bir durumla daha karşı karşıya getirir, o da Yerma'nın çok önem verdiği onurudur. Ona göre, onurunu ve insanların düşündüklerini bir kenara bırakıp hayatın gerçek akışına kendini bırakmadığı sürece hedefine belki de hiç ulaşamayacaktır. Bunu onun bekar oğluyla evlenerek yapabileceğini söyler. Ne var ki Yerma tüm bunları şiddetle geri çevirerek kaderine bir nevi razı olduğunu gösterir:

"YERMA Sus! Sus! Bu olamaz. Bunu asla yapmam. Gidip birini bulamam. Başka bir erkekle tanışabileceğimi hayal edebiliyor musun? Onurumu nereye koyacaksın? Ne su geriye doğru akar ne de dolunay günün ortasında doğar. Git. Olduğum yolda devam edeceğim. Gerçekten başka bir erkekle birlikte olabileceğimi düşündün mü? [...]"

YAŞLI KADIN Susadığında, sana o su verecektir" (García Lorca, 2001: 107).

Yaşlı Kadın'ın ona sunduklarını yaparak, toplumun dışına çıkmakla belirlenen bir bedeli ödemeye maruz bırakılsa da aslında bu şekilde ona, en çok istediği şeye, yani bir çocuğa sahip olma fırsatı yaratılmış olacaktır, ancak o, evliliğini, daha ağır ve zor olanı tercih ederek sonlandırır ve Juan'ı öldürür. Böylece tüm ihtimalleri de kendi elleriyle yok eder.

4. Doğa Sembolleri Aracılığıyla Baskının Yansıtılması

Semboller anlamları içinde doğuştan gelen içsel bir güce sahiptirler. Manuel Antonio Arango'nun dediği gibi: "Sembol manevi ve kültürel bir olgudur; bu nedenle görünmezdir ve olağanın dışında bir fikri ifade eder" (Arango, 1998: 30).

Yerma'nın anne olamamasının kendisinde yarattığı içsel mücadele, içinde yaşadığı toplumun üzerine yüklediği geleneksel ve dini yaptırımların da etkisiyle kendini çeşitli şekillerde yansıtır. Bu oluşumları yansıtırken Lorca, eserlerinde sık sık doğa sembollerine başvurur. Arango'nun da dediği gibi "Aslında sembol, beyne ve ruha mutlak gerçekliği algılamak için sıradan sınırları kırma imkanını verir" (Arango, 1998: 30). Eser boyunca, yazarın üzerine yoğunlaştığı başkişinin kısırlığını işleyen semboller arasında özellikle "toprak" ve "su" öne çıkmaktadır. Bu semboller daha ilk sahnede kendini gösterir, sonlara doğru ise, tek veya bir bütün halinde verildiklerinde daha net bir şekilde Yerma'nın verimsizliğiyle sabitlenen tema öne çıkar (Lima, 1990: 63-65).

Toprak, eserde tarlalar olarak bize sunulan, ürün veren, verdiği ürünün tohumlarını bir süre içinde barındıran bir semboldür. Ürün, çocuk; tarla, anneyle ilişkilendirildiğinde en büyük anne Toprak Anadır. O hâlde eski çağlardaki inanışa göre toprak dişidir (Lima, 1990: 65). Lorca'nın bu eseri, birçok varlığa can veren toprağın Yerma'yla ilişkilendirilmesiyle başlar. Hatta Yerma bunu arkadaşı María'ya şöyle anlatır: "Çoğu gece toprağa basmak için çıplak ayakla verandaya çıkıyorum, niye bilmiyorum. Eğer böyle devam edersem delireceğim" (García Lorca, 2001: 49). Yerma burada toprakla fiziksel bir temas kurduğunda onun verimliliğinin kendisine geçeceğinin umudunu taşımaktadır aslında, fakat çabalarının nafile olduğunu gördükçe kendisini iyiden iyiye çorak olarak görmeye başlar.

Toprak, burada hem Yerma hem de Juan için ortak bir özelliğe sahiptir; ikisi de farklı şekillerde çareyi toprakta ararlar. Juan topraklarına o kadar aşıktır ki zamanın çoğunu tarlada geçirir, bazen geceleri evine bile gitmez, yani karısı yerine toprağı seçer, toprağı ilgi gösterir ve tüm bunları yaparak toprağın bereketle ürün vermesini sağlar. Oysa Yerma, çevresindekilerin onu kurumuş toprağı benzetmelerine karşın kocasının toprağı verdiği ürünü kendisi almaya çalışır (Lima, 1990: 65-67). Çıplak ayakla toprağı basar, toprağın verdiği ürünlere hayranlık duyar.

Akar su akışkanlığıyla verimliliği, gücü, bolluğu ve bereketi imler (Gil: 2001, 24-25). Yerma ilk sahnede: “*Dallar güneşte titresin ve çıksın artık her yerden sular!*” (García Lorca: 2001, 45) diyerek hem sudaki bereketi hem de artık göğüslerindeki sütü çağırır. Bu haykırışlar, Yerma’nın artık içinde yaşadıklarına hâkim olamadığını, bu suyun aslında onu boğmak üzere olduğunu gösterir. Yaşlı Kadın’ın ona “*Çocuklar su gibi gelir*” (García Lorca: 2001, 55) demesi başkişide büyük bir etki bırakır. Yerma’nın, Victor’a sesinin “*Ne kadar güçlü bir ses. Tüm ağzını dolduran bir su akıntısına benziyor*” (García Lorca, 2001: 62) demesi yaşadığı ruhsal karmaşıklığın ne kadar derin olduğunu gösterir. Su, varlığı-yokluğu ile durağan-akar su olarak burada iki karakterde farklı şekilde karşımıza çıkar. Bir yanda Victor’daki bolluğu verimliliği imleyen akar su, diğer yanda başkişinin çocuk tutkusuna asla cevap vermeyen Juan’daki susuzluk kuraklık. Tarlalardan derelerden geçerek doğanın canlanmasını ürün vermesini sağlayan akar suyun karşıtı kuyulardaki durağan kapalı sudur (Gil: 2001, 25). Kuyudaki su tıpkı Yerma gibi kapalı ve derinlerdedir ve ürün vermez. Lorca su vurgusunu eser boyunca yineler ve son olarak Çamaşırcı kızlarla tamamlar.

Çamaşırcı kızların, dere üzerinde türkülerinde sürekli Yerma’nın bereketsiz olduğunu söylemeleri, başkişiyi, ruhsal ve fiziksel olarak malum sona götüren ayak seslerinden biri olur. Çamaşırcı kızların Yerma’yı kınadıkları türkülerinden bazıları şöyledir:

“*Çamaşırcı Kız 1. Kısır kadınların vay haline!*

Vay göğüsleri kumdan olanlara!

Çamaşırcı Kız 5. Söyle bana

Kocanın tohumları varsa

Sular şarkı söylesin

Gömleğinden sana

Çamaşırcı Kız 1. Yıkamaya geldim

Çocuğumun çamaşırlarını

Alsın diye

Suyun pırlıltısını” (García Lorca, 2001: 71-72).

Eserin son perdesinde psikolojik ve sosyal baskı artık başkişiyeye etki etmemeye başlar. Yerma, idealize edilmiş üzgün eş rolüne çok uymaz, yani ağıt yakmaz, inlemez, diğer bir deyişle kendi hayalinin beyhudeliğine güvenmeyi tercih eder (Cuevas García, 1995: 36). Eserde başkişinin sınırları uzamsal olarak da bellidir. Yerma, kapalı ve sınırları olan geleneksel olarak kadının bulunması gereken yerdedir, evindedir. Juan, özgür ve sınırsız mekanlarda, açık uçsuz bucaksız tarlalardadır. Oysa üçüncü sahneden itibaren başkişinin umudu azaldıkça evden çıkmalar başlar, açık alanlara gider, mezarlığa gitmeler çoğalır ve bu çerçeve kırılmaya başlanır. Artık görüşlerine çok önem verdiği Yaşlı Kadın’ın söyledikleri bile onda açılan yaraları iyileştirmeye yetmez. Bunca zamana rağmen hala en büyük isteğinin gerçekleşmemesi onu, çevresindeki söylentileri haklı bulmaya iter: “*Ben binlerce çift öküzün sürdüğü kuru bir tarlayım, senin bana verdiğin ise kuyudan küçük bir bardak su. Benimki artık bedenimde olan bir acı değil*” (García Lorca, 2001: 107-108). Her ikisi de bereketin simgesi olan bu iki öge, çevresindekiler tarafından sıklıkla kullanılarak Yerma’nın kısırlılığıyla her defasında daha fazla yüz yüze gelmesine sebep olur ve bunları duymamak için Yerma insanlardan kaçmaya, kurumuş toprağı, suyuna kavuşturmak için en olmadık çarelere başvurmaya başlar.

Kendi inandığı ne varsa hepsini geride bırakır. Büyücü Dolores’e gidip büyü yoluyla çocuk sahibi olma yollarını arayarak, Yerma erkek figürünü aradan çıkarır, yani üreyen erkek rolünü yok sayar. Bu rol artık «değersizdir, var olmayandır». Çocuğu doğaüstü bir güçte arayan Yerma, eserin son sahnesinde o

gücü de yok sayarak kocasını kendi elleriyle boğarak öldürür... Tek umudunu da kendisi yok eder ve şöyle der:

"YERMA [...] (YERMA bir çığlık atar ve kocasının boğazını sıkarak. Kocasını geriye doğru düşer. Öldürünceye kadar boğazını sıkarak. Korunun sesi başlar.) Çorak. Çorak, ama emin. Evet kesinlikle biliyorum. Ve yalnızım. (Ayağa kalkar. İnsanlar gelmeye başlar.) Artık kanım başka bir kanı müjdeleyecek mi diye uyanmadan dinleneceğim. Sonsuza kadar çorak bedenimle. Ne bilmek istiyorsunuz? Yaklaşmayın, çünkü çocuğumu öldürdüm, kendi ellerimle kendi çocuğumu öldürdüm! PERDE" (García Lorca, 2001: 111).

Sonuç

Yerma adlı oyunda XX. yüzyılın ilk yarısında dönemin mevcut toplumu, özellikle Endülüs kırsalındaki kadının yaşamı yansıtılmıştır. Lorca, içinde yaşadığı toplumu derin gözlem ve analizleriyle en açık şekilde toplumun önüne koymuş, yine toplumun kendisiyle yüzleşmesini de amaç edinmiştir. Üçlü tragedyasının diğer iki eserinde olduğu gibi, ikinci eseri olan *Yerma*'da da yine kadını başkahraman yapar, onun sancılı hayatının portresini çizer ve bir trajediyle eseri sonlandırır. Yazar, özenle seçtiği her bir birey ve durumla ayrı bir yaraya parmak basmıştır. Gerek öne çıkan dört karakter aracılığıyla gerekse kullandığı sembollerle kadının içinde yaşamak zorunda olduğu baskıyla çevrelenmiş bir dünyayı okuyucuya sunmuştur.

Bu çalışmayla birlikte 1930'ların törelere körü körüne bağlı olan geleneksel toplum düzeninin, başkışı *Yerma* üzerinde kurmuş olduğu baskı, çeşitli açılardan irdelenmiş ve onu trajik sona iten sebeplere cevap aranmıştır. Oyunun odak noktasına kadını, *Yerma*'yı koyan ve onun var olan düzen ile anne olma arzusu arasında yaşadığı iç çatışmayı tüm gerçekliğiyle yansıtan Lorca, özgürlük, aşk, tutku gibi duyguların dış etmenler tarafından bastırıldığına nasıl bir yıkım getirdiğini bu eserle birlikte bizlere göstermiştir.

Yerma'da somutlanan kadın figürünün isteklerinin büyük bir önemini olmadığı bu oyunda, ölümle sonuçlanan trajediye son noktayı *Yerma* koymuş ve böylece çocuk umudunu da tamamen sonlandırmıştır. Lorca, törelerle örülü feodal bir gerçeklikle, kendi idealleri arasında sıkışan kadının hayal kırıklığını yansıtırken, son düzlemde kalemi kadının eline verir. Onun sesini yükseltir, kuralların ötesine geçirir, kendi kaderinin son söz söyleyen rolünü tamamlamasına izin verir. Acı gerçek, somut bir trajediye dönüşse de kadın, kendi varoluş sebebiyle imkânsız ideal dünyasını, belirsiz ve talihsiz sonuna tercih eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarın makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Al-Afif, A. H. I. (2015). La repercusión del carácter de Federico García Lorca en los personajes de *Yerma*. *European Scientific Journal, ESJ*, 11 (14), 425-431.
- Amorós, C. (1991). *Hacia una crítica de la razón patriarcal*. Barcelona, Anthropos Editorial del Hombre.
- Anderson, A. (2008). Federico García Lorca, Cambridge University Press, 595-608. 02.05.2023 tarihinde https://spanish110.weebly.com/uploads/2/4/5/8/24585179/federico_garca_lorca.pdf adresinden erişildi.
- Arango, M. A. (1998). *Símbolo y simbología en la obra de Federico García Lorca*. Segunda edición,

- Madrid, Editorial Fundamentos.
- Bağır, T. (2004). Federico García Lorca'nın Töre Konulu Üçlemesinden Trajik Olanın İrdelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1), ss. 245-251.
- Cuevas García, C. (1995). El teatro de Lorca. Tragedia, drama y farsa, Congreso de Literatura Española Contemporánea, No:9. 20.04.2023 tarihinde <https://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc1z621> adresinden erişildi.
- Díez de Revenga Torres, P. (1976). Notas sobre simbolismo en el teatro de García Lorca: "Bodas de Sangre", "Yerma" y "La Casa de Bernarda Alba. *Monteagudo: Revista de literatura española, hispanoamericana y teoría de la literatura*, 56, 19-31.
- Díez de Revenga, F. J. (2001). Violencia y frustración en Federico García Lorca: poesía y teatro. Literatura y sociedad. El papel de la literatura en el siglo XX, pp. 29-54. 02.05.2023 tarihinde <http://ruc.udc.es/bitstream/2183/11020/1/CC-61%20art%202.pdf> adresinden erişildi.
- García Lorca, F. (2001). *Yerma*. Madrid, Cátedra.
- Gil, I. M. (2001). Introducción, en Federico García Lorca: *Yerma*. Madrid: Cátedra, pp. 9-69.
- Krynen, J. (1967). Lorca y la tragedia. In: *Cahiers du monde hispanique et luso-brésilien* (Caravelle). 9, 85-95.
- Lamas, M. (1994). Cuerpo: diferencia sexual y género. *Debate Feminista*, 10, 3-31.
- Lima, R. (1990). Toward The Dionysiac: Pagan Elements and Rites In Yerma, *Journal of Dramatic Theory and Criticism*, 4 (2), 63-82. 20.04.2023 tarihinde <https://journals.ku.edu/index.php/jdtc/article/download/1742/1706> adresinden erişildi.
- Mendoza, A. E. (Marzo 2013). La representación de la mujer en Yerma, de Federico García Lorca. *Letralia*, 279, 20.04.2023 tarihinde <https://letralia.com/279/ensayo01.htm> adresinden erişildi.
- Nieva de la Paz, P. (2008). Identidad femenina, maternidad y moral social: "Yerma" (1935), de Federico García Lorca. *Anales de La Literatura Española Contemporánea*, 33 (2), 373-394.
- Renes Ayala, V. (2003). *Violencia y sociedad*. Madrid: Cáritas Española.
- Serur, R. (2004). Yerma y el hijo imposible. *Debate Feminista*, 29, 257-264.
- Varela Álvarez, V. (2009). El concepto de tragedia en la trilogía rural lorquiana. *Stichomythia 9: Revista de teatro español contemporáneo*, (9), 89-107.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 29 Aralık 2023

Gönderim Tarihi: 21 Kasım 2022
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

Atıf Künyesi: Kurtaran, U. (2023). Nadir Şah-I. Mahmud Düellosu: Osmanlı Devleti ve İran Arasında Savaş ve Diplomasi (1736-1747). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 186-200.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1394066>

NADİR ŞAH-I. MAHMUD DÜELLOSU: OSMANLI DEVLETİ VE İRAN ARASINDA SAVAŞ VE DİPLOMASİ (1736-1747)

Uğur KURTARAN*

Öz

Nadir Şah ile I. Mahmud arasındaki münasebetler 1736 yılında Nadir Şah'ın İran tahtına çıkışı ile başlamış ve 1747'de ölümü ile sona ermiştir. İlgili tarihlerde taraflar arasında iki savaş ve buna bağlı antlaşmalar imzalanırken, karşılıklı olarak elçiler gidip gelmiştir. Makalede Osmanlı Devleti ile İran arasında Sultan I. Mahmud ve Nadir Şah arasında yaşanan siyasi ve askerî gelişmeler sonucu ortaya çıkan diplomatik gelişmeler ve elçilik faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Nitekim son yıllarda diplomasi ile ilgili çalışmalar daha ziyade diplomasi aktörlerine ve aracılara odaklanmış durumdadır. Bu noktada çalışma “Yeni Diplomasi Tarihi” kapsamında aktör odaklı bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Çalışmada öne sürülen temel argüman iki devlet arasındaki siyasi ve askerî münasebetlerin taraflar arasındaki elçi kabullerine yansması ve ortaya çıkardığı farklılıklardır. Makalede öne sürülen bu argüman 1736-1747 yılları arasında İran tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçiler üzerinde analiz edilmiş ve buna bağlı değerlendirmelerde bulunulmuştur. İlgili değerlendirmeler döneme ait arşiv belgeleri ve kronikler üzerinden delillendirilmek suretiyle taraflar arasındaki siyasi ve askerî gelişmelerin diplomatik temsil sürecine ve bu süreç içerisindeki teşrifatı uygulamalara nasıl yansıdığı cevaplandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İran, Nadir Şah, I. Mahmud, Diplomasi.

Nader Shah-Mahmud I Duel: War and Diplomacy between the Ottoman Empire and Iran (1736-1747)

Abstract

The relations between Nader Shah and Mahmud I began in 1736 with Nader Shah's accession to the Iranian throne and ended with his death in 1747. During the relevant dates, ambassadors came and went while two wars and related treaties were signed between the parties. The article focuses on the diplomatic developments and embassy activities that emerged due to the political and military developments between the Ottoman Empire and Iran; between Sultan Mahmud I and Nader Shah. As a matter of fact, in recent years, studies on diplomacy have focused more on diplomatic actors and intermediaries. At this point, the study has been written from an actor-oriented perspective within the scope of “New Diplomacy History.” The main argument put forward in the study is the reflection of the political and military relations between the two states on the reception of ambassadors between the parties and the differences that arise as a result. This argument put forward in the article was analyzed on the ambassadors sent by Iran to the Ottoman Empire between 1736 and 1747, and relevant evaluations were made. By substantiating

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karaman/Türkiye.
E-posta: ugurkurtaran@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6394-408X>.

the appropriate evaluations through archive documents and chronicles of the period, it has been answered how the political and military developments between the parties were reflected in the diplomatic representation process and the ceremonial practices within this process.

Keywords: Ottoman, Iran, Nader Shah, Mahmud I, Diplomacy.

Giriş

18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde önemli siyasal ve yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. 1699 Karlofça Antlaşması'nın getirdiği ağır hezimet ile başlayan bu yüzyılda Osmanlı Devleti, yeni politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. Gelişen şartlar devletin dış politikası ve diplomasi anlayışında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Yüzyılın başlarında kaybettiklerini geri alma siyasetine yönelen Osmanlı Devleti, 1718 Pasarofça Antlaşması ile bu politikasından kısmen de olsa vazgeçmiştir. Aynı antlaşma ile batıda uzun süreli bir barış dönemine giren Osmanlı yönetimi, doğuda ise 1639'dan beri devam eden barışı bozarak, 1723 yılında İran'a savaş açmıştır. Savaşın temel sebebi, İran'da Safevi yönetiminin sona ermesi ile ortaya çıkan karışıklıklar ve Osmanlı Devleti'nin bu karışıklıklardan istifade ile batıdaki kayıplarını doğuda telafi etme isteğidir. Bu şekilde Sultan III. Ahmed'in saltanatında başlayan savaşlar, 1746 yılına kadar devam etmiştir. Taraflar arasındaki bu süreçte 1730 yılına kadar Sultan III. Ahmed ve ardından Sultan I. Mahmud döneminde savaşlar yapılmış ve ilişkiler iki devlet arasında yapılan antlaşmalar yoluyla diplomatik alana taşınmıştır. Özellikle İran'da Nadir Şah'ın yönetimi devralmasıyla iki devlet arasında yeni bir düello başlamıştır. Nitekim iyi bir devlet adamı olduğu kadar, iyi de bir komutan olan ve birçok kaynakta "Asya'nın son büyük cihangiri" (Alpargu ve Çelik, 2009: 512) olarak geçen Nadir Şah, İran ordusunu kısa bir süre içerisinde toparlamış ve Osmanlılar karşısında önemli başarılar kazanmıştır. Yine bu dönemde Osmanlı-İran ilişkilerinde önceki dönemlerden farklı bir gündem olarak Caferilik konusu taraflar arasındaki temel sorunlardan biri hâline gelmiştir. Tüm bu gelişmeler iki devlet arasında yaşanan diplomatik ilişkileri yoğunlaştırırken, her iki tarafın elçileri ilişkilerin şekillenmesi ve çözüm yollarının gelişiminde önemli katkılarda bulunmuşlardır. İlgili tarihlerde Osmanlı Devleti İran'a 7 elçi gönderirken; İran tarafından ise Babiâli'ye 9 elçi gönderilmiştir.¹ Tüm bu yönleriyle 18. yüzyıl Osmanlı-İran ilişkilerinde 1736-1747 yılları arasındaki Nadir Şah-I. Mahmud döneminin oldukça önemli bir yeri vardır. İlgili konuda mevcut literatür bir hayli geniş olup önemli çalışmalar bulunmaktadır.² Çalışmada bu kaynaklardan önemli ölçüde faydalanmakla birlikte, diplomatik ilişkileri içeren zengin arşiv kaynaklarından da yararlanılarak İran'dan gelen elçiler özelinde konuya farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Bu noktada makalede Nadir Şah dönemi Osmanlı-İran ilişkileri siyasi ve askerî yönleriyle incelenmiş ve bu ilişkilerin taraflar arasındaki diplomatik ilişkilere ne şekilde yansıdığı üzerinde durulmuştur. Nitekim devletlerarası ilişkileri inceleyen diplomasi, bir devletin dış politikasında uyguladığı yöntemler olup zamana ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve askerî duruma göre değişiklik gösterebilmektedir. Buna göre çalışmanın temel amacı, Nadir Şah döneminde önemli bir değişim ve gelişim gösteren ve bu çerçevede müzakere gücü artan İran'ın Osmanlı Devleti'ne gönderdiği elçilere Babiâli'de uygulanan teşrifatî muamelelerin tespitidir. İlgili tespitler için 1736-1747 yılları arasında İran'dan gelen 9 elçilik heyetine yapılan harcamalar ve diplomatik muameleler esas alınmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki 11 yıllık bir süre içerisinde 9 elçi için yapılan tüm harcamaların eksiksiz dökümünü çıkarmak oldukça zordur. Nitekim metinde belirtildiği üzere ilgili tarihlerde Osmanlı maliye kalemleri tarafından İran elçilerinin iâşe, harcırah ve konaklama masrafları gibi tüm gereksinimleri karşılanmıştır. Bu noktada makalede ilgili tarihlerdeki elçilerin tüm masraflarını tespit etmekten ziyade, elçilerin Babiâli'deki karşılama ve ağırlandırma teâmüllerindeki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulmak suretiyle çıkarımlarda bulunulmuştur.

¹ Bu elçilerin isimleri, geliş sebepleri ve tarihleri için bk. Unat, 1982: 241-242-245; İlgili tarihlerde her iki tarafın gönderdiği elçilik heyetleri fevkalâde (geçici) surette olup bu tarz elçilik heyetlerinin Babiâli'de karşılanması ve onlarla ilgili uygulamalar için bk. Kütükoğlu, 1989: 199-231.

² İlgili eserlerin başlıcaları için bk. Minorsky, 1313: 1964: 21-31; Lockhart, 1975; Pour, 1977; Arı, 2001; Ateş, 2001; Külbilge, 2010; Arunova ve Eşrefyan, 2015. Ayrıca Nadir Şah dönemi kaynaklarının kapsamlı bir tanıtımı için bk. Kırca, 2021: 1-15.

1. Düellonun Başlangıcı: Nadir Şah-I. Mahmud Arasında İlk Temas/İlk Mücadele

Nadir Şah ile I. Mahmud arasındaki ilk münasebetler, 1730 yılında Patrona Halil'in öncülüğündeki isyan hadisesi ile III. Ahmed'in tahttan indirilerek, yerine Sultan I. Mahmud'un getirilmesiyle başladı. Sultan Mahmud'un saltanatında III. Ahmed döneminde başlayan İran savaşlarına devam edilirken, bu savaşlar 10 Ocak 1732 yılında imzalanan Ahmed Paşa Antlaşması ile sona erdi. Ancak antlaşmada savaşla alınan bazı yerlerin İran'a terk edilmesi, halk arasında tepkilere neden oldu (Danişmend, 1971: 22-23).³ Bu durum üzerine I. Mahmud Sadrazam Topal Osman Paşa'yı azlederek, yerine Hekim-oğlu Ali Paşa'yı getirdi (Kurtaran, 2011: 184-186).

1.1. Taraflar Arasında İlk Diplomatik Temaslar

I. Mahmud'un saltanatında İran'la yapılan savaşların birinci dönemi sona ermekle birlikte, Osmanlı Devleti yapılan antlaşmadan memnun değildi. Aynı tarihlerde İran'da komutan olan Tahmasb Kulu Han (Nâdir Ali) Rusya ile Reşt Antlaşması'nı imzalayarak Rus cephesini güvence altına aldı. Ardından İsfahan'a gelen Nadir Han, İran yönetiminde bulunan II. Tahmasb'ı tahttan indirerek yerine oğlu III. Abbas'ı hükümdar ilan etti (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 32-33; Arı, 2001: 46; Külbilge, 2010: 211; Kırcı, 2021: 3). Daha sonra kendisini şah vekili (vekilü'd-devle) olarak ilan eden Nadir Han yönetimi tamamen ele geçirdi (Özcan, 2006: 276). Osmanlı Devleti ile yapılan antlaşmadan memnun olmayan Nadir Han, elçileri aracılığıyla antlaşmayı tanımadığını bildirdi. Oluşan bu durum taraflar arasında yeni bir savaşın çıkmasına neden oldu ve iki devlet arasında Duçum, Musul ve Kerkük muharebeleri yaşandı. İlk iki muharebede yenilen İran kuvvetleri, Kerkük yakınlarındaki Leylan mevkiinde yapılan savaşı kazandı (Karal, 1988: 226; Zinkeisen, 2011: 451; Külbilge, 2010: 220-227; Karadeniz, 2012: 141-142). Yine Nadir Han, Kars seraskerî Abdullah Paşa komutasındaki Osmanlı ordularını Bogevar yakınlarında oldukça ağır bir yenilgiye uğrattırırken (Sevinç, 2012: 21), Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesi üzerine Gence, Tiflis ve Revan bölgelerini ele geçirdi (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 139). İran karşısında alınan yenilgiler üzerine barış kararı alan Babîâli yönetimi, İran ile antlaşma yapmak için harekete geçti. Bu arada İran ileri gelenlerini Mugan sahrasında toplayan (Hammer, 1983: 439) Nadir Han, taraftarlarının desteği ile İran Şahlığına getirildi (Ateş, 2006: 54; Adıgüzel ve Yıldırım, 2017: 74). Bu şekilde Nadir Şah'ın hükümdarlığını resmen ilan etmesiyle birlikte (8 Mart 1736) İran'daki Safevi yönetimi sona ererken (İşbilir, 2020: 241) Afşar Türklerinin hâkimiyeti başladı (1736-1787) (Aksın, 2004: 22; Gültekin, 2015: 57). Bu arada Nadir Şah, İran şahlığını kabul ederken kendisinin şah olmasını isteyenlere, İran'ın tabi olduğu Şii anlayışından vazgeçerek, yerine İmam Cafer-i Sâdık mezhebini kabul etmelerini istedi. Yine Nadir Şah, İran'da neredeyse bir gelenek hâline gelen Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Aişe ile sahabilere hakaret edilmesinin terk edilmesini şartını öner sürdü. Nadir Şah'ın Caferiliği resmi mezhep olarak seçmesinin temel sebebi, Safevi hanedanını ortadan kaldırarak yeni bir hanedan kuran Şah'ın İran halkı nezdinde kendisine meşruiyet kazandıracak yeni bir siyasi ve dinî söyleme duyduğu ihtiyaçtır. Nitekim Nadir Şah, Şia'yı bir devlet dinî hâline getirmek suretiyle Şii halk üzerinde dinî bir meşruiyet kazanan Safevi geleneğini zayıflatmak istiyordu. Bunun için de İran'da halk arasında sevilen ve itibar gören İmam Cafer-i Sâdık'ın Caferilik mezhebini kendisine meşruiyet aracı olarak seçti. Yine etrafı sünni devletlerle çevrili olan İran'ın İslam dünyasındaki düşmanlığına son vermek isteyen Nadir Şah, Osmanlı-Safevi mücadelesinin temel sebebi olarak gösterilen mezhep ayrılığına son vermek istiyordu. Bu sebeple Nadir Şah, İran'da yönetimi ele geçirdikten sonra Caferilik mezhebinin dönemin en güçlü sünni devleti olan Osmanlı Devleti tarafından ehli sünnetin beşinci mezhebi olarak tanınmasını istedi (Çiftçi, 2021: 132).

İran'da yönetimi tamamen ele geçiren Nadir Şah, Afganistan ve Hindistan üzerine yeni seferlere çıkmayı planlıyordu. O sırada Osmanlı Devleti'nin de Rusya ve Avusturya ile yeni bir savaşa başlaması tarafları barış için birbirine yakınlaştırdı. Gelişen şartlar üzerine Osmanlılar Genç Ali Paşa'yı, Mugan'a

³ Ahmed Paşa'nın antlaşma ile çok geniş toprakları İran'a bırakmasını değerlendiren Külbilge, bu durumun sebebini Paşa'nın bizzat savaşarak aldığı bu topraklarda bir Osmanlı idaresinin kurulmasının zorluğunu görmüş olmasına bağlamaktadır. Bu noktada birçok kaynakta ifade edilen antlaşmanın Ahmed Paşa'nın diplomatik yeteneksizliği nedeniyle imzalandığı görüşüne karşı çıkan yazar, bu konuda Paşa'ya haksızlık edildiğini vurgulamaktadır, bk. Külbilge, 2010: 206-207.

elçi olarak gönderirken (Gültekin, 2015: 57) İran ise Kirmanşah Beylerbeyi Abdülbaki Han-ı Zengene'yi murahhas tayin etti. Hükümetten aldığı yetkiler ile hareket ederek, İran murahhası ile müzakerelere başlayan Ali Paşa, IV. Murad dönemindeki sınırlar üzerinden görüşebileceğini belirtti (BOA. A. DVNS. NMH. nr. 3: 15-16). Osmanlı elçisi bu cevabı ile İran'ın isteklerinin önüne geçmek istiyordu. İran elçisi şartları kabul etmekle birlikte bazı isteklerde bulundu (BOA. C. HR. nr. 173/8648: Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, 2007: 327). İran'ın ilgili isteklerinde Caferiliği benimsemesi ve Osmanlılar tarafından kabede bu yeni mezhep için bir rükn (ibadet yeri) oluşturulması, İran'a gidecek hacılara bir emirü'l-haccın eşlik etmesi, esirlerin karşılıklı iadesi ve her iki tarafın konsolosluk⁴ açması yer alıyordu (Koca Râgıb Mehmed Paşa, 2003: 30; Arı, 2001: 242; Külbilge, 2010: 242).

Görüldüğü üzere İran diplomatik anlamda müzakere gücünü çok iyi kullanmakta ve askerî ve siyasi başarılarının etkisiyle kendi isteklerini Osmanlı Devleti'ne dikte ettirmeye çalışmaktaydı. Ancak diplomasi alanında mahir olan Osmanlı elçileri, gelişebilecek olası durumlara karşı tedbirini almış durumdaydı. Nitekim Osmanlı murahhası Genç Ali Paşa sadece sınır meselelerine vakıf olduğunu ve diğer konulara cevap veremeyeceğini bildirdi (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 61: Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, 2007: 328-329). Taraflar arasında gelişen yeni durumun İstanbul'a bildirilmesi üzerine padişah tarafından her iki ülke heyetinin İstanbul'a gelmeleri emredildi. Bu durum üzerine Nadir Şah tarafından görevlendirilen elçi ve beraberindeki İran heyeti, padişah, sadrazam ve şeyhülislama yazılan üç mektupla birlikte (I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014: 27-34; Arı, 2001: 54-56) İstanbul'a geldi (Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, 2007: 298). Bu arada Babîâli yönetimi gerek Osmanlı elçisi gerekse İran elçisinin ihtiyaçlarını mutad kaideler gereğince karşıladı. Nitekim Osmanlı diplomasi teşrifatına göre gelen elçiler misafir olarak kabul edilmekte ve ihtiyaçları tayinat adı verilen bir yöntemle karşılanmaktaydı. İlgili uygulama gereğince fevkalâde elçilerin tüm masrafları karşılanırken, daimî elçilerin ise sadece yol masrafları Osmanlı makamları tarafından karşılanıyordu.⁵ Osmanlı diplomasi teşrifatının önemli uygulama alanlarından biri hâline gelen bu elçi kabulleri, gelen elçilerin ülke sınırlarına girişinden itibaren başlıyordu. Ancak bu kabuller sırasındaki uygulamalar benzer olmayıp, ilgili devlet ile dostluk münasebetlerinin yanı sıra, muhatap devletin Müslüman veya gayrimüslim olması ile mezhep durumları gibi unsurlara göre değişebilmekteydi (Kurtaran, 2018: 341). Bu doğrultuda Osmanlı elçi kabulleri çerçevesinde İran elçilerinin karşılanmasında ve huzura kabullerde benzer teâmüllerin uygulandığını söylemek mümkündür. Nitekim herhangi bir sebeple Osmanlı başkentine gelen İran elçileri, İran sınırından itibaren divan-ı hümayûn kapıcıbaşları veya divan-ı hümayûn çavuşları tarafından karşılanmak suretiyle, Anadolu'nun sağ, orta ve sol kollarından biri üzerinden İstanbul'a getirilirlerdi. Babîâli'ye gelen İran elçilerinin yol üzerindeki tüm masrafları ile nakliye vasıtaları ve iâşe bedelleri Baş Muhasebe Kalemi'nde hesaplandıktan sonra, ilgili mihmandara teslim edilirdi. Benzer şekilde İran elçilerinin ülkelerine dönüşleri sırasında da tüm masrafları hesaplanmak suretiyle Osmanlı makamları tarafından ödenirdi. Elçilerin dönüş yolcuğu Üsküdar'dan başlarken, Anadolu'nun sol, orta ve sağ kolu üzerindeki menzilleri kullanmak suretiyle İran'a kadar devam ederdi (Sevinç, 2011: 27-28). Mevcut konu özelinde süreci değerlendirdiğimizde Osmanlı Devleti'nin ilgili tarihler arasında İran'dan gelen elçileri Müslüman devletlere uygulanan kabul ve ağırlama protokollerine tabi tuttuğu söylenebilir. Yine Nadir Şah'ın gönderdiği heyetlerin fevkalâde (geçici) statüde olması, tüm masrafların Babîâli kalemleri tarafından karşılanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Nadir Şah tarafından gönderilen ilk elçilik heyeti için de benzer kaideler uygulanmıştır. Nitekim Babîâli yönetimi tarafından her iki elçinin (Genç Ali Paşa ve Abdülbaki Han) ihtiyaçlarının karşılanması için 275 kuruş değerinde zahire temin edilerek Geyve menziline konuldu. İlgili miktarın karşılanmasında Osmanlı Devleti klasik olduğu üzere nakdî ve aynî ödeme yöntemlerini kullanırken, yaklaşık 100 kuruşu düşürülen zahire bedelinin geri kalan 175 kuruşu bölge halkının vergilerine mahsuben alındı (BOA. AE. SMHD. I. nr. 154/11506: 1-2).⁶ Osmanlı yönetimi İran elçilik heyetini Babîâli'ye gelen yabancı elçilere uygulanan

⁴ İlgili konudaki tespitinde Hilal Çiftçi, burada bahsedilen "konsolosluk" açılması ifadesinin daimî elçilik olduğu belirtmektedir. Yazara göre, bilinen aksine Osmanlı Devleti'nin ilk mukim elçilik açma girişimi Avrupalı Devletlerle değil İran ile olmuştur, bk. Çiftçi, 2020: 188.

⁵ Tayinat uygulamasının ayrıntıları hakkında bk. Topaktaş, 2015: 31-49.

⁶ Mukayese için bk. Osmanlı yönetimi daha önce Şah Tahmasb döneminde İran'dan gelen ilk elçiler olan Rıza Kulu Han için günlük 13.102 akçe: Veli Mehmed Han için ise 3.994 akçe harcamıştır, bk. BOA. İE. HR. nr. 7/677; Yine aynı tarihlerde arabuluculuk faaliyetleri için İstanbul'a gelen Fransız elçisine günlük 150 kuruş tayinat verildiği bilinmektedir, BOA. C. HR. nr.

teşrifat kuralları dâhilinde karşıladı ve ağırladı. Bu çerçevede İran elçisi için Osmanlı Devleti tarafından Divan-ı Hümâyûn kapıcıbaşlarından Mustafa Ağa görevlendirirken, heyetin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda emirler gönderildi. 24 Nisan'da Erzurum'a gelen İran heyeti burada 38 gün bekletilirken, Mayıs ayında Babiâli'den gelen haber üzerine İran heyetinin İstanbul'a gönderilmesi istendi. Fakat İran heyeti gerek Nadir Şah'a ilettikleri bir mesajın cevabını beklemeleri gerekse kış şartlarından dolayı hemen hareket edemedi ve 31 Mayıs tarihinde Erzurum'dan çıktı. Bu şekilde yoluna devam eden İran heyeti Temmuz ayının sonlarında İzmit'e geldi ve burada bir süre konakladı. 5 Ağustos tarihinde Kartal'da Osmanlı makamları tarafından resmi olarak karşılanan heyet, 6 Ağustos günü Üsküdar'a geldi. Buradaki üç günlük dinlenmenin ardından İstanbul'a geçirilen İran heyeti Kadırga Limanı'ndaki Osman Paşa Sarayı'na yerleştirildi (Külbilge, 2010: 254-255). İran elçisinin maiyetinde görevli olan mihmandar ve ağaların İstanbul'daki yiyecek ihtiyaçları da devlet tarafından Matbah-ı Âmire'den temin edildi (BOA. C. HR. nr. 175 / 8710). Şemdanizâde'ye göre devlet erkânı seferde olduğu için vekâleten Reis Efendi tarafından Tırnakçı Yalısı'nda ziyafet verilen İran elçisine, yine Kaymakam Paşa Sadabad'ta ve Şeyhülislam Efendi de kendi hanesinde ziyafet verdi. Osmanlı murahhası Genç Ali Paşa'nın da Üsküdar'da ziyafet verdiği elçi ve heyetine Şeyhülislam dışındaki diğer devlet erkânı tarafından kürk, saat ve atlar hediye edildi. Benzer şekilde İran heyetine mutat kaideler gereğinde padişahın huzuruna girmeden önce seraser samur kürkleri giydirilirken, yanındaki diğer görevlilere de çeşitli hilatler giydirildi. Bu şekilde Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel elçi karşılama ve ağırlama ritüelleri çerçevesinde karşılanan ve huzura kabul edilen İran elçilik heyeti için Fenerbahçe'de bir ziyafet verilirken, ziyafetin masrafları Babiâli makamları tarafından karşılandı (Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, 2007: 335-337). Bu kapsamda ilgili ziyafet için 20 tahtırevancı görevlendirilirken, bunların ücretleri Matbah Emini tarafından ödendi (BOA. C. SM. nr. 46/2316). Ziyafetteki yemeklerin pişirilmesi için 25 çeki odun kullanıldı (BOA. C. SM. nr.127/6384). Bu şekilde İran'dan gelen elçilik heyeti, Osmanlı teşrifat kurallarına uygun bir şekilde ağırlanırken, elçi ve maiyetine değerli hediyeler takdim edildi (BOA. C. HR. nr. 34/1685). Nitekim diplomatik armağan olarak kabul edilen hediyeler, devletlerarası diplomatik ilişkilerde çok eski dönemlerden beri mevcut olup taraflar arasındaki ilişkilerin uyumlu olmasında oldukça etkiliydi (Hitzel, 2010: 244). İlgili uygulamalar Osmanlı Devleti'nde mutat diplomatik kaideler olup yine teşrifatî süreç dâhilinde İran elçilerinin geçecekleri güzergâhlarda ve konaklayacağı yerlerde güvenlikleri sağlanırken, elçi ve maiyeti için günlük tayinat ödemeleri yapıldı (BOA. C. HR. nr. 160/7965: nr. 144/ 7178). Ayrıca Abdülbaki Han ve maiyeti için günlük et ihtiyacının temini Hassa Kassabbaşı tarafından günlük 242,5 kıyye olacak şekilde tedarik edilirken, hayvanlarının ihtiyaçları için 702 yemlik arpa İstabl-ı Âmire'den sağlandı. Yine elçiye İstanbul Ağası tarafından 40 çeki odun ve 100 kıyye kömür verilirken, meyve ve sebze ihtiyacı da Osmanlı makamları tarafından karşılandı (BOA. C. HR. nr. 144/7178; Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 62). İran elçilerinin yanında bulunan mihmandar ve ağaların İstanbul'daki yiyecek ihtiyaçları da Matbah-ı Âmire üzerinden karşılandı. Bu şekilde elçinin Üsküdar ve İstanbul'da kaldığı 29 gün için toplandı 180 kuruş masraf yapıldı. Osmanlı Devleti tarafından İran elçisine gösterilen bu ihtimam elçinin ülkesine dönüşü sırasında da uygulandı. Bu çerçevede elçinin ülkesine dönüşü sırasında Kapıcıbaşı Mehmed Ağa mihmandar olarak görevlendirilirken, Mehmed Ağa'ya çeşitli kazalardan tayinatlar verildi (Sevinç, 2011: 63, 66). İlgili uygulamalar Babiâli'nin elçi kabullerinde kullandığı ritüeller olup bu tarihlerdeki Osmanlı-İran münasebetleri elçilere yapılan muameleleri şekillendiriyordu. Görüldüğü üzere ilgili tarihlerde Batı'da bir savaş sürecinde olan Osmanlı Devleti, İran ile yeni bir savaş istemiyordu. Babiâli'nin bu hassasiyeti İran'dan gelen yeni elçiler için oldukça iyi bir şekilde karşılanma ve ağırlanma şeklinde karşılığını buldu.

Osmanlı yetkilileri ile İran murahhasları arasında gerçekleştirilen "İstanbul görüşmeleri" diye geçen toplantıların ardından 24 Eylül 1736'da Nadir Şah'ın teklif ettiği maddelerin bir kısmı kabul edilirken Caferilik mezhebi konusunda açık kapı bırakıldı (Koca Râgıb Mehmed Paşa, 2003: 81-82; Arı, 2001: 62-63).⁷ Osmanlı heyeti İran heyeti ile yaptığı uzun görüşmelerin ardından Nadir Şah'ın talep ettiği şartları tamamen reddetmemekle birlikte, sorunu kendi lehlerine çözmeyi başardı. Yine ek bir maddenin de ilavesi

59/2902; Döneme ait bu veriler Osmanlı diplomasisinde elçi kabullerinde birtakım teâmüller olmakla birlikte, kabul sırasındaki uygulamaların statik olmadığını ve taraflar arasındaki siyasi ve askerî duruma göre değişebildiğini göstermektedir.

⁷ Osmanlı Devleti ile İran arasındaki Caferilik mezhebi tartışmaları için bk. Yıldırım, 2018: 107-120.

ile Nadir Şah ve Osmanlı Devleti arasındaki sorunlar geçici de olsa çözüme kavuşturuldu (Hammer, 1994: 206).

Ancak İran heyeti bütün şartları kabul etmekle birlikte, bu maddelerin Osmanlı uleması tarafından imza edilmesi konusunda ısrarda bulundular. Bu durum üzerine İranlı ulema ile görüşmek amacıyla oluşturulan yeni Osmanlı heyetinin İran'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Bununla ilgili olarak Sadrazam Vezir Mustafa Paşa tarafından İran Şahı'na gönderilen mektupta Nadir Şah'ın cülusunu tebriken Musul Valisi Mustafa Paşa nezaretinde bir Osmanlı elçilik heyetinin İran'a gönderildiği bildirildi (I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014: 57-61). Babiâli yönetimi gelen İran elçilerinde de olduğu gibi İran'a giden Osmanlı elçilerinin tayinatlarını da karşıladı. Örneğin heyet üyelerinden Abdullah Efendi ile ülkesine dönen İran elçisi Abdülbaki Han'ın tayinatları için gerekli olan toplam 35.200 akçe çeşitli bölgelerin mukataa gelirlerinden ödendi (BOA. AE. SMHD. I. nr. 170/13064). Mustafa Paşa'ya verilen emirde İran elçisinin ülkesine sağ salim ulaştırılması yer alıyordu (BOA. A. DVNS. MHM. d. nr. 144: 74, hk. 248). Bu amaçla yola çıkan ve Bolu'da ikamet eden Osmanlı elçisi Vezir Mustafa Paşa'ya Kocaeli Sancağı arpalık olarak verilirken, maiyetindeki İran elçileri ile birlikte İzmit'te oturmaları istendi (BOA. C. DH. nr. 57/2824). Osmanlı ve İran heyetlerinin Bolu'dan İzmit'e nakil masrafları ise İzmit Sancağı mihmandarı tarafından karşılandı. (BOA. C. HR. nr. 67/3348). Bu şekilde İran elçilik heyeti ile birlikte İran'a gitmek üzere hazırlanan Osmanlı elçilik heyeti, padişahın huzuruna kabul edilirken, geleneğe uygun bir şekilde heyet için ziyafet verildi (Koca Râgıb Mehmed Paşa, 2003: 98-100). Sadabad'taki Kurşunlu Köşk'te düzenlenecek ziyafet için köşkün tamiratları yapılırken, bu iş için 49 kuruş 9 akçe harcama yapıldı (BOA. C. SM. nr. 80/4019). Ziyafetin ardından, İran makamlarına teslim edecekleri mektup ve hediyeleri alan Osmanlı ve İran heyetleri İran'a hareket etti. Bu arada I. Mahmud kendisini ziyaret eden İran elçisi Abdülbaki Han'a Kur'an-ı Kerim takdim ederken yanındaki İran ulemasına da çeşitli kitaplar hediye etti (Arı, 2001: 65). Bu şekilde hazırlıklar yapıldıktan sonra İran'a giden Osmanlı heyetinin şartları Nadir Şah'ı pek memnun etmemekle birlikte, çıkmayı düşündüğü Hindistan seferinden dolayı ilgili şartları kabul etmek zorunda kaldı. Görüldüğü üzere Osmanlı heyeti Nadir Şah'ın durumunu iyi bildiği için kendi istedikleri konularda taviz vermeyerek, düşüncelerini İran tarafına kabul ettirmeyi başardı ve taraflar arasında 24 Eylül 1736'da bir antlaşma imzalandı (BOA. AE. SMHD. I. nr. 260/2108). Ancak taraflar arasında sorun oluşturan Caferi Mezhebi konusu tam olarak halledilemediği için barış süreci fazla uzun sürmedi ve 1743 yılında savaşlar tekrar başladı (Minorsky, 1993: 21-31). İlgili tarihlerde taraflar arasında yaşanan barış sürecinde karşılıklı elçiler gidip geldi. Bu tarihlerde gelen İran elçileri Babiâli'nin mutat elçi karşılama teâmülleri gereğince sınırdan itibaren karşılanırken, İstanbul'a geldiklerinde ise önce sadrazamın, ardından padişahın huzuruna çıkartıldı. İlgili huzura kabullerde ise gelenek olduğu üzere İran elçilerine hilatlar takdim edildi (BOA. AE. SMHD. I. nr. 200/15751). Yine taraflar arasındaki barış sürecinde İran'dan gelen elçilerin masrafları yine Babiâli makamları tarafından ödendi (BOA. C. HR. nr. 116/5793). Fakat yapılan ödemeler ve barış sürecinde gelen elçilerin karşılanması, bazı istisnalar hariç savaş döneminde gelen elçilere kıyasen daha mütevazı ölçülerle sınırlı kalıyordu. Bu durum makalede öne sürülen tezi doğrularken, Osmanlı diplomasi teşrifatında elçi kabulü ve bu kabuller sırasındaki muamelelerin statik olmadığını göstermektedir. Bu kapsamda taraflar arasındaki barış sürecinde 10 Ağustos 1738 tarihli bir arşiv kaydından İran'dan gelen yeni elçilerin gümrükten Nakkaş Paşa Sarayı'na kadar geçeceği yolların tamir ettirildiği ve bunun için 300 kuruş harcadığı anlaşılmaktadır (BOA. C. HR. nr. 65/3217). Yine İran elçileri Mehmet Rahim Han ve Şatır Ali Han için İstanbul'da 1738 Ağustos- Eylül ayı içerisinde çeşitli yiyecek ürünleri satın alındı (Sevinç, 2011: 69-71). Benzer şekilde 3 Eylül 1738 tarihli bir belgeye göre İran'dan gelen elçiler için 24 günlük tayinat bedeli olarak 4.200 kuruş verildi (BOA. D.BŞM. d. nr. 2216). İlgili ödeme daha önce gelen elçilerin tayinat ödemeleri esas alınarak verildi. İran elçisinin maiyetine tayin edilen görevlilerin harcırahları da Babiâli kalemleri tarafından ödendi. Bu kapsamda iki nefer divan çavuşunun bir aylık nafaka bedeli olarak 60 akçe ödeme yapılırken (BOA. AE. SMHD. I. nr. 146/10900) heyetin maiyetine görevlendirilen yeniçeri çavuşlarına ise 50 kuruş harcırah verildi (BOA. C. HR. nr. 39/1918). 1739 yılında İran Şahı tarafından elçilik vazifesine getirilen Nazır Ali Han ve Mehmet Rahim Han için de Babiâli'de yine benzer teâmüller uygulandı. Bu kapsamda İran elçileri için mihmandar olarak görevlendirilen ağaların masrafları olan 5294,5 kuruş Matbah-ı Âmire'den karşılandı. İran elçilerinin İstanbul'daki ikametleri süresince kendilerine Süleyman Ağa mihmandar olarak tayin edilirken, elçilerin ihtiyaçları Süleyman Ağa tarafından temin edildi. Bu kapsamda İran elçileri için yiyecek ve zahire satın alındı (Sevinç, 2011: 71-75).

1739 yılı içerisinde Nadir Şah, Osmanlı Devleti'ne yeni bir elçilik heyeti gönderdi (Kırca, 2020: 397). Ali Merdan Han başkanlığında ve Herat Müftüsü Molla Mehmet Han ile Güryan Hâkimi Oğuz Ali Han'dan oluşan (I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014: 86-88) yeni elçilik heyetinin temel amacı, Osmanlı Devleti'ne Caferi mezhebini beşinci mezhep olarak kabul ettirmektir. Tebriz'den çıkan İran heyeti Sivas'a geldiğinde İran elçisi Ali Merdan Han'ın vefat etmesi üzerine⁸ Nadir Şah, 1740 yılında Hacı Han isimli başka bir elçiyi oldukça kalabalık bir maiyetle İstanbul'a gönderdi. Nitekim bununla ilgili olarak Nadir Şah tarafından I. Mahmud'a yazılan Farsça mektupta Hindistan tarafına sefer düzenlediği ve bu seferin başarı ile sonuçlandığı ifade edilirken, yine Ali Merdan Han'ın vefatı üzerine yerine Hacı Han-ı Horasanî Sol-Çerhacıbaşı'nın tayin edildiği belirtiliyordu (I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014: 93-97). İran'dan gelen yeni heyet yaklaşık 3 bin kişiden oluşuyordu ve yanlarında I. Mahmud'a sunulmak üzere 10 adet fil ile bir fil zinciri ve çeşitli mücevher ve kumaşlardan oluşan değerli hediyeler getirmişlerdi (Arı, 2001: 69). İran elçilik heyeti İran elçilerinin sıkça kullandığı güzergâh üzerinden İstanbul'a gelecekti. Bu çerçevede heyet, Kerkük, Musul, Diyarbakır güzergâhı üzerinden İstanbul'a geldi (Yasin, 2020: 3224). Dönemin kroniklerinden Şemdanizâde, İran elçisine Babiâli'de oldukça önem verildiğini belirtmektedir. Yazarın ifadeleriyle Çavuşbaşı Derviş Mehmed Ağa'nın mihmandar olarak görevlendirildiği Hacı Han ve maiyeti için güzergâh üzerindeki tüm Osmanlı makamları tarafından çeşitli alaylar düzenlendi ve ziyafetler tertip edildi. Bağdat Valisi'nin 10 bin neferlik kapı halkı ile birlikte karşıladığı İran elçisine donanmış bir at ve çeşitli hediyeler takdim edildi (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 102). Anlaşılan Osmanlı padişahı İran ile tekrar bir savaşa girmek istemiyordu ve barış sürecinin korunmasından yanaydı. Bu minvalde Nadir Şah'ın gönderdiği yeni elçilik heyeti, geleneksel kaidelerce karşılandı ve ağırlandı. Elçinin karşılanması sırasında görevlendirilen dergâh-ı âli çavuşlarına tayinat olarak hazineден 2.309 akçe verildi (BOA. AE. SMHD. I. nr. 169/12918). 22 Eylül 1740 tarihinde Mihmandar Nazif Mustafa Efendi tarafından karşılanarak Üsküdar'a getirilen İran heyetinin Bağdat'tan itibaren tüm ihtiyaçları Osmanlı makamları tarafından karşılanmak suretiyle günlük iâşeleri verildi. Bu minvalde elçinin maiyetine nezaret için iki nefer divan çavuşu atandı (BOA. C. HR. nr. 184/9182). Hacı Han ve maiyetinin Bağdat'tan İstanbul'a kadar günlük ihtiyacı olarak 1800 kıyye ekmek, 550 kıyye et, 550 kıyye pirinç, 100 kıyye sadeyağ, 10 adet kuzu, 10 adet tavuk, 30 kıyye tuz, 20 kıyye tereyağı ile çeşitli ürünler verildi (Gündüz, 2018: 139-140). Fevkalâde (geçici) statüde olan İran elçilik heyetinin teşrifat kaidelerine göre, ikâmet masrafları da Osmanlı Devleti tarafından karşılanması gerekiyordu. Nitekim bununla ilgili olarak İran elçilerine mihmandar tayin edilen Hacı Mustafa tarafından verilen arzda İran elçilik heyetinin aralık ayına ait harcırahı ile hane icaresi için 3.960 kuruş ödemenin yapılması istendi (BOA. C. HR. nr. 2/95). Bu kapsamda İran elçilik heyeti için Üsküdar'da çeşitli konaklar ayarlandı ve konaklama masrafları için hane kirası olarak 22.850 akçe ödendi (BOA. C. HR. nr. 134/6680). Benzer şekilde İran elçilerine İstanbul'daki ikametleri süresince 120 gün için 18.100 kuruş tayinat bahası ödendi (BOA. AE. SMHD. I. nr.212/16784). İstanbul'da kaldığı süre boyunca rahat hareket edebilen İran elçilerinin Sadabad'taki gezileri için gerekli olan kayıklarda Osmanlı makamları tarafından karşılandı (BOA. C. HR. nr.173/8601). İran elçilik heyetinin her türlü ihtiyacını düşünen Babiâli yönetimi, heyetin maiyetindeki develerin İzmit yaylalarında otlatılmasına müsaase edilmesi için bölge idarecilerine emirler gönderdi (BOA. C. DH. nr.262/13089). Yine İran elçisine ait hayvanların beslenmesi için günlük 180 kile arpa verilmesi istendi (BOA. C. HR. 62/3089). İran elçisinin ülkesine dönüşü sırasında da yine Osmanlı makamları tarafından mutat kaideler uygulandı. Bu minvalde Üsküdar'dan Kars'a kadar olan bölgelerdeki yerel yöneticilere gönderilen emirlerde İran elçisinin dönüşünde görevlendirilen Osmanlı temsilcilerinin ihtiyaçlarının karşılanması istendi (BOA. C. HR. nr. 146/7290: 184/9183: 129/6422). İlgili emirlerde İran elçilerinin ihtiyaçlarının yol üzerindeki menzillerdeki halkın vergilerine mahsuben karşılanması, bunların yeterli olmadığı yerlerde ise çevredeki kazaların kullanılması talep ediliyordu (BOA. C. HR. nr. 62/3094).

Elçilik heyetinin huzura kabulünden önce divanda ziyafet düzenlenirken (BOA. C. SM. nr.142/7123) 22 Eylül 1740 tarihli başka bir belgede ise İran'dan gelen elçilik heyeti ile onların hizmetindeki fillerin günlük ihtiyaçlarının güzergâh üzerindeki bölgelerden aynı surette karşılanması istendi (BOA. C. HR. nr. 186/9267). Benzer şekilde Adana üzerinden gelen İran elçisinin bölgedeki konaklaması sırasında kendisi ve maiyetinin ihtiyaç duyacağı zahireler bölge halkının vergilerine mahsuben

⁸ İran elçisinin ölümü ile ilgili tartışmalar için bk. Külbilge, 2010: 266-267.

karşılandı (BOA. D.BŞM. d. nr. 2492). İran heyeti 9 ay kadar süren yolculuğun ardından 6 Mart 1741'de Fenerbahçe'den Üsküdar'a geçirildi. Üsküdar'da 6 gün misafir edilen Hacı Han ve maiyeti, 13 Mart 1741 tarihinde Üsküdar'da ikâmet eden İran elçisi Oğuz Ali Han'la birlikte önce Eyüb'e, ardından Gümrük Müdürlüğü çiftliğine yerleştirildi. İlgili nakil sırasında İran elçisinin getirdiği filler de sallar üzerinde Beşiktaş'a geçirildi (Hammer, 2010: 2181-2182). Elçi ve maiyetinin gelenek üzere müzakereleri yürütmek amacıyla İstanbul'da kaldıkları 122 gün süresince tüm masrafları Babîâli kalemleri tarafından karşılandı (Yasin, 2020: 3224-3225). Geleneğe uygun bir şekilde İstanbul'a geldikten sonra çeşitli konaklara yerleştirilen İran elçilik heyetinin yaklaşık olarak 2,5 aylık hane kiralari için 2.077 kuruşluk bir ödeme yapıldı (BOA. D.BŞM. d. nr. 2514). 30 Mart 1741'da Divanyolu'ndaki sarayda sadrazam tarafından kabul edilen İran elçisi (Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, 2007: 674-675), 4 Nisan 1741 tarihinde ise padişahın huzuruna alındı. Huzura kabul öncesinde mutat olduğu üzere kürk hilatler giydirilen İran elçileri için huzura kabul sonrasında sadrazam tarafından Sadabad'ta ziyafet verildi. Daha sonra 29 Nisan'da Kapdan-ı Derya Vezir Mustafa Paşa tarafından Bahariye Sahilsarayında İran Şahı'nın şerefine bir ziyafet verildi. Yine Yeniçeri Ağası tarafından Davudpaşada bir kez daha ağırlanan İran elçilik heyetine çeşitli hediyeler verildi. İran elçilik heyeti ülkelerine dönmeden önce 21 Haziran 1741 tarihinde padişah tarafından kabul edilirken, elçi ve maiyetine çeşitli kürkler ve hilatler giydirildi. Ayrıca dönüşlerindeki harcırahları da Osmanlı makamları tarafından karşılanan Hacı Han'a 50 bin kuruş ödenirken, Oğuz Ali Han ve maiyetinde bulunanların her birine 20 bin kuruş ödendi. Yanı sıra I. Mahmud tarafından Nadir Şah'a yazılan cevabî name-i hümayûnlarda (I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014: 102-106) kendilerine teslim edilen İran heyetleri, gelenek olduğu üzere veda ziyaretinde bulundular. Bu kapsamda 30 Haziran 1741 tarihinde sadrazam tarafından Bahariye Sahilsarayında kabul edilen heyet, 30 Temmuz 1741'de İran'a gitmek üzere İstanbul'dan uğurlandı (Kirca, 2020: 398). Elçilerin ülkelerine dönüşlerinde gerekli nakil vasıtaları ve diğer ihtiyaçları Osmanlı makamları tarafından karşılandı (BOA. C. HR. nr. 131/6501). Bu kapsamda İran elçilerinin dönüşünde kullanılmak üzere 86 adet mekkâre bargiri tedarik edilirken, bunlar için 1978 kuruşluk bir ödeme yapıldı (BOA. C. HR. nr. 142/7100; Yasin, 2020: 3222-3234). Ayrıca İran elçilerinin ülkesine dönmesi konusunda Üsküdar'dan Bağdat'a kadar yerel idarecilere emirler gönderildi (BOA. AE. SMHD. I. nr.128/9398). Osmanlı makamları için İran elçilik heyetlerine yapılan bu uygulamalar, makalede öne sürülen temel argümana kanıt oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere İran ile yeni bir savaşa girmek istemeyen Babîâli yönetimi barış döneminde bile devletlerarası mütekabiliyet ilkesine riayet etmek suretiyle İran elçilerini oldukça iyi bir şekilde karşılamış ve ağırlamıştır. Ayrıca Hacı Han'ın oldukça kalabalık bir maiyetle gelmesi elçi için yapılan masrafları ve teşrifati uygulamaları arttırmıştır.

2. Nadir Şah-I. Mahmud Arasında Yeni Savaş: 1743-1746

1736 yılında yapılan antlaşma ile Osmanlı Devleti ile İran arasındaki savaş durumuna geçici de olsa son verilmişti. Taraflar arasındaki barış döneminde Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya ile giriştiği mücadelede önemli askerî başarılar kazandı ve Osmanlı tarihinin son kazançlı antlaşması olan Belgrad Antlaşması'nı imzaladı (Karal, 1988: 262). İran ise bu barış döneminde boş durmadı ve Hindistan, Afganistan ve Türkistan üzerine seferler yaptı ve dört yıl süren bu seferlerden önemli başarılar ve ganimetler ile döndü.⁹

Bu şekilde her iki tarafın da güç kazandığı bu yeni dönemde ilk teşebbüs İran'dan geldi. Osmanlı Devleti'ne bir mektup ve çeşitli hediyeler gönderen Nadir Şah, Hindistan seferinden sonra kazandığı zaferleri ve yerleri bildiriyordu (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 8: 32-33; BOA. HH. nr. 6/184; Aktepe, 1993: 163). Daha önce belirttiğimiz üzere oldukça iyi bir komutan ve devlet adamı olan Nadir Şah, siyasi ve askerî gücünü diplomatik alana yansıtmak suretiyle Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurmak istiyordu. Bir nevi kazandığı başarılar ile Osmanlı Devleti'ne gözdağı vermeyi amaçlayan Nadir Şah, bu yolla çok istediği Caferî mezhebi konusunu Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeyi düşünüyordu. Nadir Şah, İstanbul'a gönderdiği yeni elçilik heyeti aracılığıyla 1736 barış görüşmelerinde tam olarak halledilemeyen Caferîlik mezhebinin beşinci mezhep olarak kabulü ile rükn konusunu tekrar ortaya attı. Ancak daha önce olduğu gibi yine Osmanlı Devleti'nin böyle bir maddeyi kabul etmesi söz konusu olamazdı. Zira sünnî bir padişah

⁹ Ayrıntılar için bk. Sevinç, 2001: Çelik ve Sadat, 2020: 471-479.

ve İslam Halifesi olarak I. Mahmud'un bu durumu kabul etmesi mümkün değildi. Nitekim böyle bir durumun kabulü, ulemanın tepkisine yol açacağından ülkede bir isyan çıkartabileceği, hatta padişahı tahtından bile edebileceği düşünülüyordu (Kurtaran, 2018: 165). Bu amaçla Osmanlı Devleti konunun yetkili bir kişi tarafından halledileceğini bildirmesi üzerine İran elçisi hemen geri dönmek için faaliyetlerde bulundu. Burada anlaşılan büyük bir savaştan daha yeni çıkan Osmanlı Devleti, İran ile yeni bir savaşa girmek istemiyordu. Ancak tedbiri elden bırakmayan Osmanlı yetkilileri İran elçisini iki ay kadar İstanbul'da alıkoymak suretiyle zaman kazandılar. Bu arada yeni gelen İran heyeti de mutat kaidelerce karşılandı ve ağırlandı. Nitekim döneme ait bir belgede İran elçilik heyetine Sadabad'ta bir ziyafet verildiği ve bunlar için gerekli mühimmatın naklinde kullanılacak olan 20 öküz arabasının arabacıbaşı aracılığıyla tedarik edildiği anlaşılmaktadır (BOA. C. HR. nr. 62/3090). Benzer şekilde İran elçisinin ülkesine dönüşü sırasında da gerekli ihtiyaçları Babiâli tarafından karşılanmış olup bununla ilgili olarak Tokat'tan Kars'a kadar gerekli zahireyi sağlamakla vazifelendirilen divan-ı hümâyûn çavuşuna 60 kuruş harcırah verildi (BOA. C. HR. nr. 62/3080). Yine elçinin ülkesine dönüşü sırasındaki masrafları yol üzerindeki kazalardan aynı yöntemlerle karşılandı (BOA. C. HR. nr. 98/4771: 63/3135: 106/5254: 103/5146). Bu şekilde Nadir Şah ile Osmanlı Devleti arasında yeniden yoğun bir diplomatik temas başlamış olup I. Mahmud da Nadir Şah'ın gerçek niyetini anlamak amacıyla Münif Mustafa Efendi ve Nazif Mustafa Efendi başkanlığında bir elçilik heyetini İran'a gönderdi (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 103). Osmanlı elçilerinin Nadir Şah'a götürdükleri name-i hümâyûnlarda iki maddenin niçin kabul edilemeyeceği ayrıntılı bir şekilde belirtiliyordu (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 3: 35-36). Bu duruma tepki gösteren Nadir Şah ise, bu maddelerin kabul edilmemesi durumunda Osmanlı topraklarına saldıracağı yönünde tehditlerde bulundu (Pour, 1977: 128). Görüldüğü üzere Nadir Şah isteklerini kabul ettirmek için ısrar ediyor ve askerî gücüne dayanarak Osmanlı Devleti'ne baskı uyguluyordu. İran'ın meydan okumalarına karşı Osmanlı Devleti savaş için hazırlıklara başladı. Şark seraskerî Yeğen Mehmed Paşa'ya gönderilen hükümde savaş için gerekli hazırlıklara geçmesi emredildi (BOA. C. HR. nr. 43/2121). Bu arada Nadir Şah'ın Nazar Ali Han ve Zeki Mirza isimli elçilerini Bağdat valisi Ahmed Paşa'ya göndererek şehrin teslimine dair bir senet istemesi işleri daha da kızıştırdı (As, 2010: 227). İran'ın gittikçe artan baskı ve istekleri karşısında zor durumda kalan Sultan Mahmud, gelişmeleri Osmanlı ulemasına danıştı. Ulemadan alınan fetvalarla 7 yıl aradan sonra İran'a yeniden savaş ilan edildi (Kurtaran, 2011: 197).

2.1. Babiâli'den Yeni Bir Diplomatik Teşebbüs: Safevi Şehzadesi Safî Mirza

İran ile yeni bir savaşa girmek istemeyen Babiâli yönetimi İran'ın meydan okumaları karşısında savaşa mecbur kaldı. Osmanlı Devleti İran'ı zor durumda bırakmak için daha önce Babiâli'ye sığınan ve Safevi hanedanından olan şehzade Safî Mirza'yı¹⁰ İran Şah'ı ilan etti (BOA. C. HR. nr. 67/3346: nr. 67/3313). Anlaşılan Babiâli, şehzade aracılığıyla İran üzerinde baskı oluşturmak istiyordu. Bu durum Osmanlı Devleti'nin şehzadeden siyasi olarak istifade etmek istediğini göstermektedir. Nitekim şah ilan edilerek İran tahtına oturtulmak istenen Safî Mirza, savaş halinde olunan İran hududuna kadar gönderilmiş, fakat istenen neticeler alınamamıştır. Fakat buna rağmen Babiâli yönetimi, ilgili şehzadeyi himayeye devam etmiş ve ihtiyaçlarını temin etmiştir. Aslında bu durum Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri var olan bir geleneğin devamı olup Babiâli her ne sebeple olursa olsun kendisine sığınanları geri çevirmeyerek, kendi istekleri ile ülkelerine dönünceye kadar her türlü ihtiyacını karşılıyordu. Nitekim 18. yüzyılda Sinop'ta ikamet eden Safevi şehzadeleri olduğu gibi, yine Selânik'te ikâmet ettirilen şehzadeler vardı (İşbilir, 2020: 241, 250).

Bu kapsamda Osmanlı yönetimi kendisine sığınan ilk Safevi şehzadesi Safî Mirza'nın iltica talebini kabul ederek, gerekli ihtiyaçlarını karşıladı. Elçinin ikâmet edeceği İzmit'e nakli için 5 kıta ateş kayığı tahsis edilirken, şehzade burada birkaç gün ikâmet ettirildi. Dergâh-ı Âli Çavuşbaşı Sirozi Mehmed Ağa'nın mihmandar olarak tayin edildiği İran şehzadesinin ihtiyaçları için Matbah-ı Âmire, Kassabbaşı ve Istabl-ı Âmire'den bir takım tayinatlar verildi (BOA. AE. SMHD. I. nr. 107/7650). Yine şehzadenin kalacağı dairenin tefrişatı yapıldı ve İran şehzadesi için Bostancıbaşı köprüsünde ziyafet düzenlendi (BOA. AE. SMHD. I. nr. 209/16518). Ardından önce Samsun, daha sonra Rodos'a nakledilen İran şehzadesi

¹⁰ İran şehzadesinin Osmanlı ülkesinde geçirdiği süreç ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İşbilir, 2018: 543-560.

Osmanlı makamları tarafından oldukça iyi ağırlandı. Bu arada Nadir Şah'ın da oldukça yakından ilgilendiği şehzadeye bir tahrirat ile 50.000 kuruş altın, 5 top samur kürk gibi atıyyeler gönderdiği bilinmektedir (BOA. AE. SMHD. I. nr. 209/16518). Yaşanan bu gelişmeler I. Mahmud ile Nadir Şah arasında yeni bir diplomasi oyununa dönüşmüş olup görüldüğü üzere her iki tarafta şehzadeyi kendi politikaları çerçevesinde kullanmaya çalışıyorlardı.

2.2. Savaşın Gidişatı: Nadir Şah'ın Yeni Hamleleri

Savaşın başlaması ile taraflar arasında şiddetli çarpışmalar yaşandı. Nadir Şah'ın iki bölüme ayırdığı ordularının bir kısmı Bağdat tarafından saldırıya geçerek, Kerkük Kalesi'ni ele geçirdi. Daha sonra Musul bölgesini kuşatmaya başlayan Nadir Şah, başarılı olamayarak geri çekildi (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974:112). Bu olayın ardından Necef'te bir toplantı düzenleyen ve bazı bölgelerin ulemasıyla bir araya gelen Nadir Şah, Müslümanlar arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak istediğini belirtti (Safari, 2011: 20). Ancak asıl niyeti Caferilik mezhebine meşruiyet kazandırmak olan Nadir Şah, burada yapılan görüşmelerden sonra beş maddelik bir vesika hazırlattı (Sarıkaya, 1993: 416). Nadir Şah, Caferi mezhebine dair İran, Turan, Afgan ve Bağdat'a bağlı Necef ve Hille ulemasına kabul ettirdiği bu kararları Osmanlı Devleti'ne gönderdi (BOA. HH. nr. 5/162). İran Şahı bu yolla Osmanlı Devleti'ni baskı altına alarak Caferi mezhebinin meşruiyetini arttırmaya çalışıyordu. Ardından Nadir Şah tarafından önce Safi Mirza'nın isyanı, daha sonra da 1743-1744 yılları arasında İran'ın çeşitli bölgelerinde çıkan diğer isyan hadiseleri bastırıldı (Ateş, 2001: 100-104).

Bu şekilde ülke içindeki sorunları halleden Nadir Şah, 1744 Temmuz ayında üçüncü kez geldiği Kars Kalesi'ni muhasaraya başladı (Hammer, 2010: 55). Ancak kaledeki Osmanlı kuvvetlerinin başarılı müdafaası karşısında İran kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı. Bu olayın ardından karşı saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri, Revan civarındaki Bogevard bölgesinde İran ordularını geri püskürttü (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 118; Axworthy, 2007: 641). Fakat savaş sırasında Şark seraskeri Yeğen Mehmed Paşa'nın hastalanarak ölmesi Osmanlı ordusunda karışıklıklara neden oldu (Danışmend, 1971: 31-32). Bu olay üzerine Osmanlı kuvvetleri daha fazla kayıp verilmesini önlemek amacıyla Kars'a geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak İran'da yaşanan iç karışıklardan endişe duyan Nadir Şah karşı saldırıya geçmedi (Kurtaran, 2011: 200).

3. Nadir Şah-I. Mahmud Arasında Yeniden Barış: 1746 Antlaşması

21 Ağustos 1745 yılındaki Revan savaşındaki başarısının ardından yeni bir saldırıya geçmesi beklenen Nadir Şah, ülkesindeki iç karışıklıklarından dolayı barış yapmayı tercih etti ve Osmanlı Devleti'ne mektup gönderdi. 17 Eylül 1745 tarihli bu mektupta İran, Osmanlı Devleti'ne yapılan taarruzun nedenlerini açıklarken, aslında Nadir Şah'ın Osmanlılara karşı kötü niyete sahip olmadığı belirtiliyordu (BOA. HH. nr. 4/126). Anlaşılan Nadir Şah bu yolla Osmanlı Devleti'ni ikna etmeye çalışıyordu. Fakat sınır valilerinden istediği cevapları alamayan Nadir Şah, Fethi Ali Han Türkmen'in liderliğinde 60 kişilik bir barış heyetini İstanbul'a gönderdi (BOA. HH. nr. 811/37239; Zinkeisen, 2011: 582). Babîâli ise yeni barış görüşmeleri için Maliye Tezkirecisi Nazif Efendi'yi görevlendirdi. Yeni İran elçilik heyeti Osmanlı teşrifat kaidelerince İran sınırından itibaren karşılanmak suretiyle, önce Bağdat'a getirildi. Kendinden önceki diğer elçilerde olduğu gibi İstanbul'a nakline kadarki tüm masrafları karşılanan Fethi Ali Bey ve maiyeti Osmanlı görevlilerinin nezaretinde İstanbul'a getirildi. İran elçilik heyeti Osmanlı sınırlarına girdiği andan itibaren mutabakat kaideler gereğince ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Babîâli tarafından bir mihmandar görevlendirildi. Fethi Ali Bey ve maiyetinin Osmanlı payitahtına gelinceye kadar gerekli tüm ihtiyaçları bu mihmandar tarafından karşılandı. Bu kapsamda görevli mihmandara güzergâh üzerindeki eyalet, sancak ve kazalarda gerekli kolaylıkların sağlanması için tüm yöneticilere emirler gönderildi. Özellikle eyalet valileri İran elçilik heyetini kendi sınırlarından itibaren karşılamak suretiyle, merasim ve uğurlamanın yanı sıra, yol boyunca güvenliklerini sağlayarak İstanbul'a gelmelerini sağladı (Sevinç, 2011: 408).

12 Ocak 1746'da İstanbul'a ulaşan İran heyetinin (Kırca, 2020:403) İstanbul'da kaldığı süre boyunca gerekli ihtiyaçları kendisine verilen tayinatlar ile karşılandı (BOA. D.BŞM. d. nr. 2861). İran elçilik heyeti

için mutat kaidelere uygun bir şekilde Kadıköy’de ziyafet verildi. İlgili ziyafet için hazırlıklar yapılırken, toplam 421,5 kuruş harcandı (BOA. C. ML. nr. 775 / 31650). Ayrıca Fethi Ali Bey’in Üsküdar’dan İstanbul’a nakli için Gümrük Emini Ağa tarafından temin edilen 4 kıt’a dörder çifte; 6 kıt’a üçer çifte ve 8 kıt’a mavnanın ücreti olan 27 kuruş 40 akçe miri hazineinden ödendi (BOA. C. HR. nr. 95/4702). Yine İran elçisi ve maiyetinin getireceği fillerin hademelerinin iâşeleri temin edildi büyük bir görkemle karşılanan heyetin önde gelen temsilcilerine Osmanlı vezirleri tarafından donanmış at hediye edilirken (BOA. C. HR. nr. 57/2847) elçiye 10.000 kuruşluk bir harçlık verildi (BOA. HH. nr. 812/37248). Elçinin mutfak hizmetleri için Matbah-ı Âmire’den üç nefer görevlendirilirken (BOA. AE. SMHD. I. nr. 96/6682) elçi ve maiyetine yine harçlık olarak Baş Muhasebe’den 2.100 kuruş verildi (BOA. C. HR. nr. 77/3834). Ragıp Paşa Sarayı’na yerleştirilen İran elçilik heyeti için divan efendilerinden Nazif Mustafa Efendi mihmandar olarak görevlendirildi (Hammer, 2010: 2200). İran’dan gelen yeni elçilik heyetine oldukça önem veren Babîali yönetimi, elçiyi bir önceki elçilik heyetlerinden daha iyi şartlarda karşılamış ve ağırlamıştır. Bu durumun temel sebebi, elçinin geliş amacı olup Fethi Ali Bey ve maiyeti bir barış yapmak amacıyla görevlendirilmiş olup ilgili tarihlerde İran ile olan savaşları sona erdirmek isteyen Osmanlı Devleti İran elçilik heyetine seleflerine nazaran daha fazla önem vermiştir. Nitekim döneme ait bir belgede İran elçisini karşılamakla görevlendirilen Bağdat Valisi Ahmed Paşa’nın protokol kurallarına uyması istenmiştir. Ardından valinin uyguladığı karşılama protokolü ile ilgili Divan kâtibi Veli Efendi’ye gönderdiği bir mektup Osmanlı Devleti’nin İran elçisine özel önem verdiğini göstermektedir. Bu şekilde Osmanlı sınırına girişinden itibaren geleneksel teâmüllere uygun bir şekilde ve dostane bir yaklaşımla karşılandıktan sonra, önce Sadrazamla görüşen Fethi Ali Bey, ardından I. Mahmud tarafından divanda kabul edildi (Sevinç, 2011:409). Nadir Şah gönderdiği mektuplarda Caferi mezhebi meselesinden vazgeçtiğini belirtirken, barış talebinde bulunuyordu (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 3: 42-44; I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014:129-132). Nâdir Şah’ın gönderdiği mektuplara karşılık olarak eski hudutlar üzerine antlaşma yapılabileceği kararı alındı (BOA. HH. nr. 6/187). Ardından Nazif Mustafa Efendi’nin İran’a gönderilmesine karar verildi (BOA. A. DVNS. NMH. d. nr. 3: 52-53). Bununla ilgili İran’a elçi olarak gönderilen Mustafa Nazif Efendi’ye H. 1159/M. 1746’da 7.500 kuruşluk atıyye-i hümâyûn verildi (BOA. AE. SMHD. I. nr. 196/15338). İran’a giden Osmanlı elçisinin yaptığı görüşmelerden sonra barışa karar verildi. Bu durum üzerine Osmanlı murahhası Mustafa Nazif Efendi vazifesini tamamlayarak geri dönüş için hazırlıklara başladı. Elçinin yanına geri dönüşü için refakat etmek amacıyla İran tarafından Mehmed Hüseyin Bey mihmandar olarak tayin edildi. İlgili uygulama İran yönetiminin de elçi kabullerinde benzer teâmülleri takip ettiğini göstermektedir. Osmanlı elçisi Ekim ayında Bağdat’a geldi. Burada padişah adına yaptığı antlaşmanın uygun olduğu Bağdat ve Basra Valisi Ahmed Paşa tarafından incelendikten sonra merkeze bildirildi. Bu şekilde yaklaşık on ay kadar süren vazifesini yerine getiren Nazif Mustafa Efendi 7 Şubat 1747’de İstanbul’a geldi.¹¹ Nadir Şah’dan getirdiği mektupları önce sadrazama, sonra da padişaha sunan elçiye samur kürk giydirildi. Ardından İran tarafına gönderilecek yeni elçinin kim olacağı konusunda yapılan müzakerelerin ardından Kızlar Ağası Beşir Ağa’ya yakınlığı ile bilinen Kesriyeli Ahmed Ağa’nın elçi olarak İran’a gönderilmesi uygun bulundu. Bu şekilde 5 Ekim 1746’da İstanbul’a çağrılan Ahmed Paşa’ya rütbesinin yanı sıra Sivas Valiliği payesi de verilmek suretiyle büyükelçilik ile İran elçisi olarak görevlendirildi (I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları: 195-203; Sevinç, 411-413). Bu arada İran tarafından da Osmanlı padişahı ile görüşmelerde bulunmak üzere Mustafa ve Mehdi Hanlar elçi olarak gönderildi. Bu çerçevede İran elçilik heyetinin Osmanlı sınırlarına girişinden itibaren protokol kuralları dâhilinde karşılanarak, güvenli bir şekilde payitahta getirilmesi için güzergâh üzerindeki tüm yöneticilere emirler gönderildi (Sevinç, 2011: 413-414). İran tarafından gönderilen yeni elçilik heyetinin masrafları ise yine Babîali makamları tarafından ödendi (BOA. D.BŞM. d. nr. 2881). Benzer şekilde İran elçisi Fethi Ali Bey ve maiyetinin ülkesine dönüşü sırasında da Üsküdar’dan Bağdat’a kadar yol üzerindeki masrafları Osmanlı makamları tarafından karşılandı (BOA. MAD.d. nr. 18430). Osmanlı Hükümeti’nin yine mutakaidelerce karşıladığı ve ağırladığı İran elçilik heyetinin süreçten memnun kaldığı heyetin mihmandarı Mehmed Ağa tarafından ifade edilmektedir (BOA. HH. nr. 6/191). Bu şekilde taraflar tarafından gönderilen elçiler aracılığıyla antlaşma ile ilgili karşılıklı tasdiknameler gönderildikten sonra (BOA. A. DVNS. NMH. d., nr. 3: 61-64) kabul edilen antlaşma şartları ile ilgili ahitname sureti Kesriyeli Ahmed Paşa tarafından

¹¹ Mustafa Nazif Efendi İstanbul’a döndükten sonra bir sefaretname kaleme aldı. Unat, 1982: 85-86; Ayrıca Mustafa Efendi’nin İran elçiliği ile ilgili bk. Budak, 1999.

Nadir Şah'a gönderildi (Unat, 1982: 86-87; Togaç, 2000: 3-4). İlgili sefaret heyeti makalede öne sürülen taraflar arasındaki düellonun diplomatik alana yansıyan önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Ahmed Paşa'nın İran sefreti Osmanlı diplomasisinde pek çok ilkin bir arada yaşandığı bir elçilik vazifesi teşkil etti. Nitekim İran'ın İstanbul'a gönderdiği altın taht ve on dört fil ile değerli kumaşlardan oluşan hediyelerine karşılık "mukabele-i bi'l-misl" kaidesi gereğince Osmanlı padişahının şanına uygun bir sefaret heyeti hazırlandı. Bu kapsamda çok kıymetli hediyelerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin o tarihe kadar Avrupa ve Asya ülkelerine gönderilen en kalabalık (yaklaşık 1000 kişi) sefaret heyeti oluşturuldu. Öyle ki İran'a gönderilen hediyelerin sayısı 69, değeri ise 700 keseyi buluyordu (Çiftçi, 2022:152-153).

Buna göre 4 Eylül 1746'da İran ile Osmanlı Devleti arasında yapılan antlaşma ile taraflar arasında IV. Murad dönemindeki sınırlara geri dönülürken, sorun oluşturan diğer konular da halledildi (BOA. A. DVNS. NMH. d., nr. 3: 64-66; BOA. HH. nr. 1/2: I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları, 2014: 183-187). Nazif Mustafa Efendi Bağdat'a gelirken, (Karal, 1988: 309) İran Şahı'nın gönderdiği ünlü taht-ı tavûs¹² ve diğer hediyeler¹³, Nadir Şah'ın öldürülmesi sebebiyle bir süre Bağdat'ta kaldı (Özcan, 2003: 351). Bu arada hediyelerle ve kalabalık bir maiyetle Hemedan'a gelen Ahmed Paşa, Nâdir Şah'ın öldüğü haberini alarak İran'da saltanat davaları ve asayişsizliğin meydana geldiğini görünce Bağdat'a döndü (Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, 1974: 135). Bu şekilde İran'la yapılan 1746 tarihli antlaşma ile III. Ahmed döneminde başlayan ve I. Mahmud döneminde devam eden Osmanlı-İran savaşları sona erdi (Kurtaran, 2011:204).

Sonuç

Çalışmada görüldüğü üzere Nadir Şah'ın 1736-1747 yılları arasındaki saltanatında Osmanlı Devleti ile İran arasında özellikle Caferilik mezhebi konusunda önemli savaşlar yaşanmıştır. Ardından ilişkiler diplomatik alana yansımış ve taraflar arasında bir düelloya dönüşmüştür. Bu çerçevede İran diplomatik ilişkileri yürütmek amacıyla Osmanlı payitahtına 9 elçi göndermiş, Osmanlı Devleti ise 7 elçi ile diplomatik faaliyetlerini sürdürmüştür. İlgili süreçte Nadir Şah tarafından gönderilen elçilerin tüm masrafları Osmanlı diplomasi teâmülleri gereğince Babîâli tarafından nakdî ve aynî ödeme yöntemleri ile karşılanmıştır. Buna göre Osmanlı sınırından itibaren karşılanan ve İstanbul'a getirilen İran elçileri için iâşe, harcırah ve yol masraflarının yanı sıra ikâmet giderleri de temin edilmiştir. İstanbul'da kaldıkları süre içerisinde çeşitli ziyafetler tertip edilen İran elçilerine yine Osmanlı makamları tarafından kıymetli hediyeler takdim edilmiştir. İlgili tarihlerde İran elçilerinin gelişleri ve İstanbul'da kaldıkları sürede gösterilen teşrifatî süreç elçilerin ülkelerine dönüşleri sırasında da uygulanmıştır. Bu çerçevede İran sınırına kadar Osmanlı temsilcilerinin nezaretinde getirilen İran elçilerinin yollardaki tüm masrafları Babîâli kalemleri tarafından ödenmiştir. Bu durum İran'dan gelen elçilerin fevkalâde statüde olmalarından kaynaklanmaktadır. Fakat metinde görüldüğü üzere Nadir Şah döneminde İran'dan gelen her elçi heyeti için aynı ölçüde karşılama ve ağırlama yapılmamıştır. Bu durum Osmanlı diplomasi teşrifatında elçi karşılamalarının statik olmadığını ve birtakım unsurlara göre değiştiğini göstermektedir. Nitekim Nadir Şah döneminde gelen 9 elçinin Babîâli'deki teşrifatî süreci benzer olmakla birlikte, elçilerin ağırlanması ve bu minvalde yapılan harcamalarda göze çarpan farklılıklar mevcuttur. Elçi kabullerinde yaşanan bu farklılıklar daha ziyade elçilerin geliş amacı ve statüsü ile taraflar arasındaki münasebetlere göre değişmektedir. Ancak ilgili tarihlerde İran'dan gelen elçilerin fevkalâde statüde ve büyükelçi payesiyle gelmesi statüden kaynaklanan farklılıkları ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla kabul sırasındaki farklılıklar ve harcamaların miktarındaki değişim daha ziyade elçilerin geliş amaçları ile elçilik heyetindeki sayılara göre belirlenmiştir. Nitekim metinde görüldüğü üzere barış döneminde gelmesine rağmen 3.000 kişilik kalabalık bir heyetle gelen Hacı Han için oldukça görkemli bir ağırlama protokolü yapılmıştır. Ayrıca ilgili tarihlerde yürütülen diplomatik faaliyetlerin etkisi ile Osmanlı Devleti Caferilik mezhebinin reddini sağlamış ve İran ile kendi istediği şartlarda antlaşma imzalanmasını sağlamıştır. Nitekim askerî alanda daha üstün olduğunu gördüğümüz İran'ın müzakere pozisyonu Osmanlı Devleti'ne oranla daha iyidir. Ancak Osmanlı Devleti temsilcileri İran'ın içinde bulunduğu durumları iyi gözlemleyerek, zaman zaman oyalama ve ulemaya sevk etme gibi

¹² Ayrıntılı bilgi için bk. (Aktepe, 1975:9 113-122).

¹³ Nadir Şah'ın Osmanlı elçisi Mustafa Han aracılığı ile I. Mahmud'a gönderdiği hediyeler için bk. (Sevinç, 2011: 432-434).

diplomatik oyunlar ile şartları kendi lehlerine çevirmişlerdir. Tüm bu süreç dâhilinde Sultan III. Ahmed döneminde İran ile başlayan savaş süreci I. Mahmud'un saltanatında sona ererken, taraflar arasında uzun bir barış dönemine girilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarın makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

A. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

1. Ali Emîri Tasnifi (AE) I. Mahmud (BOA. AE. SMHD. I.) nr. 154/11506;170/13064; 260/2108;169/12918;212/16784;107/7650;209/16518;209/16518;196/15338;200/15751;96/66 82; 146/10900; 128/9398.
- 2.Divân-ı Hümâyûn ve Bâb-ı Âsafî Defterleri
  - a. Divân-ı Hümâyûn, Nâme-i Hümâyûn Defterleri (A. DVNS. NMH. d.) nr.3; 7; 8.
  - b. Divân-ı Hümâyûn, Mühimme Defterleri (A. DVNS. MHM. d.) nr. 144.
- 3.Cevdet Tasnifi (C)
  - a. Hariciye (C. HR.) nr. 173/ 8648;175/ 8710; 34/1685;160/7965; nr. 144/7178;144/7178; 111/5543;67/3348;184/9182;2/95;134/6680;173/8601;146/7290;184/9183;129/6422;62/3094; 62/3090; 62/3080; 43/2121; 67/3346; nr. 67/3313; 95 / 4702; 57/2847; 98/4771; 63/3135; 106/5254; 103/5146; 65/3217; 131/6501; 186/9267; 116/5793; 39/1918; 142/7100; 59/2902.
  - b. Dahiliye (C. DH.) nr. 57/2824;262/13089.
  - c. Saray (C. SM.) nr. 80/4019; 46/2316;127/6384;142/7123.
  - d. Maliye (C. ML.) nr. 775/31650.
- 4.İbnü'l-Emin Tasnifi (İE)
  - a. Hariciye (İE. HR.) nr.7/677.
5. Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HH) nr.6/184;5/162;4/126;811/37239;812/37248;6/187;1/2; 6/191.
6. Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D. BŞM.) nr. 2861;2881;2216;2492;2514.
7. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.) nr. 18430.

B. Diğer Kaynaklar

- Adıgüzel, A. & Yıldırım, A. (2017). I. Mahmud Dönemi (1730-1754) Osmanlı-İran İlişkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII (4), 59-96.
- Aksın, A. (2004). Türk-İran İlişkileri (1923-1938). Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Aktepe, M. M. (1993). Mahmud I. *İA*, (C. VII, ss. 158-165). İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Alpargu, M. & Çelik, M. B. (2009). Nadir Şah'ın Batı Türkistan Seferi ve Sonuçları. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 511-530.
- Arı, S. (2001). Osmanlı Arşiv Kaynakları Işığında Nadir Şah-I. Mahmud Dönemi Ehl-i Sünnet-Şii Diyalogu. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

- As, E. (2010). XVI. yy. dan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Türk-İran Sınır Sorunları ve Çözümü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (46), 219-253.
- Ateş, A. (2001). Avşarlı Nâdir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Münasebetleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ateş, A. (2006). Nadir Şah Afşar'ın Ölümünden Sonra İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri ve Osmanlı Devleti'nin İran Politikası. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 53-65.
- Axworthy, M. (2007). The Army of Nader Shah. *Iranian Studies*, 40(5), 635-646.
- Çiftçi, H. (2020). Osmanlı Diplomasisinde Mütakabiliyet İlkesi ile Gelen Değişim. *Osmanlı Devleti'nin Diplomasî Tarihi: Makaleler-1*, (ed. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya-Uğur Kurtaran), Ankara, Altınordu Yayınları.
- Çiftçi, H. (2021). Osmanlı Sefâret Heyetinde Bir Ermeni: Arutin Efendi ve Ermeni Harflerle Türkçe Yazdığı Seyehatnâmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, 130-141.
- Çiftçi, H. (2022). Osmanlı Diplomasisinde Tamamlanamamış Bir Sefaret Misyonu Hakkında Kaynak Karşılaştırması. *Osmanlı Devleti'nin Diplomasî Tarihi: Makaleler-2*, (ed. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya-Uğur Kurtaran), Ankara, Altınordu Yayınları.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (C. IV). İstanbul, Türkiye Yayınevi.
- Frederic, H. (2010). Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş Tokuş. (Ed. Dejanirah Couto), (Çev. Şirin Tekeli), Harp ve Sulh Avrupa ve Osmanlılar, (ss.243-257), İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Gültekin, H. (2015). Koca Ragıp Paşa'nın Münşeatında Nâdir Şah ve Caferi Mezhebi Tartışmalarına Dair Mektuplar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (76), 55-78.
- Gündüz, A. (2018). Bir İran Elçilik Heyetinin Masraf Defteri, (Ed. Alaattin Aköz vd.), *Osmanlı Araştırmaları-2, Doğu ve Batı Türklüğünün Ortak Tarihi Devrileri ve Münasebetleri-Siyaset-Yönetim-Din*, (ss.137-147), Konya, Palet Yayınları.
- Hammer, J. V. (1994). *Büyük Osmanlı Tarihi* (C. VII), (Çev. Vecdi Bürün). İstanbul, Üçdal Neşriyat.
- Hammer, J. V. (2010). *Büyük Osmanlı Tarihi* (C. VIII), (Yay. Haz. Mümin Çevik). İstanbul, Milliyet Yayınları.
- I.Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları 3 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri (Transkripsiyon/Tıpkıbasım)*, (2014). (Yay. Haz. İbrahim Küreli), İstanbul, Bion Matbaacılık.
- İşbilir, Ö. (2020). Osmanlı Ülkesinde Son Safevi Şehzadeleri: Sam Mirzâlar. *Tarih Dergisi*, 71 (2020/1), 239-254.
- Karadeniz, Y. (2012). *İran Tarihi (1700-1925)*, İstanbul, Selenge Yayınları.
- Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi (Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar)* (C. V), 6. Baskı, Ankara, Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- Kırca, E. (2020). Osmanlı-İran Yazışmalarına Göre Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah ve Caferilik Mezhebine Yaklaşımı (1736-1746). *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Kış Sayısı, Aralık, 392-408.
- Kırca, U. (2021). Nadir Şah Dönemi Afşar Tarihi'nin Ana Kaynakları, *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (6), 1-15.
- Koca Râgıb Mehmed Paşa. (2003) *Tahkik ve Tevfik-Osmanlı İran Diplomatik Münasebetlerinde Mezhep Tartışmaları*. (Haz. A. Zeki İzgüer), İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Kurtaran, U. (2011). Yeni Kaynakların Işığında Sultan I. Mahmud Dönemi Osmanlı İran İlişkileri (1731-1747). *History Studies*, (VII), 177-201.
- Kurtaran, U. (2018). Karlofça Antlaşması'ndan Sonra İstanbul'a Gelen Yabancı Elçilerin Ağırlanması ve Yapılan Harcamalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37 (63), 331-370.
- Kurtaran, U. (2018). *Sultan Birinci Mahmud (1730-1754)*. Ankara, Altınordu Yayınları.
- Külbilge, İ. (2010). 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-1747). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Minorsky, V. (1993). Nâdir I, *İA*, (C. IX, ss. 21-31), İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, A. (2003). Mahmud I, *DİA*. (C. XXVII, ss. 348-352), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (2006). Nadir Şah, *DİA*, (C. XXXII, ss. 276-277), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Pour, A. D. (1977). Nadir Şah Döneminde Osmanlı-İran İlişkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Safari, M. (2011). Türk-İran İlişkilerinde Dinin Rolü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sarıkaya, M. S. (1993). Dini ve Siyasi Bakımdan Osmanlı İran Münasebetleri. *Türk Kültürü*, 363, 406-422.
- Sevinç, N. (2012). Osmanlı Devletindeki İran Elçilerinin Gelir-Giderleri (1696-1741). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sevinç, T. (2011). İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746-1747). *Belleten*, LXXV, (273), 407-447.
- Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi. (1974). *Mür'it-i Tevârih*, C. I, (Haz. M. Münir Aktepe), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Togaç, S. Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnâmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Unat, F. R. (1982). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, TTK. Yayınları.
- Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi. (2007). *Suphî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*. (Haz. Mesut Aydın), İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Yasin, Mohammed A. M. (2020). Bir Elçinin Masrafı: Hacı Han Örneği, *International Social Sciences Studies Journal*, 6, (66), 3222-3234.
- Zinkeisen, J.W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. (C. 59, (Çev. Nilüfer Epçeli, Çev. kont. Kemal Beydilli), (Ed. Erhan Afyoncu), İstanbul, Yeditepe Yayınları.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 30 Aralık 2023

Gönderim Tarihi: 9 Aralık 2023
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

Atıf Künyesi: Bülbül, Ö. (2023). Hüyük (Konya) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 201-214.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1402585>

HÜYÜK (KONYA) AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

Ömer BÜLBÜL*

Öz

Ağız, genel olarak belli bir yerleşim yerinde yaşayan insanlara özgü konuşma şeklidir denebilir. Özellikle ülkenin standart dilinde veya tarihî yazı dillerinde bulunmayan dil özelliklerinin ağızlarda tespit edilmesi, onların önemini ortaya koyan bir durumdur. Konuşurları günden güne yok olan ağızların gerek sesli gerekse görüntülü kayıtlarla derlenmesi, kültürel zenginliklerin korunup saklanması da sağlayacaktır. Bunların korunması için de uzun yılların bir birikimi olarak Derleme Sözlüğü oluşturulmuş ve günümüze kadar bu sözlüğe birçok eklemeler yapılmıştır. İşte bu çalışma ile daha önce üzerine etraflıca bir araştırma yapılmamış olan Konya iline bağlı Hüyük ilçesi ve yöresi ağızlarından tespit edilen ve Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlayacağını düşündüğümüz 275 adet kelime üç grupta verilmiştir. Birinci grupta Derleme Sözlüğü'nde Hüyük ağzındaki anlamıyla olan ancak konuşulan yerler arasında Hüyük'ün yer almadığı kelimeler, ikinci grupta Derleme Sözlüğü'nde olan ancak Hüyük ağzındaki anlamıyla kullanılmayan kelimeler, üçüncü grupta Derleme Sözlüğü'nde olmayan kelimeler alfabetik olarak verilmiştir. Ayrıca ilk iki grupta verilen kelimelerin Derleme Sözlüğü'ndeki yerleri verilerek karşılaştırma olanağı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Ağızları, Konya İli, Hüyük Ağızı, Derleme Sözlüğü, Katkı Çalışmaları.

Contributions to the Adversaria Dictionary from the Dialects of Hüyük (Konya)

Abstract

It can be said that dialect is a type of speech which is peculiar to the people living in a specific area. It is particularly important to recognise in the dialects the features that are not present in the formal language of the country and the historical written language. The adversaria of the dialects, which are disappearing day by day, through audial and visual recordings, enables to protect and preserve the cultural wealth. The Adversaria Dictionary was created to preserve these records and many additions have been made to the dictionary. In this study, 278 words which has not been studied thoroughly, has been detected from the dialects of the Huyuk district and Konya area, which we believe can contribute to the Adversaria Dictionary, have been identified

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Ankara/Türkiye. E-posta: omerbulbul13@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7785-7422>.

** Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 01//2021-10 no.lu proje kapsamında desteklenen “Konya İli Göller Yöresi Ağızları” adlı doktora tezimizden ve 2022 Eylül ayında yayımlanan, editörlüğünü Sayın Prof. Dr. Necmi Uyanık'ın yaptığı Göl Medeniyeti Çalışmaları: Hüyük adlı kitaptaki danışman hocam Sayın Prof. Dr. Çetin Pekacar ve tarafımdan yapılan Hüyük ve Yöresi Ağızları adlı çalışmadan üretilmiştir.

in three groups. In the first group, words that have the meaning of the Huyuk dialect in the Adversaria Dictionary but in which Huyuk is not among the spoken places, in the second group, words that are in the Adversaria Dictionary but are not used with the meaning in the Huyuk dialect, in the third group, words that were not in the Adversaria Dictionary were listed alphabetically. In addition, words from the first two groups were compared by indicating their places in the Adversaria Dictionary.

Keywords: Anatolian Dialects, Konya City, the Dialect of Huyuk, Adversaria Dictionary, Contribution Studies,

1. Giriş

Bu bölümde Hüyük ilçesi hakkında tanıtıcı kısa bilgiler verilecek, ağız terimi üzerinde durulacak; çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanacaktır.

1.1. Kısaca Hüyük İlçesi

Konya ili sınırları içinde yer alan Hüyük, 1210 yıllarında Horasan'dan Konya'ya göç eden Şeyh İdris ve kardeşi Şeyh Bahri tarafından kurulmuştur. Ayrıca bölgenin Yontma Taş Devri'nden beri iskâna tabi tutulduğu, muhtelif yerlerde bulunan çeşitli tarihî eşyalardan anlaşılmaktadır. Hüyük 1943 yılında bucak, 1955 yılında belediye ve 4.7.1987 tarih ve 3392 Sayılı Kanun'la ilçe olmuştur. İlçe merkezi Konya'nın batısında yer almakta olup mevcut kara yolu ile Konya'ya uzaklığı 85 km'dir. Kuzeyinde Doğanhisar ve Şarkikaraağaç ilçeleri, güneyinde Beyşehir ilçesi yer almaktadır. İlçenin kuzey ve doğusu dağlar ile çevrilidir. Kuzeyinde Sultan Dağları yer almaktadır. Batısında Beyşehir Gölü ve güneyinde de engebeli ve yayvan sırtlarla çevrili kuru ziraatın yapıldığı tarım arazileri vardır. İlçenin büyük bir kısmındaki toprak yapısı da aynıdır. İlçe konum itibari ile Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde ve Göller Bölgesi'nde yer aldığından iklim olarak Akdeniz ile İç Anadolu iklimi arasında bir özellik göstermektedir. Göller Bölgesi'nin tipik özelliği olarak yazlar sıcak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer. Akarsu olarak kuzey ve doğudaki dağlık arazinin yağmur sularını Beyşehir Gölü'ne ulaştıran küçük dereler vardır. İlçenin denizden yüksekliği 1150 metredir. (URL1). Hüyük ilçesinin merkezde 5 ve kırsalda 18 olmak üzere toplam 23 mahallesi vardır:¹ İlçenin tüm mahalleleri ile birlikte nüfusu 31 Aralık 2021 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 15.405 kişidir (URL2).

Tablo 1. Hüyük'ün mahalleleri ve nüfusları

Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Akdağ (Merkez)	950	İlmen	728
Bahçeli Evler (Merkez)	1.203	İmrenler	1.190
Başlamış	212	Kireli	1.691
Budak	433	Köşk	601
Burunsuz	563	Mutlu	624
Cumhuriyet (Merkez)	346	Pınarbaşı	282
Çamlıca (Merkez)	1.061	Selki	1.350
Çavuş	568	Suludere	936
Çukurkent	256	Tolca	509
Değirmenaltı	245	Ulupınar (Merkez)	694
Göçeri	469	Yenice	139
Görünmez	355		

¹ “6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kanun” ile Büyükşehir Belediyelerindeki köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu yerlerdeki köyler ve kasabalar (beldeler) mahalle olarak bağlı oldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Kanun 30 Mart 2014 tarihinde mahalli idareler genel seçimi ile yürürlüğe girmiştir. Biz de çalışmamızda köy ve kasaba yerine mahalle kavramını kullanacağız.

1.2. Ağız Nedir?

Ağız, genel olarak belli bir yerleşim yerinde yaşayan insanlara özgü konuşma şeklidir. Halk farklı yerleşim yerlerinde yaşayan insanların konuşmalarının kendilerinininkinden farklı olduğunu görür. Belli nesnelere farklı isimler vermeleri, bazı sesleri daha değişik söylemeleri gibi farklılıklar, o yörenin ağızını oluşturur. Ağız teriminin daha açıklayıcı ve yalın bir tanımını *Türkçe Sözlük* (TS, 2011: 44)'te görebiliriz: “Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.” Korkmaz’ın tanımı da ağız teriminden ne anlaşılması gerektiğini özetleyecek niteliktedir: “Bir dilin veya lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri” (Korkmaz, 2007: 11).

Türk dili ile ilgili bilimsel yayınlara bakıldığında ağız terimi için araştırmacılar tarafından daha birçok tanım yapıldığı görülür. Ağızla ilgili bütün tanımları burada vermenin bu çalışmanın sınırlarını zorlayacağını göz önünde bulunduran Nurettin Demir kaynaklardaki ağızla ilgili bütün tanımları gözden geçirerek ağızı: “Aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir.” (Demir, 2002: 114) şeklinde daha kapsamlı bir tanımla vermiştir.

1.3. Çalışmanın Konusu, Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu yazıda Hüyük ilçesinin ve ona bağlı mahallelerin ağızından yapılan derlemeler sonucunda tespit edilen bazı kelimelerin *Derleme Sözlüğü*'ne katkı amaçlı tespiti yapılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasında önemli ölçüde “*Konya İli Göller Yöresi Ağızları*” adını taşıyan doktora tezi için toplanan verilerden faydalanılmıştır. Çünkü söz konusu doktora tezi kapsamında Hüyük ağızından da dil malzemesi derlenmiştir.

Çalışma esnasında zamandan tasarruf etmek için Hüyük ilçesinin yirmi üç mahallesi arasında ağız özellikleri aynı veya birbirine çok yakın mahalleler tespit edilmiş ve toplam sekiz yerleşim yerinden derleme yapılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Bu sekiz yerleşim yerinin belirlenmesinde, farklı dil özelliklerine sahip olmaları ölçüt olarak alınmıştır.

Söz konusu 8 yerleşim yerinden toplam 14 kaynak kişiden derleme yapılmıştır. Derlemeler, kaynak kişilere derlemenin amacı açıklanarak, doğrudan gözlem yöntemiyle ve ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Derlemelerde mümkün olduğunca kendi yöresinden ayrılmamış, okuma yazma bilmeyen veya tahsil hayatı daha düşük olan, yörenin ağız özelliklerini koruyan kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Verilen kelimeler, fonetik ayrıntıları gösterebilmek amacıyla “çeviri yazı işaretleri” denilen özel işaretler kullanılarak yazıya geçirilmiştir. Ağız araştırmalarında derlenen metinlerde fonetik ayrıntıların gösterilmesi önemli görülmektedir. Bu çalışmada Ercilasun’un hazırladığı çeviri yazı işaretleri (bk. Tablo 1. Kelimelerde kullanılan TDK transkripsiyon işaretleri) kullanılmıştır.²

Çalışmamızın sonunda ise *Derleme Sözlüğü*'ne (DS) katkı sunacağımızı düşündüğümüz 278 kelimeyi, 3 grupta verdik.

Bilindiği gibi bütün Türkiye taranarak derlenen sözleri bir araya toplayan ve Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Derleme Sözlüğü*, dil araştırmaları için çok önemli bir kaynaktır. Bu sözlük, iki büyük derlemenin sonucunda oluşmuştur. Birinci derleme 1932-1934 yılları arasında yapılmıştır ve altı ciltlik Söz Derleme Dergisi bundan çıkmıştır. İkinci derleme 1952-1959 yılları arasında yapılmıştır. *Türkiye’de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü* (veya kısaca *Derleme Sözlüğü*) bu iki büyük derlemenin

² Türk dili ilgili yayınlarda birbirinden farklı çok sayıda çeviriyazı işaretleri kullanılmakta ise de bu çalışmada ülkemizde en çok kabul gören, Türk Dil Kurumunca 1997 yılında düzenlenen bilimsel bir toplantıda Ercilasun tarafından sunulup tartışılarak kabul edilen işaretler kullanılmıştır (Ercilasun, 1999: 43-48).

birleştirilmesiyle meydana gelmiş ve 12 cilt hâlinde yayımlanmıştır. Son baskısı 2019'da yapılan sözlük 6 cilt halinde yayımlanmıştır. Yapılan çalışmada bu son baskıdan faydalanılmıştır.

Kaynaklara bakıldığında *Derleme Sözlüğü*'ne katkı konusunda yazılmış birçok makale mevcuttur. Bu çalışmaların hepsini burada vermek mümkün olmadığı için çalışmanın konusu olan Hüyük ilçesinin bağlı olduğu Konya iliyle ilgili yapılan çalışmalar verilmiştir. Söz konusu çalışmalar şunlardır:

1. Veli Ay, “*İlgün Sarıkeçili Yörüklerinden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”,
2. Uğur Çavga, “*Belkaya (Konya Ereğli) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”,
3. Fatih Numan Küçükballı, “*Bozkır (Konya) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”,
4. Bekir Direkci, “*Derebucak (Merkez) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”,
5. Dilek Erenoğlu Ataizi ve Burak Sözer, “*Kadınhanı Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”,
6. Adem Gürsoy, “*Gencek (Konya-Derebucak) Mahallesi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”,
7. Şevval Serdaroğlu, “*Konya İli Doğanhisar İlçesi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*”.

Katkı çalışmalarının toplu olarak bibliyografya şeklinde verildiği çalışmalar da vardır. Bu çalışmalar şunlardır:

1. Songül Erdoğan'ın 2022 Nisan ayında Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan 1990-2021 tarihleri arasındaki çalışmaları içeren “*Türkiye'de “Derleme Sözlüğü” ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*” adlı çalışmasında, yazar söz konusu tarihler arasındaki kitap ve kitap bölümleri, tezler, makaleler ve bildirilerin bibliyografalarını alt başlıklar altında sınıflandırmıştır.
2. “Fatih Numan Küçükballı ve Sümeyye Keskin'in 2022 Aralık ayında The Journal of Turkic Language and Literature Surveys'de (TULLIS) yayımlanan “*Derleme Sözlüğü'ne Katkı Mahiyetinde Yapılan Çalışmalarla İlgili Açıklamalı Bibliyografya Denemesi*” adlı çalışmadır. Bu çalışmada künyesi verilen çalışmaların kısa açıklamaları yer almaktadır.

Çalışmayı yaptığımız Hüyük ve yöresi ile ilgili ağız çalışmaları ise yok denecek kadar azdır. Tarafımızca tespit edilen çalışmalardan biri, Mehmet Taşdiken'in 1977'de İstanbul Üniversitesinde hazırladığı “*Beyşehir Çavuş Köyü Ağzı ve Grameri*” adlı lisans bitirme tezidir. Henüz ulaşılamayan bu çalışma, adından da anlaşılacağı üzere, günümüzde Hüyük'e bağlı olan bir kırsal mahallenin ağzı ile sınırlı kalmıştır.

Diğer bir çalışma, günümüzde Hüyük ilçesine bağlı kırsal bir mahalleye dönüştürülmüş olan İmrenler kasabasının ağzı üzerine yapılmıştır. Bu çalışma Mevlüt Gültekin'in Almanya Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesinde 1994 yılında tamamladığı “*Der Türkeitürkische Dialekt von İmrenler bei Konya*” adlı doktora tezidir. Tezde İmrenler ağzı fonetik ve morfolojik özellikleri bakımından incelenmiş, sonuna metinler ve sözlük de eklenmiştir.

2. İnceleme ve Değerlendirme

Yapılan çalışmanın sonucunda tespit edilen kelimeler üç grupta incelenmiştir. Birinci grupta Derleme Sözlüğü'nde Hüyük ağzındaki anlamıyla olan ancak konuşulan yerler arasında Hüyük'ün yer almadığı kelimeleri, ikinci grupta Derleme Sözlüğü'nde olan ancak Hüyük ağzındaki anlamıyla kullanılmayan kelimeleri, üçüncü grupta Derleme Sözlüğü'nde olmayan kelimeleri verme yoluna gittik. Tespit edilen 275 kelimenin gruplara göre dağılımı da şu şekildedir:

Kelimeler	1. Grup (123 kelime)	2. Grup (63 kelime)	3. Grup (89 kelime)
İsim veya isim soylu kelimeler/ kelime grupları	87	44	75
Fiiller	36	19	14
Toplam Kelime Sayısı	123	63	89

2.1. Derleme Sözlüğü'nde Hüyük Ağzındaki Anlamıyla Olan Ancak Konuşulan Yerler Arasında Hüyük'ün Yer Almadığı Kelimeler

âdır- : Bir yana meyletmek, ağır gelmek (yük hakkında).

(krş. DS C. 1, s. 67)

añnâh: Üzüntü, pişmanlık belirtir ünlem.

(krş. DS C. 6, s. 4422)

apala-: Çocuk emeklemek, emekleyerek yürümeye başlamak.

(krş. DS C. 1, s. 7)

arık: Fide veya fidan dikilen yer.

(krş. DS C. 1, s. 315)

atğı: Saman atmak için kullanılan, ağaçtan yapılan büyük tarım aygıtı, büyük yaba.

(krş. DS C. 1, s. 368)

avırt: Ağız içi, avurt.

(krş. DS C. 6, s. 4432)

badılçan: Patlıcan.

(krş. DS C. 1, s. 502)

bağa: Guatr.

(krş. DS C. 1, s. 472)

bardağ: Toprak testi, küçük testi.

(krş. DS C. 1 s. 528)

bîşî: Kedi.

(krş. DS C. 1, s. 704)

böğtTür- : Suda haşlamak.

(krş. DS C. 1, s. 771)

börülce: Fasulye.

(krş. DS C. 1, s. 765, 772)

böyün: Bugün.

(krş. DS C. 1, s. 774, 765, 766)

buğar: Pınar.

(krş. DS C. 1, s. 791, 792)

buyđay/buyđáy: Buğday.

(krş. DS C. 1, s. 780, 807)

cíbıldak: Çıplak.

(krş. DS C. 2, s. 907)

çığa: Gelinlerin ve genç kızların düğünlerde

başlarına süs olarak taktıkları parlak renkli tel veya tüy.

(krş. DS C. 2, s. 899)

cıngıllı: Takılar Takınmış süslü (kadın).

(krş. DS C. 2, s. 922, 923)

cıcık: Yeni Doğan Çocuk.

(krş. DS C. 2, s. 959)

cinge: Kıvılcım.

(krş. DS C. 2, s. 1180)

cingil: Üzümün küçük salkımı.

(krş. DS C. 2, s. 920, 921)

cuçcuğ: Soğanın erkeği.

(krş. DS C. 2, s. 1023)

çalaçak: Yoğurt mayası.

(krş. DS C. 2, s. 1047, 1048)

çeleñ: Toprak damların kenarı, evin saçağı.

(krş. DS C. 2, s. 1119)

çember (1): Baş örtüsü.

(krş. DS C. 2, s. 1127, 1128)

çıbar-:Dövmekten cildin kabarması.

(krş. DS C. 2, s. 889, 1157)

çıkı(ñ): Bohça.

(krş. DS C. 2, s. 1166)

çim- : Banyo yapmak.

(krş. DS C. 2, s. 1224, 1225)

çömçü: Karnı genişçe kulplu toprak su içme kabı, bir çeşit maşrapa.

(krş. DS C. 2, s. 1284)

çullama: Yumurtaya bulanıp kızartılan ekmek.

(krş. DS C. 2, s. 1303)

dapıkla- : Uyuklamak.

(krş. DS C. 2, s. 1364)

dekle-: Denk getirmek, tamamlamak,
denkleştirmek.

(krş. DS C. 2, s. 1407)

demedede: Sanki, galiba:, herhalde.

(krş. DS C. 2, s. 1403)

deşir-: Toplamak, ürün veya dökülenleri toplamak.

(krş. DS C. 2, s. 1437, 1438)

dıķız: Susuz, kuru, yenirken boğazdan zor geçen
yiyecek.

(krş. DS C. 2 s. 1456, 1457)

düņek: Kümes.

(krş. DS C. 2 s. 1631)

eh: Çocuk kakası.

(krş. DS C. 3 s. 1689)

emmi: Amca.

(krş. DS C. 3 s. 1740)

epele-: Çocuğu yürümeye alıştırmak.

(krş. DS C. 3 s. 1762)

esirán: Tekneden hamur kazımaya yarayan

demirden yapılma araç.

(krş. DS C. 6 s. 4500)

ēşi: Ekşi.

(krş. DS C. 3 s. 1791)

fıy-: Kaçmak.

(krş. DS C. 3 s. 1862)

fitçe: Topaç.

(krş. DS C. 6 s. 4507)

gā: Gari.

(krş. DS C. 3 s. 1881)

gärer: Kıvamında, kararında.

(krş. DS C. 3 s. 1922)

garık: Fide dikimi için hazırlanan yer, tarh.

(krş. DS C. 3 s. 1925)

ğasal-: Kendini beğenmek, öğünmek.

(krş. DS C. 3 s. 1931)

ğafete: Domates.

(krş. DS C. 3 s. 1900; C. 6 s. 4508)

ğayıl ol-: Kabullenmek.

(krş. DS C. 3 s. 1946)

gelába: Yenge.

(krş. DS C. 3 s. 1978)

ğıdım: Ufak, çok küçük.

(krş. DS C. 3 s 2034)

ğırıt-: Ayakta durmak.

(krş. DS C. 3 s 2058)

ğırklık: Koyun kırpma makası.

(krş. DS C. 3 s 2059)

ğıynaşık: Aralık.

(krş. DS C. 3 s 2066)

ğidiş-: Kaşınmak.

(krş. DS C. 3 s 2072, 2073)

ğoņak : Saçlarda görülen kepek.

(krş. DS C. 3 s 2100)

ğorşan: Sözde, sanki, güya.

(krş. DS C. 3 s 2105)

gökgörmedik: Sonradan görme.

(krş. DS C. 3 s 2137)

göv: Gök, gökyüzü.

(krş. DS C. 3 s 2166)

ğulu gulu: Hindi.

(krş. DS C. 3 s 2191, 2192)

ğupa: Çay ve su bardağı.

(krş. DS C. 3 s 2197)

ğurtlu: Kıskanç.

(krş. DS C. 3 s 2201)

ğuz: Gölgelek, güneş almayan yer, kuzey.

(krş. DS C. 3 s. 2204)

ğünāşık : Ay çiçeği, günebakan.

(krş. DS C. 3 s. 2224)

havayi: İki şinik, bir teneke, hububat ölçeği.

(krş. DS C. 3 s. 2310)

havla: Helva.

(krş. DS C. 3 s. 2311)

hinçi: Şimdi.

(krş. DS C. 3 s. 2386)

holla-: Ceviz, badem gibi meyveleri kabuğundan ayırmak.

(krş. DS C. 3 s. 2397)

holus: İri Gözlü kalbur.

(krş. DS C. 3 s. 2398, 2399)

ısmarış: Sipariş.

(krş. DS C. 4 s. 2493)

ışala-: Bir şeyi sallamak.

(krş. DS C. 4 s. 2498)

ılan: Yılan.

(krş. DS C. 4 s. 2518)

ılāna: Lahana.

(krş. DS C. 4 s. 2518)

ilen-: Beddua etmek.

(krş. DS C. 4 s. 2521)

ilenç: Beddua.

(krş. DS C. 4 s. 2520)

irķ-: biriktirmek.

(krş. DS C. 4 s. 2531)

ķeşik : Sırayla dayanışma içinde iş yapmak.

(krş. DS C. 4 s. 2772)

ķirēz : Kiraz.

(krş. DS C. 4 s. 2878)

ķişele-: Kümes hayvanlarını kovalamak.

(krş. DS C. 4 s. 2886)

ķörsü: Köstebek.

(krş. DS C. 4 s. 2975)

ķös-: Yere uzatarak koymak.

(krş. DS C. 4 s. 2974)

meḥ: Al, eldekini sunmak.

(krş. DS C. 4 s. 3147)

meTdeyneķ: Çelik çomak oyunu.

(krş. DS C. 4 s. 3174)

neni: Hangisini, neyi.

(krş. DS C. 4 s. 3247)

oķlaķı: Oklava.

(krş. DS C. 6 s. 4612)

oku-: Davet Etmek, çağırarak.

(krş. DS C. 5 s. 3247)

ödü sıt-: Korkmak.

(krş. DS C. 5 s. 3314)

öḡ- : Saklanarak izlemek.

(krş. DS C. 5 s. 3343)

ötēḡ: Üç dört önceki gün.

(krş. DS C. 5 s. 3359)

salıḡaç : Sallanılan şey, salıncak.

(krş. DS C. 5 s. 3529)

sası: Tatsız tuzsuz, yavan.

(krş. DS C. 5 s. 3551)

séyirt-: Koşmak.

(krş. DS C. 5 s. 3598)

sor-: Emmek.

(krş. DS C. 5 s. 3667, 3668)

söbe: Saklambaç oyunu.

(krş. DS C. 6 s. 4706)

şinçi: Şimdi.

(krş. DS C. 5 s. 3782)

şinik: Yarım teneke ölçüğünde hububat ölçü birimi.

(krş. DS C. 5 s. 3782)

tarña: Tarhana.

(krş. DS C. 5 s. 3820)

tesbiķ: Tespih.

(krş. DS C. 6 s. 4756)

teyin: Sincap

(krş. DS C. 5 s. 3862)

teze: Taze.

(krş. DS C. 5 s. 3907)

teziğ- : Koşmak.
(krş. DS C. 6 s. 4759)

tīsırık: Hapşırık.
(krş. DS C. 6 s. 4763)

tızık- : Koşmak.
(krş. DS C. 5 s. 3930)

Toğuç: Çamaşır dövmeye yarayan saplı tahta.
(krş. DS C. 5 s. 3951, 3952)

touğ: Tavuk.
(krş. DS C. 5 s. 3976)

uçun/uçu: İçin.
(krş. DS C. 6 s. 4783)

üt-: Kazanmak.
(krş. DS C. 6 s. 4081, 4800)

velesbit: Bisiklet.
(krş. DS C. 6 s. 4805)
yağrık: Üzerinde et doğranan kütük, mutfak tahtası.
(krş. DS C. 6 s. 4126)

yaşsıla-: Taklit etmek, öykünmek.
(krş. DS C. 6 s. 4816)

yarılga-: Korumak.
(krş. DS C. 6 s. 4189)

yaz-: Sermek (örtü, halı vb.).
(krş. DS C. 6 s. 4220)

yeğin-: Hamle yapmak.
(krş. DS C. 6 s. 4231)

yemeni: Ayakkabı.
(krş. DS C. 6 s. 4243, 4821)

yenç-: Sallamak.
(krş. DS C. 6 s. 4246)

yıkış: Güreş.
(krş. DS C. 6 s. 4823)

yiriğ: Yırtık.
(krş. DS C. 6 s. 4281)

yüle-: Balta, keser, çapa gibi gereçlerin ağzını düzeltmek, inceltmek, budamak.
(krş. DS C. 6 s. 4331)

zıl-: Kaymak, kaçmak.
(krş. DS C. 6 s. 4371)

zıravıt: İri yarı kişi.
(krş. DS C. 6 s. 4378)

zini: Küçük tepsi, sini.
(krş. DS C. 6 s. 4391)

2.2. Derleme Sözlüğü'nde Olan Ancak Hüyük Ağzındaki Anlamıyla Kullanılmayan Kelimeler

avāra: Çeşitli sebze fidesi dikimi için ayrılan yerlerin tümü.
(krş. DS C. 1, s. 376, 377)

bādaşık: Barışık, samimi.
(krş. DS C. 1 s. 463, 464)

bāde: Çelme takma, güreşte bir oyun.
(krş. DS C. 1, s. 464, 465)

bağānağ: Hayvanların bastıkları yerlerde oluşturdukları küçük çukurlar.
(krş. DS C. 1, s. 491)

beşyaşar: Geyik.
(krş. DS C. 1, s. 645)

bulamaç: Kışın karlı havalarda özellikle sabahları içilen çorba.
(krş. DS C. 1, s. 785, 786)

cabbala-: Üstünkörü çalkalayarak yıkamak.
(krş. DS C. 2, s. 837)

cibre: Şırası alınmış, sirkesi çıkarılan üzüm posası.
(krş. DS C. 2, s. 956, 957)

çağşa- : Eskimek.
(krş. DS C. 2, s. 846)

çekeneğ: Kuyu içinde olduğu düşünülen düşsel varlık.
(krş. DS C. 2, s. 1110)

çember (2): Kalın telden yapılma dairesel oyuncak.
(krş. DS C. 2, s. 1127, 1128)

çent-: Küçük parçalara ayırmak. Kıymak.
(krş. DS C. 2, s. 1134, 1135)

çilbir: Göz çapağı.
(krş. DS C. 2, s. 1213, 1214)

çöyür: Fide.
(krş. DS C. 2, s. 1299)

darık- : Mecalsiz kalmak. Hâlsiz düşmek.
(krş. DS C. 2, s. 1371)

deñk: Eşek yükünün yarısı.
(krş. DS C. 2 s. 1425)

dört-: Ekmek dilimlerinin üstüne ya da arasına yağ,
· kaymak, reçel vb. şeyler sürmek.
(krş. DS C. 2 s. 1588)

dümbelek: Darbuka.
(krş. DS C. 2 s. 1628)

entëri: Gelinliğin altına giyilen içlik.
(krş. DS C. 6 s. 4499)

evele-: Bir şeyi elle ovuşturarak toz haline
getirmek.
(krş. DS C. 3 s. 1805)

fasal: Dağınık.
(krş. DS C. 3 s. 1837)

fotak: Yuvarlak taş ve düzgün kaya parçalarıyla
oynanan bir oyun.
(krş. DS C. 3 s. 1878)

ğagğa: Ceviz.
(krş. DS C. 3 s. 1881)

ğakla-: Güneşte meyve kurutmak.
(krş. DS C. 3 s. 1896)

ğañëre: Yüzü kirlenmiş, obur.
(krş. DS C. 3 s. 1911)

gañır-: Zorlamak.
(krş. DS C. 3 s. 1913)

ğaput: Kaput, kumaş türü.
(krş. DS C. 3 s. 1917)

ğarınçı-: Kıskanmak.
(krş. DS C. 3 s. 1926)

geri: Keçi kılından yapılma büyük örtü.
(krş. DS C. 3 s. 2001)

ğıdı: Köpek.
(krş. DS C. 3 s 2031)

göçür-: Bir şeyi toprağa dikmek.
(krş. DS C. 3 s 2031)

gömük: Bulanık.
(krş. DS C. 3 s 20150, 2151)

ğuldur: Enenmiş, iğdiş edilmiş.
(krş. DS C. 3 s. 2191)

halat: Beşikteki bebeği örten örtü.
(krş. DS C. 3 s. 2257)

hálberi: Şimdilik, bir türlü.
(krş. DS C. 3 s. 2258; C. 6 s. 4516)

hamaña: Anneanne, ebe, nine.
(krş. DS C. 3 s. 2263)

häre: Düğünlerde gelinlik yerine kullanılan öñü
açık elbise takımı.
(krş. DS C. 3 s. 2282, 2287)

hellük: Çalım satmak.
(krş. DS C. 3 s. 2337)

hëvenk: Üzüm salkımlarını söğüt sürgünlerine
dolayarak, korumak ve saklamak amaçlı yapılan
işlem.
(krş. DS C. 3 s. 2350)

hoynu: Bundan böyle.
(krş. DS C. 3 s. 2422)

iğrat-: Yerinden oynatmak.
(krş. DS C. 4 s. 2484)

ķesmik: İri saman.
(krş. DS C. 4 s. 2768)

ķösnük: İşe yaramaz, tembel.
(krş. DS C. 4 s. 2976)

laklak: Sürahi.

(krş. DS C. 4 s. 3061)

maşala: Düşün gecesi erkekler tarafından yapılan eğlence.

(krş. DS C. 4 s. 3135)

merē: Meğer.

(krş. DS C. 4 s. 3168)

mertek: Toprak damlarda, damı tutan yatay konumdaki ahşap direk, direkler.

(krş. DS C. 4 s. 3171)

mıncık: Oyunbozan, mızıkçı.

(krş. DS C. 4 s. 3184, 3185)

nemne : Kötü kız.

(krş. DS C. 4 s. 3247)

ōşa-: Kına gecesinde gelini ağlatmak için söylenen sözler.

(krş. DS C. 5 s. 3293)

sıkın-: Sıkma yemek.

(krş. DS C. 5 s. 3608)

süs-: Kaçmak.

(krş. DS C. 5 s. 3727)

şad: Çirkin, rezil.

(krş. DS C. 5 s. 3734)

2.3. Derleme Sözlüğü'nde Olmayan Kelimeler

babpap: Ördek.

birēle: Çok.

bolderiñ: Çokça, fazla fazla.

buydúy: Buğday.

bürede: Baş örtüsü, siyah örtü.

cabbalan-: Suyun dalgalanması.

ceKge: Çekirge.

cıċı barńak: Serçe parmak.

cıdırıcıċ: Azıcık.

cicāvuk: Karahindiba otu.

ciniFiri: Kurnaz, gözü açık.

siyirtmaç: Haşlanmış kılçıklı taze fasulye.

(krş. DS C. 5 s. 3627)

sī- ~ siğ-: Yavaşça akmak.

(krş. DS C. 5 s. 3654)

siFli: Niyetini belli etmeyen.

(krş. DS C. 6 s. 4697)

şimāl: Sürgün, dalların uç sürgünü.

(krş. DS C. 5 s. 3780)

şirnek: Şımarık.

(krş. DS C. 5 s. 3787)

tös-: Yüksekçe uzanmak isteyen biri için secde pozisyonunda altına yatmak.

(krş. DS C. 5 s. 3987)

tuluğ: Çene altı.

(krş. DS C. 5 s. 3990)

uğra: Hamur mayası yapmak için kullanılan topraktan yapılmış saksı biçiminde kap.

(krş. DS C. 6 s. 4027)

yeċin-: Destek çıkmak.

(krş. DS C. 6 s. 4231)

yu-: Yıkamak.

(krş. DS C. 6 s. 4827)

zıñgırda-: Yerinde sallanmak.

(krş. DS C. 6 s. 4374)

cins: Akraba.

ciċit: Ağustus böceği.

cöcür-: Çocuk dilinde işlemek.

culluğ ol-: Sırılsıklam ıslanmak.

çeleñe çık-: Erkek çocukların ergenliğe girmeleri.

çevre: Mendil.

çıkKın: Boşanmış kadın.

çıngılđak: Zil.

de ha: görünen bir şeyi gösterme ünlemi.

deċdelēen: Ağaçkakan kuşu.

đidir-: Fışkırtmak.

eġlāma (<eleġimsaġma<alaim-i sema): Gökkuşaaġı.
esāh: Sahi, gerçek.
fīsilce: Sivilce.
fīşalak: Kozalak.
fitTirik: Oynak, çok hareketli. (Kadınlar için kullanılır.)
ġāfilin: Aniden.
ġaklı: Aġzına kadar dolu.
ġaraġasPenek: Göz göre göre.
ġavilleş-: Anlaşmak.
ġavsa-: Pörsüme, özelliğini yitirmek.
ġāyi: Gari.
ġınalı barnāk: Mor Havuç, havuç.
ġırı : Eşek.
ġıygıdı ġıygıy: Keman.
ġoñcalaz: Kaygısız.
ġoSa: Tırpan.
ġovalaş-: Dedikodu yapmak.
ġumpiri: Patates.
ġurābe: Kurabiye.
ġuTni< (kutnu: Bir tür kumaş): Düğünlerde gelinlerin giydiği şal.
ġünāşık : Ay çiçeği, günebakan.
havas: Heves.
ġellēm (<ellahem<allahu alem): Herhâlde.
hepġatı: Tamamı, toplamı.
hersiz: Aç gözlü, doyumsuz, arsız.
hinci-: İkaz etmek.
ıbrık: Bakırdan veya topraktan yapılma sürahi.
ireçber: Rençber, çiftçi.
iŞoñsun: İşin rast gitsin.
kefiye: Kışlık başörtü, şal.
keraslan-: Yeterli bulmamak.
malır: Marul.
meÇcāne: Bile bile.

mediran: Merdiven.
mēlem: Merhem.
melevse: Ekmek yapmak için oklava ile açılmak üzere yuvalanan hamur parçası, topağı.
meymen köşmen: Kaygısız, umursamaz.
mıġ: Çivi.
nembe: Belirsizlik ifadesi, bilmem ki.
nēmurum: Umurumda değil.
nēmuruñ: Sana ne.
nureyi: Numaracı, yapmacık davranan.
patekiS: Patates.
sarı iñne: Çatal iğne.
sasak susak: Yavan, tatsız tuzsuz konuşmak.
saksaaġan beyni: Pekmez ve yoğurdun karıştırılması.
sēyaġ: Sade yaġ, tereyaġı.
siñ-: Saklanmak.
siñgeç: Sinsi davranan.
şipTan: Her şeye karışan şey.
tepdüş: Sakar.
teylen-: Azalmak.
tırantık: Hallaçcı aleti.
tükümüġ: Tükürük.
ūrā: Rüya
ürüf ürüf: Kalabalık bir şekilde.
üyüt-: Ufalamak, un haline getirmek.
varabasin: Kim bilir, belki.
viġli: Bıkkınlık, usanç ünlemi.
vurla-: Kilitlemek.
yedıbyık: Muşmula.
yemen: Ayakkabı.
yemeni: Baş örtüsü.
zılak: Kaygan.
ziñçarık: Tahtaravalli.
zıtTı ol-: Nefret etmek.

Sonuç

Yaptığımız derleme çalışmaları ve kelime tespitlerinin neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Konya'ya bağlı Hüyük ilçesinin 5'i merkez, 18'i kırsal olmak üzere toplam 28 mahallesinden yapılan ön araştırmalar sonucunda 8 mahallesinden 14 kaynak kişiyle görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda *Derleme Sözlüğü*'nde yer almayan toplam 88 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerden 14'ü fiil, geri kalan 74 adedi ise isim ya da isim soylu kelimelerden oluşmaktadır.

Çalışmada elde edilen 275 kelime üç grupta incelendi. Birinci grupta *Derleme Sözlüğü*'nde Hüyük Ağzındaki Anlamıyla Olan Ancak Konuşulan Yerler Arasında Hüyük'ün Yer Almadığı Kelimeler bölümünde tespit edilen 124 kelimenin 88'i isim ya da isim soylu kelimelerden, 36'sı fiillerden; ikinci grupta *Derleme Sözlüğü*'nde Olan Ancak Hüyük Ağzındaki Anlamıyla Kullanılmayan Kelimeler bölümünde tespit edilen 63 kelimedenden 44'ü isim ya da isim soylu kelimelerden, 19'u fiillerden; üçüncü grupta *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayan Kelimeler bölümünde tespit edilen 88 kelimedenden 74'ü isim ya da isim soylu kelimelerden, 14'ü fiillerden oluşmaktadır.

Hüyük ağzı ile ilgili katkı sağlayacak kelimelerin tamamını burada vermek mümkün değildir. Yapacağımız doktora çalışmasının bitmesi sonrasında ve başka yapılacak çalışmalarla da Hüyük ağzından *Derleme Sözlüğü*'ne katkılar devam edecektir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarın makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Etik Kurul izni ile ilgili; bu makalenin konusunu oluşturan çalışmanın yazar/yazarları ve hakemleri, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Ay, V. (2013). Ilgın Sarıkeçili Yörüklerinden Derleme Sözlüğü'ne katkılar. *I. Ilgın Ulusal Sempozyumu Bildirileri* içinde, Birinci Basım/Aralık 2012, 65-73.
- Çavga, U. (2015). Belkaya (Konya Ereğli) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *International Journal Of Languages Teaching and Education*, Mannheim, 2669-2689.
- Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- Direkci, B. (2018). Derebucak (Merkez) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Turkish Studies*, (20), 383-402.
- Ercilasun, A., B. (1999), Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Ankara, TDK Yayınları, 43-48.
- Erdoğan, S. (2022). Türkiye'de "Derleme Sözlüğü" ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (1990-2021). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 211-226.
- Erenoğlu Ataizi, D. & Sözer, B. (2018). Kadınhanı Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 580-592.
- Gültekin, M. (1994). *Der Türkeitürkische dialekt von İmrenler bei Konya*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Johannes Gutenberg University, Mainz.
- Gürsoy, A. (2020). Gencek (Konya-Derebucak) Mahallesi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 288-297.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara, TDK Yayınları.
- Küçükbalı, F. N. (2016). Bozkır (Konya) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, Bildiri Kitabı, 643-658.

- Küçükballı, N. & Keskin, S. (2022). Derleme Sözlüğü'ne Katkı Mahiyetinde Yapılan Çalışmalarla İlgili Açıklamalı Bibliyografya Denemesi. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*. 7(3), 382-407.
- Serdaroğlu, Ş. (2023). Konya İli Doğanhisar İlçesi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Sakarya Dil Dergisi*, 1(1), 73-84.
- Taşdiken, M. (1977). Konya İli Beyşehir Çavuşköyü Ağzı ve Grameri. (Yayımlanmamış Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Türk Dil Kurumu (2019), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, C. I-VI, Türk Dil Kurumu Yay.: Ankara.
- Türkçe sözlük*. (2011). (Haz. İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Tezcan Aksu, Seyfullah Türkmen, Yaşar Yılmaz). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnternet kaynakları

- Hüyük İlçesinin Tarihçesi. 04.12.2023 tarihinde <http://www.konya.gov.tr/huyuk> adresinden erişildi.
- 31 Aralık 2021 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları. 04.12.2023 tarihinde https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx adresinden erişildi.

Tablo 1. Kelimelerde Kullanılan TDK Transkripsiyon İşaretleri.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ			
ÜNLÜLER		ÜNSÜZLER	
ā	Uzun a	ç	c ile j arası ünsüz d
ă	Kısa a	Ç	ç ile c arası ünsüz (yarı tonlu ç ünsüzü)
á	İnce a (a ile e arası ünlü)	đ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı d ünsüzü
â	Kapalı a (a ile ı arası ünlü)	F	f ile v arası ünsüz (yarı tonlu f ünsüzü)
ã	Yuvarlak a (a ile o arası ünlü)	ğ	Arka damak g'si
ã	Genizli a	g	Orta damak g'si
ā	Uzun, ince a	g	Dip damak g'si
ě	Kısa e	ǰ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı g ünsüzü
è	Kapalı e (e ile i arası ünlü)	ǰ	Sızıcı g (orta damak)
ē	Uzun, kapalı e	ǰ	Sızıcı g (arka damak)
ē	Uzun e	h	Nefesli h
ê	Yuvarlak e (e ile ö arası ünlü)	h	Hırıltılı ve tonsuz arka damak h'si
ē	Uzun, yuvarlak e	h	Düşmek üzere olan h
ä	Açık e	k	Arka damak k'si
í	İnce ı (ı ile i arası ünlü)	K	k ile g arası ünsüz (yarı tonlu k ünsüzü)
ī	Uzun ı	Ḳ	k ile ğ arası (yarı tonlu arka damak k'si)
ï	Yuvarlak ı (ı ile u arası ünlü)	ḱ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı k ünsüzü
ĩ	Kısa ı	ḱ	orta damak k'si
ī	Uzun i	ḱ	dip damak k'si
ï	Yuvarlak i (i ile ü arası ünlü) i	l	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı l ünsüzü
ĩ	Kısa i	l	düşmek üzere olan l
ō	Uzun o	ń	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı n ünsüzü
ó	İnce o (o ile ö arası ünlü)	ñ	Düşmek üzere olan n
ò	Kapalı o (o ile u arası ünlü)	ñ	Damak n'si
ō	Uzun, ince o	ñ	Damak n'si
ö	Kapalı ö (ö ile ü arası ünlü)	P	p ile b arası ünsüz (yarı tonlu p ünsüzü)
õ	Uzun ö	r	Düşmek üzere olan r
ū	Uzun u	S	s ile z arası ünsüz (yarı tonlu s ünsüzü)
ú	İnce u (u ile ü arası ünlü)	Ş	s ile j arası ünsüz (yarı tonlu s ünsüzü)
ū	Uzun, ince u	T	t ile d arası ünsüz (yarı tonlu t ünsüzü)
ů	Kısa u	ť	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı t ünsüzü
ū	Uzun ü	ǰ	çift dudak v'si
ů	Kısa ü	y	Düşmek üzere olan y
		‘	Gırtlak patlayıcısı

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: İnceleme Makalesi
Kabul Tarihi: 15 Aralık 2023

Gönderim Tarihi: 28 Eylül 2023
Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2023

Atf Künyesi: Akgün, R. C. (2023). The Necessity and Chance in Aristotle's Theory of Society and Ethics. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 215-225.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1367934>

THE NECESSITY AND CHANCE IN ARISTOTLE'S THEORY OF SOCIETY AND ETHICS

Recep Cemali AĞÜN*

Abstract

This study deals with Aristotle's ideas on society in the context of his ethical and political philosophy focusing on the question of whether society emerges out of necessity or chance. Since his social philosophy is part of his ideas on society, morality, and politics, to respond to this question it analyzes his ideas on society as interconnected to his moral and political views. Moreover, it explains his ideas on life, soul, and mind exhibiting Aristotle's perspective on these ideas in his philosophical system. Therefore, the study examines these ideas about his general philosophy concerning discussions about mind, life, human, and politics. Accordingly, it posits that society is the outcome of collective good and happiness, which is achieved through ethical behaviour. This habituation is the very product of politics that occurs through moral behavior whose telos is a just life amongst fellow humans. In this sense, it claims that Aristotle puts forward that society is not the product of either necessity or chance since human actions are neither automatic results of natural laws nor uncontrollable external forces.

Keywords: Aristotle's Ethics, Aristotle's Theory of Society, Necessity, Chance.

Aristoteles'in Toplum ve Etik Kuramında Zorunluluk ve Şans

Öz

Bu çalışma, Aristoteles'in etik ve politik felsefesi dâhilindeki toplum üzerine düşüncelerini, toplumun zorunlulukla mı yoksa şansla mı ortaya çıkar sorusuna verdiği cevaba odaklanarak ele alır. Onun sosyal felsefesi toplum, ahlak ve politika ile ilgili fikirlerinin bir parçası olduğundan bu soruyu cevaplamak için toplum üzerine görüşlerini ahlaki ve politik görüşleri ile bağlantılı olarak analiz eder. Ayrıca Aristoteles bu düşüncelerini genel felsefe sistemine nasıl yerleştirdiğini ortaya koyarak zihin, yaşam, ruh, insan ve politika ile ilgili düşüncelerini açıklar. Bu nedenle bu fikirleri onun zihin, yaşam, insan ve politika hakkındaki tartışmaları ile ilgili genel felsefesiyle ilişkili olarak inceler. Böylelikle toplum, bireylerin etik bir biçimde davranmaya dönük alışkanlığının inşa edilmesiyle oluşan ortak iyinin ve mutluluğun üretimi ve cisim bulmuş hâli olarak meydana gelir. Bu alışkanlık, telosu insanlar arasında adil bir yaşam kurmak olan ahlaki davranış aracılığıyla oluşan politikanın ürünüdür. Gösterildiği üzere Aristoteles'e göre insan eylemleri ne doğa ve evrenin zorunluluklarının otomatik bir etkisiyle oluşur ne de faillerin kontrolü dışındaki güçler ve şartların neden olduğu olumsuzlukların ve şansların ürünüdür. Bu bağlamda çalışmanın temel iddiası, Aristoteles'in düşüncesinde toplumun ne zorunluluk ne de şansla meydana geldiğini ileri sürdüğü yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles'in Etiği, Aristoteles'in Toplum Kuramı, Zorunluluk, Şans.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, E-Posta: recocemalagun@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5944-4544>.

Introduction

Alongside the Sophists, Socrates and Plato, Aristotle was one of the first philosophers to deal intensively with moral issues in ancient Greek philosophy. It is well known that philosophical thought began to focus on questions concerning human beings immediately after the emergence of the Sophists (Conacher, 1998; Kerferd, 1981). Therefore, by placing the human being at the centre of philosophical thought, philosophy went beyond the natural philosophy of the pre-Socratic philosophers, even though they developed ideas about human life in relation to problems of politics and ethics. However, none of these philosophers went straight to the heart of ethics and questioned its nature and concepts. Even Socrates concentrated on ethical issues to develop his ideas against the Sophists, such as the assertion of the reality of universals and argued for the objectivity of knowledge and morality. In addition, Plato wrote directly on ethical issues in most of his works such as the *Republic* (Plato, 1994), the *Symposium* (Plato, 1998), the *Sophist* (Plato, 1993), the *Apology* (Plato, 2017), and the *Theaetetus* (Plato, 1987), but he never made ethics an object of knowledge like Aristotle in the sense that he wrote books that dealt with the boundaries of the field of ethics and the nature of ethics itself rather than as an issue of general philosophical problems, even though he discussed the nature and origin of ethics. Unlike Aristotle, it is fair to say that ethics was never the target and subject of the philosophical discussions of the era, although Plato's philosophy was deeply interested in morality and produced systematic ethical views that related to other human issues such as politics and the soul.

On the other hand, neither Plato nor Aristotle limited ethical action and ethical issues in individual life as already mentioned. On the contrary, they related their ideas to ontology, knowledge, and social and political philosophy by placing ethics within the broader issues of society and politics. Within this framework, Aristotle developed his ethical philosophy in relation to the philosophy of biology and the soul, political philosophy, epistemology and ontology. For example, in his books, *Nicomachean Ethics* (Aristotle, 2009) and *Eudemian Ethics* (Aristotle, 2011), there are many discussions about the nature of life and the universe. In the books such as *On Generation and Corruption* (Aristotle, 2001), *Physics* (Aristotle, 2008), and *Metaphysics* (Aristotle, 1994) the problem of whether the universe emerges out of necessity or chance is discussed in detail. What determines the course of the universe? How does it work? Parallel to these questions of metaphysics and ontology, he discusses the nature, origin, limitations, and possibilities of human life. Accordingly, he discusses the possibility of humans becoming morally virtuous beings in reference to his philosophy of biology, according to which he distinguishes the nature of living beings such as vegetables, animals, and humans.

Given these, this study questions whether society emerges out of necessity or chance in the context of Aristotle's ethical and political philosophy. In order to answer this question, it is first necessary to mention the triangular relationship between ethics, politics and society in Aristotle's thought. According to Aristotle, the foundation of a human society requires ethical relations between individuals in a collective manner. This collective quality of society is constituted by the political institutions and constitutions that form the citizen and the state. Therefore, all political activities and institutions are the basis for the development of the virtues of individuals. Justice as one of the moral virtues is the actual prerequisite for the virtuous actions of individuals towards others. In this sense, politics constructs the manner and form of an individual's relationship to another. The condition for the emergence of ethical virtues is therefore also the condition for the emergence of society.

In this context, when Aristotle's ideas in ethical philosophy are quickly scanned, it becomes evident that his ethical virtues emerge neither by necessity nor by chance. As he puts out: "After all, human beings acquire many characteristics neither from nature nor by learning, but by habituation— bad characteristics by bad habituation, and good characteristics by good habituation." (Aristotle, 2011: 1214a, 15-20). When these sentences are interpreted and thought on with Aristotle's way of thinking, it is right to say that for Aristotle, human actions in terms of ethics are neither automatic results of necessities of nature and the universe, nor the contingencies and chances caused by forces and conditions beyond humans' control. In other words, the fates of human beings are neither the works of biological determinants and divine fate nor the actions that occur automatically and mechanically as the expression of some innate natural "genes" or "memes" in the modern sense that determine every action of human beings beyond their freedom and

voluntariness. On the other hand, the habituations internalized by humans and transformed into dispositions for good or bad emerge in human praxis voluntarily by the use of reason, which gives them the ability to choose under normal conditions in which nothing forces a person to act against their will. In this sense, society is the product and embodied expression of the collective good and happiness by constructing the habituation of individuals to act ethically. This habituation is the very product of politics through ethics, whose telos is a just life among fellow human beings, in which everyone acts in accordance with human nature, which is to be rational and ethical beings, in their good form. Regarding these points, the study shows how Aristotle develops these ideas in relation to his philosophical system concerning problems of mind, life, soul and politics.

1. General Overview of The Aristotle's Ethics

Aristotle's general philosophy aims, in a sense, to find meaning within the philosophical binary oppositions such as becoming vs. being, mind vs. body, and materialism vs. idealism constructed before him in ancient Greek philosophy. For example, for Heraclitus, nothing is more real than becoming, and nothing is more real than the earthly world against Parmenides' view that there is only being other than the world of matter and bodies (Kirk&Haven, 1963). On the other hand, for Aristotle, becoming as the sign of change and transformation in this world is as real as being itself. For him, both matter and the soul are real. Furthermore, in Aristotle's thinking, both the universals or ideas and the particulars are important in explaining the world. For him, both mind and sensation are sources of knowledge (Aristotle, 1994).

In order to justify his philosophy by giving it a meaning, or in other words, to synthesize the binary oppositions in the previous philosophical discussions, we should also look at the general characteristics and logic of his moral philosophy. Since according to him, neither the body nor the soul is the source of moral virtue. In this context, neither reason nor desire alone is sufficient to become virtuous. Therefore, ethical virtue finds its place both in subjective interests and in objective moral virtues and vices. Likewise, both human nature and convention are the sources of moral action and of virtues and vices.

In Aristotle's moral philosophy there are a number of distinctions that distinguish him from his predecessors such as Socrates. The main distinction is between moral virtue and intellectual virtue. For Plato, knowledge is the source of moral virtue, as he argues that there is no difference between doing and knowing. On the other hand, knowing the truth and having true knowledge about something, especially when it comes to knowing the good action that must be done, does not automatically mean that virtuous action or ignorance is the only source of vice (Plato, 1994). Parallel to this idea, Aristotle distinguishes between moral or ethical virtues and intellectual virtues. Although one must know what to do or not to do in order to do good actions; and since ignorance can lead to vices, even that is not enough for moral actions (Aristotle, 2009). This is because, as it will be explained below, they are habits with the use of reason or practical reason that lead individuals to choose the good option as the source of ethical action. Therefore, the habits, the internalisation of the experiences through repetition of good or bad actions, provide the practical reason to choose and guide human action. As the intellectual virtues are the rational part of the soul, the virtues that are non- rational part of the soul "but capable of desire." (Aristotle, 2011: 21)

This division of the mind is very related to his philosophy of the mind, according to which the mind has three different functions: the intellectual, the practical and the aesthetic. The first refers to metaphysics, the second to ethics and politics and the last to craftsmanship. As the intellectual reasoning (sophia) works for metaphysical reasoning and pure knowledge, the practical (phronesis) one is very related to the field of praxis. Therefore, as the intellectual virtues are about the intellectual part of the mind, the practical virtues are concerned with the part that governs and directs the praxis. For Aristotle, "there are two kinds of virtues: the moral and the intellectual..." (Aristotle, 2011: 5). The intellectual virtues differ from the moral ones, since they "incorporate reason" and it belongs "to that part of the soul which possesses reason that, qua rational, gives orders", the former belongs to the part that is irrational but is by nature obedient to the rational part. (Aristotle, 2011: 11)

In this sense, moral virtues or vices are acquired through action and experience, while intellectual virtues can be acquired through learning. As humans use their intellectual reasoning for attaining metaphysical knowledge and to acquire intellectual virtues, practical reasoning works to guide human actions in praxis. Aristotle explains this relationship between practical wisdom (phronesis) and practical habits as follows: "...such wisdom is concerned not only with universals but with particulars, which become familiar from experience, but a young man has no experience. These words make it obvious that moral virtues are acquired by experience." (Aristotle, 2009: 110). In this sense, as long as experiences are gained as a habit, and are formed into a character to act in a virtuous or vicious way, there is ethical action.

Within this framework, virtue is not the product of necessity, neither is chance nor pure contingency. Rather, phronesis and dispositions control and give direction to humans to choose virtuous or vicious actions. Therefore, moral virtue requires an action that is desired in accordance with the orders of reason. The given reason arises to choose and creates the grounds for choosing, thus ordering the human desire to choose the good. Within this framework, for Aristotle, the voluntary choice to do good or modest actions is morally good. This ability to choose voluntarily is the freedom that makes an individual responsible for his or her actions. Aristotle says the following on this issue: "Those things, then, are thought involuntary, which take place by force or because of ignorance; and that is forced of which the moving principle is outside, being a principle in which nothing is contributed by the person who acts." (Aristotle, 2009: 38)

In other words, ethical action starts not with force, but out of responsibility; as the actions of humans are neither determined by the inherently natural characteristics, nor by the very capricious character of the universe making life completely indeterminate beyond the control of the individual as argued by Aristotle: "...each man is responsible for things that are voluntary and in accordance with his own choice, but that if they are non-voluntary then he is not responsible. It is evident that whatever he does by choice, he does voluntarily." (Aristotle, 2011: 20). Accordingly, for Aristotle, "both virtue and vice must concern things that are voluntary". (Aristotle, 2011: 20).

This potential to act and choose voluntarily is due to the natural capacity of humans to use of reason. As explained below, humans possess the faculties of the soul, which is the biological composition of faculties such as nutrition, perception, desire, and reason. These faculties of desire and reason have different dispositions in the sense that desire may lead to incontinent actions, but reason can serve to control the bad actions and expressions of the human, however, each are biologically natural faculties. Even if these faculties do not guarantee good actions and happiness, they donate the human with telos. In Aristotle's thinking, the telos is the end of everything in the universe. Everything in the universe has the potential to reach this telos. For example, the telos of every seed is to become a tree. But it is wrong to argue that under any circumstances the seed will become a tree, but instead, a seed is only a seed as long as it grows and lives according to its nature, enabling it to potentially become a tree and reach its telos. In other words, every being has the potential to reach its telos as long as it has the right means. In mathematical terms, it is impossible for an element of a set to transform into an element of a new set without a function. The process, or its becoming, realizes the potential of the being. This is the problem of the duality between form and matter.

Likewise, humans have a potential given by nature, but they do not determinately come to realize the end of the human. In ethics, the end or the telos of humans is the happiness that emerges from the voluntary free choice to do good actions. Humans have this potential, but it is put into action by reason, given by nature. In that sense, reason gives a form to the desires of humans to reach their telos to become human. However, reason itself does not guarantee virtue, but its use by humans does. At this point it is right to emphasize that the use of reason in praxis for the telos of being human transforms from a potentiality to a disposition. How this disposition is gained is one of the problems in Aristotle's ethics. In that sense, ethical virtues are acquired neither necessarily nor by chance, but by the use of reason that is the ground for ethical habits. These points become apparent when Aristotle compares humans using reason to develop habits with children and animals. For him, no one claims that animals become happy, for they are not "capable of sharing in such activity. For this reason, also a boy is not happy; for he is not yet capable of such acts, owing to his age; and boys who are called happy are being congratulated by reason of the hopes we have for them." (Aristotle, 2009: 15).

Henceforth, “moral virtue comes about as a result of habit, whence also its name (ēthikē) is one that is formed by a slight variation from the word ethos (habit).” (Aristotle, 2009: 23). The acquisition of this habit is very related to praxis. In other words, it is gained by experience as Aristotle expresses: “Acquiring the virtues by doing and exercising. Again, of all the things that come to us by nature we first acquire the potentiality and later exhibit the activity... but the virtues we get by first exercising them, as also happens in the case of the arts as well.”(Aristotle, 2009: 23). Therefore, the moral virtues do not come from our nature, but through training and experience, as Aristotle emphasizes: “...none of the moral virtues arises in us by nature; for nothing that exists by nature can form a habit contrary to its nature...Neither by nature, then, nor contrary to nature do the virtues arise in us; rather we are adapted by nature to receive them, and are made perfect by habit.” (Aristotle, 2009: 23). These sentences state the argument of Aristotle that moral virtue is the expression of a character, which is formed through habit: “Now, character (ethos), as the word itself indicates, is developed from habit (ethos), and an agent acquires a habit when it eventually becomes operative in a particular fashion as the result of the repetition of a certain motion under some non-innate impulse.” (Aristotle, 2011: 18). We can’t see this in inanimate things like a stone, because a stone cannot move except by force. Therefore, Aristotle defines character “as a quality governed by the prescriptions of reason, which inheres in that part of the soul which, although non- rational, is capable of obedience to reason.” (ibid: 18) All these points make it clear that moral virtues are acquired through experience and transformed into habits that constitute a character. It is this character who does morally good or bad actions. The character is like a toolbox of dispositions of the individual to do good or bad in praxis. However, these habits are not an automatic expression as they require thinking or deliberation in praxis. This is saying that the reason, the practical reason in praxis, is in charge of leading the individual to do right and good. In that sense, the individual acts in freedom by the use of his reason.

In relation to these ideas, some points in Aristotle’s moral philosophy make their appearances. Reason provides humans with choice. However, the reason humans have is not an intellectual reason alone, but they also have a practical reason that is part of the soul that gives humans the potential to choose voluntarily to do good. Emphasizing this voluntariness in ethical actions, Aristotle places the responsibility in the very heart of his ethics. According to this perspective, no one or nothing is responsible for the good or bad actions of an individual except himself or herself. In that sense, it is right to say that the decision of any action does not come from outside, but from within an individual. At this point, it is crucial to point out that ethical action is motivated by desire, but the desire in ethical action is not exempted from reason, as is not in itself contrary to reason. Aristotle clears the nature of the relationship between desire and reason in the following sentences “...let us assume that in the human soul there are two parts, each endowed with reason, but each in a different fashion: the natural role of one is to give orders, and the role of the other is to listen and obey.” (ibid: 16).

Instead, desire is led by the reason in ethics or it takes a share from this reason. That is to say that desire operates in ethical praxis in accordance with the reason’s orders. These means are the condition of the good or the happiness of the individual, and the collective relations within society. A comparison of Plato’s *Symposium* (Plato, 1998) with Aristotle in the context of the philosophy of desire will make the issue understandable. Contrary to the Sophists’ argument that sexual desire or Eros cannot be reduced to the subjective sexual interests and appetite, Plato claims, through the words of Socrates, that desire can be directed to the unworldly and material ideal, to the Good. In other words, the desire emerging within a body or materiality of this world can be the source of happiness and can gain an ideal form as long as it transcends the subjective appetites and the search for satisfaction of sexual or worldly needs by leading it to search for truth by reason (Plato, 1998). On the other hand, according to Aristotle, the form or the ideal that desire should be reached as an end is not beyond the body or the materiality of this world. Instead, the desire in ethical actions aims for happiness as the ultimate end or the telos of humans, to take their ideal forms or to be able to reach happiness within the very materiality of their bodies.

Accordingly, ethical virtues are at the very heart of reason or at least require it. Therefore, it functions within the very body of humans in any ethical action. As mentioned before, there is a difference between the two intellectual wisdoms: *sophia* and *phronesis*. It is this very reason that leads humans in praxis to act accordingly to acquire ethical dispositions or habits. But how are these habits gained by

humans? The answer to this question is very related to Aristotle's ideas in political philosophy. To become a human, both as an individual and as a part of society requires an ethical praxis which is not learned but acquired by constructing a habit through performing good actions. If ethics are dependent on habits, these habits can be acquired, and they can be acquired by everyone. It is expressed by Aristotle as such:

For if a noble life is something that results from chance or the course of nature, it would be a hopeless dream for many people; its acquisition would be beyond powers no matter how strenuous their endeavors. But if it is something that depends on a person's character and conduct, then it will be a good but more widespread and more divine: more widespread because it will be accessible to more people, and more divine because happiness will reside in the personal development of character and conduct. (Aristotle, 2011: 5)

As mentioned, one side of the ethics is aimed towards individual happiness, and the other towards collective happiness within the society constituted by the political. On the other hand, both individual and collective happiness are required to construct a political society and the political society is the condition for both individual and social happiness. In that sense, ethics find its most perfect condition within politics.

2. Ethics, Politics and Society in Aristotle's Thought

According to Aristotle, some form of political constitution must be established as a prerequisite for the formation of a society in which the individual can have the potential to develop and express ethical and intellectual virtues in order to find a place among others, with the purpose of reaching their telos of happiness. Since humans are naturally political animals with a telos to reach happiness, any political constitution (politeia) to emerge in response to this natural motive to create order amongst humans must be created with the goal of providing collective happiness in which every individual can find a place among others by acting ethically well towards others to collectively construct the happiness in question. For Aristotle, a society is not merely a sum of its units such as the family, but rather a greater entity – it is a greater organization that includes all units starting from the individual level, to the top. Accordingly, a good political system, which would also be the best, should emerge to achieve the best end for all people, which is happiness (Aristotle, 1998).

In this context, it is possible for moral virtue to be constructed in a political society, and henceforth, it is right to say that without ethics there would be no good society, and without politics it would be difficult for an individual to become virtuous. In other words, politics with its institutions and laws make individuals acquire the habits of performing virtuous acts. On the other hand, in this symbiotic relationship, all ethical virtues are considered as means to acquire the ultimate end or the telos of politics. As mentioned before, the telos of ethics is to make humans happy. This happiness is not only for an individual's happiness, but for a collective happiness that must transcend individual happiness. This collective happiness can only be produced by a good political constitution. David Ross summarizes well the role of the relationship between ethics and politics: "Aristotle's ethics, no doubt, are social, and his politics are ethical; he does not forget in the Ethics that the individual man is essentially a member of society, nor in the Politics that the good life of the state exists only in the good lives of its citizens." (Ross, 2005: 197).

So, for Aristotle, politics and its virtues precede ethical virtues. Henceforth, ethical virtues are there in an assisting role in the politics' aim of creating collective happiness and forming a society. These points about politics are evident when he mentions the state: "...every state is a community of some sort, and that every community is formed for the sake of some GOOD..." However, the good which a state aims for is the highest good, because "...while all every community aims at some good, the community that has the most AUTHORITY of all and encompasses all the others aims highest...is a city state" (Aristotle, 1998:1).

This superiority of politics is very related to Aristotle's ideas on the telos. As mentioned before, for Aristotle, happiness, as the telos of all human beings, is the ultimate goal. This is why all the other actions in praxis are done to reach this end. Therefore, virtues are nothing more than supplementary means to the end. Because "it has been said to be a virtuous activity of the soul, of a certain kind. Of the remaining goods, some must necessarily pre-exist as conditions of happiness, and others are naturally co-operative and useful as instruments." (Aristotle, 2009: 15). Correspondingly, politics is the end, and all other means

are done to reach it. As Aristotle states that some good actions must be superior to others, and engaging in politics is that sort of a superior good:

If, then, there is some end of the things we do, which we desire for its own sake (everything else being desired for the sake of this), and if we do not choose everything for the sake of something else... clearly this must be the good and the chief good... It would seem to belong to the most authoritative art and that which is most truly the master art. And politics appears to be of this nature. (Aristotle, 2009, 4-5)

As a result, for him, politics has a practical role in constructing the happiness of human beings by gathering them together and providing them with the possibility of having ethical and intellectual virtues. For this reason, politics is the supreme good for attaining the telos of a happy society. It is politics that makes up humanity, and nurtures its potential and natural desire to live with one another. Around these ideas, Aristotle tried to create a science of politics, by including practical knowledge on politics. He put forth ideas on how to form governments and how to govern the lives of its people. Accordingly, creating a society needs practical knowledge. As mentioned above, ethics and politics are considered as practical science. Furthermore, politics is on the top rank of practical sciences due to its role in constructing a society, and also serves as the condition for the emergence of other sciences. Because, “we stated the end of political science to be the best end, and political science spends most of its pains on making the citizens to be of a certain character, namely, good and capable of noble acts.” (Aristotle, 2009: 15)

According to these ideas, it is clear that, for Aristotle, a political order is not simply a composition of activities and institutions formed by individuals and their collective structures such as family, but it is a human field to construct humans as political animals. In other words, it is there to realize the potential of humans. Therefore, it fundamentally requires ethics and cannot exist without it. The ultimate goal of politics is to construct a society, which is very different from the sum of all the units such as the family, but it is a different collective structure constructed by politics. Therefore, politics is there to go beyond mere biological needs with its main aim being not to provide humans with just survival capacities, but rather to construct humanity with ethical capacities instead. According to this perspective, there can be no society and politics without virtuous humans. Therefore, the construction of the virtuous gives a clue on how the society is formed. Is it by chance or necessity? Is it necessitated by biology or by culture? Here, Aristotle goes beyond the duality between *nomos* and *physis* constructed by the Sophists, and his ideas have been improved upon under new forms and contents of thinking up to the present.¹

Considering this dualism, the question of whether a human being can become virtuous beyond political society becomes meaningful. This question is related to the question of whether *politeia* can emerge without virtuous humans. Leaving the question in the existing literature whether politics or ethics are prior to one another, it can be said that this question is related to the idea that without becoming ethical, it is impossible to construct a society. And without reason, it is impossible to become virtuous. Let's think about Aristotle's political philosophy. According to him, it is neither democracy, nor oligarchy that leads to chaos, and neither are useful for a human society. Furthermore, it must be said that without ethics, there can be no good, moreover, an ethical individual cannot emerge in the absence of politics.

Given these, it is reasonable to argue that neither culture, the conventional rules of *nomos*, nor nature are what makes humans human. But politics, as the composition of culture and nature, is the primary condition to reach happiness. Given these, it is evident that politics in a good system, creates the necessary condition for the emergence of ethical virtues, both by presenting a good social order and by providing the tools and mechanisms required to make humans acquire good habits. Once these habits are acquired, they become a disposition and are expressed through practical reason. In that sense, even if politics provide the conditions for ethical virtues to be expressed and done, in the course of life, they do not emerge automatically. Politics makes people acquire habits and forces them to act virtuously, but ultimately it is the individual who chooses voluntarily to do ethically good actions. Therefore, even if both acquire habits and act in accordance with the choices led by reason conditioned by politics, it is ultimately the human soul or the potential of humanity by which the politics functions. Then, it is evident that the idea which states

¹ For the distinction between *nomos* and *physis* and the ideas of Sophists see, (Guthrie, 1971; Kerferd, 1981; Conacher, 1998).

that it is the natural capacities of humans which enable them to become ethical humans within a society is very related to Aristotle's theories on the soul – namely the philosophy of life and living things. According to these views, it is obvious at first glance that the soul's nature-given capacities are what differentiate human beings from other animate beings, and that they are the source that provide an individual with the means to act modestly within a political society by expressing an attitude in accordance with the telos of the humans – the happiness constructed within a politeia. Therefore, it is essential to understand Aristotle's philosophy of the soul to put everything within context.

3. The Ideas About the Soul: Living Beings and Human in Aristotle

The ideas presented in *De Anima*, the most detailed book on the philosophy of the soul by Aristotle, is a book on the philosophy of the soul that does not describe it as an immaterial being, nor as a creation of the mind. Therefore, the ideas developed in this book go beyond the philosophy of mind, since it also is a philosophy of living beings, biology, and life. This is due to the fact that Aristotle sees the soul as a part of living things – something that emerges with them to form their actions. In that sense, it is somehow a principal work on the existence of living beings. The soul is also not equated to the mind because the souls of living beings have different faculties with the exception of the mind in the case of humans. So, the soul does not only pertain to the field of humans, but to all living beings. In that sense, to be able to understand Aristotle's theory of praxis and its relation to reason and desire, which are the main constituents of ethical virtues, the ideas on the human or the philosophy of human needs to be explained, as emphasized beforehand (Aristotle, 1986: 2016).

As mentioned before, to act virtuously, it is necessary for a human to use their reason to lead her or his desire to a modest action. This potentiality to use reason is common to humans, therefore, only humans can have a reason, and therefore, can develop responsibility and choose voluntarily. These ideas are grounded by Aristotle's philosophy of the soul. Typical of Aristotle's thinking, he goes beyond the binary opposition laid out before him (Aristotle, 1986). On the one hand, there are the proponents of the idea that there is nothing other than matter, and the soul is nothing more than the epiphenomenon of matter with no independent existence outside the body. Against this claim, of which atomists are typical proponents, Plato as the typical opponent of this camp argues that the soul has an independent existence from matter or the human body, and claims that it does not perish with the death of the body (Plato, 1994). Aristotle's position is in-between, since for him there is no soul that has an independent existence outside the body. However, the soul is not a phenomenon of the body, but is the very principle of the body and is superior to it. In this framework, the body as matter realizes its potential thanks to the soul, as the soul activates any body's potential to reach its telos. In other words, the body as a matter can realize its nature in accordance with its telos with the very help of the soul. The soul is the form anybody takes. In that sense, when the issue concerns humans, an individual has both a matter and a soul. The human's body is them, a matter formed by the faculties of the soul, and these faculties are what make a human essentially human by providing him with the capacities of living. This relationship of the soul to the body is also similar in other living beings. However, humans have different faculties than other living beings which make them a different being. In that sense, Aristotle makes a classification between living beings according to the faculties possessed by them (Aristotle, 1986).

Given these, firstly, Aristotle makes a distinction between animate things, namely, vegetables, animals, and humans. Vegetables only have the faculty of nutrition in their soul and animals have the faculty of perception. On the other hand, humans have perception, nutrition, reasoning and desire on top of those. However, "Any other part there may be in the soul, the vegetative part for instance, should also be disregarded." because, "the virtues of the nutritive and growth-inducing parts of the soul are not human virtues either." (Aristotle, 2011: 16). The desire and mind as being distinctive faculties of humans have different functions. Aristotle argues that among these faculties of the soul, the reason must be superior to others: "For if a part belongs to a human being qua human being, reasoning must be present as governing element, and conduct too; and what reasoning governs is not reasoning itself, but desire and emotions, so that these parts must be included." (Aristotle, 2011: 16).

In this sense, only humans can have freedom, which is the condition of ethical action. The other beings have a telos like humans, but they do not reach their telos by realizing their potential with conscious and voluntary choices. Instead, they act according to uncontrolled determination, either due to their nature or by chance: "...we speak of force and necessity also in the case of inanimate objects: we say that a stone travels upwards and fire downwards only by force and necessity." (Aristotle, 2011: 27). Accordingly, "their motion is not called voluntary either. When they travel contrary to their natural impulse, they move by force, but the opposite condition has no name." (Aristotle, 2011: 27). Other animate beings other than humans also have no free will: "Similarly, with living things, including animals, we see them being acted on by force, and also acting under force, when their motion is caused by an external agent against their intrinsic tendency." (Aristotle, 2011: 27).

For this reason, humans are like a ship's captain who makes decisions while steering his ship to its destination. Humans, under normal circumstances, namely in conditions where the forces beyond the control of humans are absent, can decide to go about their telos, and truly become human by their own doing. Unlike humans, other animate and inanimate beings cannot choose the means by which they reach their telos. These ideas have important implications for the problem of form and matter because an individual body of a human can take the form of the human being, which is the telos of humans to become reasonable and political beings through choices. Around this relation between matter and form, some questions arise on the subject of whether the universe and the beings in the universe move by necessity or by chance. It is evident that human beings, having reason, can control their own actions.

In relation to our question of whether society emerged out of necessity or by chance, it can be argued that society is an end result of the desire of humans to reach their telos – a collective happiness produced by the politeia created by humans themselves. But this creation is neither against human nature nor determined only by convention or chance. Instead, humans have a capacity and a natural disposition to live together. Furthermore, having a capacity to realize this capacity of natural necessity depends on freedom. As a result, the human soul donated the human to act voluntarily to distinguish and choose between good and bad actions for both themselves and for others, the condition for the construction of a politeia for both the governed and the governors realizing the human's natural disposition to become happy together being happy.

As a result, without the use of the faculties of the soul, humans cannot exist and reach their telos. Nutrition and perception are not enough to become human, but also the mind is required to become human. So, the mind is the distinctive character of the humans that makes their existence in this world go beyond the needs of survival and offers them the possibility to construct a society. Therefore, to construct a political society and a constitution, the mind is the chief faculty for the emergence of ethical virtues. This is because the mind makes the individual to have a capacity to choose in their actions while ordering their desire to not to harm oneself and others. Therefore, the individuals can find the means to do good to turn themselves into both individuals and collectives. This is the condition for the emergence of a society, which is nothing other than the construction of a collective virtue, justice, expression of the realization of the best of the ethical virtues. In that sense, human reason donates the individual with the potential to construct a society, and politics offers the possibility to construct this society by providing the reason to lead the desire in acting voluntarily to choose virtue. Therefore, human actions can have a potential to express themselves freely and without force from external or uncontrollable forces. Then, the telos of the humans becomes a matter of choice and habit rather than an intrinsic fate that governs the humans beyond their control. Therefore, the ethics and the formation of the society emerge neither out of chance nor by necessity.

Conclusion

As it is seen in the context of Aristotle's ethics, the type of human action required to construct a society emerges out of the voluntary nature of humans. This capacity of the human is very related to their mind – one of the faculties of the soul – since without the mind, humans cannot have a potential to choose, and know what to do or not. To realize this potential, on the other hand, the mind must be acquainted by experience. Therefore, nothing is given to the mind to do right or wrong, but the very experience and

repetition make the mind choose the good or the bad. Therefore, the individuals become virtuous or vicious as they live and experience.

As it is seen, humans being different from inanimate and other animate beings enable them to develop the habits to use their reasons. But not all humans have habits since habits are formed by experience, and therefore, children cannot have any. According to the ideas mentioned above, it was clear in Aristotle's thought that ethical attitude or the ways of the praxis do not come with birth. Being born only gives them reason and some biological mechanisms. On the other hand, fortune or random experiences do not give people habits, because they are not repetitive. So, how do humans acquire these habits, whence they come? As it is explained throughout this study, it is argued that without the work of politics, there can be no acquisition of habits. This is because a political system gives individuals a place among others through constructing a society. Thus, it is very evident in Aristotle's thought that every human action and experience can only be realized in a society. The reason for this is the natural desire of human beings to live together. Without this desire, there is no usage of reason, no virtue, neither intellectual nor moral. Hence, for a human to become human and to construct a society that corresponds to his or her nature and its tools, i.e. being happy, a politeia must first be constructed.

It is this politeia which constructs an order for the emergence of a society, and makes human actions go beyond the uncontrollable necessities whenever they come and protect them from the caprices of chance. Also, it grounds the human action to be expressed in voluntariness. Therefore, politeia is the condition for freedom and responsibility, which are, in turn, the very conditions that make human action to be done beyond necessity and chance. It is the source of stability and order that provides people with normal conditions and comfort beyond survival. Under these conditions of the realization of the telos of humans, more than nutrition and perception, a human society and culture can emerge.

Conflict of Interest Declaration

The authors have stated that there is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the article.

Ethics Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been complied with during the preparation of this study and all the studies utilized are indicated in the bibliography. Regarding the Ethics Committee permission, the author(s) and referees of the study that constitutes the subject of this article have declared that there is no need for Ethics Committee Permission.

Bibliography

- Aristotle. (1985). *Aristotle's De Motu Animalium*. (M.C. Nusbaum, Trans.). Princeton, Princeton University Press.
- Aristotle. (1994). *Aristotle Metaphysics*, (D. Bostock, Trans.). Oxford, Clarendon Press; New York, Oxford University Press.
- Aristotle. (1998). *The Politics*. (C.E.E. Reeve, Trans.), Indianapolis, Hackett Publishing.
- Aristotle. (2001). On Generation and Corruption. R. McKeon (Ed.). *In Basic Works of Aristotle* (pp. 559-636), (H. H. Joachim, Trans.). New York, The Modern Library.
- Aristotle. (2008). *Physics*, (R. Waterfield, Trans.). Oxford; New York, Oxford University Press.
- Aristotle. (2009). *The Nicomachean Ethics*, (L. Brown & D. Ross, Trans.). London, Oxford University Press.
- Aristotle. (2011). *The Eudemian Ethics*, (A. Kenny, Trans.), London, Oxford University Press.
- Aristotle. (2016). *De Anima*, (C. Shields, Trans.). London, Oxford University Press.
- Conacher, D. (1998). *Euripides and The Sophists*. London, Gerald Duckworth.
- Guthrie, W.K.C. (1971). London, Cambridge University Press.

- Kerferd, G.B. (1981). *The Sophistic Movement*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kirk, G. S., Raven, K. (1963). *Presocratic Philosophers*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Plato. (1987). *The Theaetetus*. (A.H. Waterfield). New York, Viking Penguin.
- Plato. (1993). *The Sophist*. (N.P. White, Trans.), Indianapolis, Hackett Publishing.
- Plato. (1994). *Republic*. (R. Waterfield, Trans.). London, Oxford University Press.
- Plato. (1998). *Symposium*. (R. Waterfield, Trans.). London, Oxford University Press.
- Plato. (2017). Apology. In *Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo*, (pp. 61-145), (H. N. Fowler), Cambridge: Harvard University Press.
- Ross, D. (2005). *Aristotle*. London, Routledge.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD)

YAYIN VE YAZIM KURALLARI

1. KMÜ EFAD YAYIN KURALLARI

- KMÜ EFAD Dergisi'ne gönderilmesi planlanan yazı ve çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD), sosyal ve beşeri bilimler alanında öncelikli olarak orijinal araştırmalar, özgün derlemeler/incelemler, genişletilmiş bildiri, orijinal çeviri, kitap kritiği/inceleme, değerlendirme yazısı, görüş yazısı ve editöre mektup türünde Türkçe ve İngilizce dilde yazılar yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen çalışmalar, ilk aşamada editör grubu tarafından dikkatli bir şekilde ve nesnel bir bakış ile incelenmektedir. KMÜ EFAD'a gönderilen makalelerin yazım kurallarına uygun olmaması halinde editör grubu, gönderilen makaleleri doğrudan reddedebilmektedir. Makaleler, eğer KMÜ EFAD'ın yayın ve yazım kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmış ise "çift körleme" tekniği ile üç hakeme gönderilmektedir. Üç hakemden en az iki hakemin olumlu rapor vermesi üzerine de gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çalışmalar ilgili sayılarda yayınlanmaktadır.
- "Çift körleme" tekniği uyarınca yazarların isim ve kurum bilgileri orijinal metinden çıkartılarak alanında uzman hakemlere gönderilir. Hakem bilgileri yazarlarla, yazar bilgileri hakemler ile hiçbir koşulda paylaşılmaz.
- Hakem değerlendirme süreci maksimum 30 gün olarak belirlenmiştir. Değerlendirilmek üzere hakeme gönderilen; ancak herhangi bir geri dönüş sağlanmayan makaleler için yeniden bir hakem belirlenir ve çalışma için hakem süreci tekrar başlatılmış olur. Verilen süre içerisinde kendisine gönderilen çalışmayı değerlendirmeyen hakemin "Hakem Kurulu" üyeliği, dergi yönetiminde değerlendirilmeye alınır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmiş ya da Yüksek Lisans veya Doktora tezlerinden hazırlanmış çalışmaların ilk sayfasının altında dipnot olarak mevcut durum belirtilmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gelen makaleler hakem süreci sonrasında gerekli düzeltmelerin yapılması gayesiyle yazarlara gönderildiğinde yazar, hakem önerileri dışında kalacak ve orijinal metni değiştirecek boyutta ekleme veya çıkartma yapamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen ve hakem önerileri doğrultusunda yayınlanması uygun görülen makalelerin son hali gözden geçirilmek üzere yazara tekrar gönderilir. Yazarın kontrolü sonrası, hakem süreci tamamlanan eserler kabul tarihi esas alınarak yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin her türlü hakkı yazar tarafından dergiye devredilmiş sayılır. Bu işlem için yazardan bir "Telif Hakkı Devir Formu" istenir. Bu form makale ile Dergipark başvuru sistemine yüklenmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin sorumluluğu (bilimsel etik kuralları, intihal vb.) tek taraflı olarak yazar ya da yazarlara aittir. KMÜ EFAD bu konuda bir yükümlülük altına sokulamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makaleler "iThenticate" ya da "Turnitin" isimli intihal tespit programları ile taranmaktadır. İntihal oranının aşıldığı durumlar için Editör grubu gerekli yaptırımlarda bulunma yetkisini elinde bulundurur. Bu gerekçe ile çalışmalar reddedilebilir.

- Yukarıda zikredilen kurallara uymayan eserlerin, hiçbir koşulda değerlendirmeye alınmayacağını unutmayınız.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlamak istediğiniz makalelerinizi <https://dergipark.org.tr/pub/efad> adresinden tarafımıza gönderebilirsiniz.

2. KMÜ EFAD YAZIM VE KAYNAKÇA KURALLARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) kullanılan, kullanılacak olan kaynakça, künye, metin içi gönderme ve alıntı ile ilgili uyulması gereken kurallar Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarında yaygın olarak kullanılan kaynak gösterimleri esas alınarak hazırlanmıştır.

- Dergiye gönderilecek makaleler Word dosyası içerisinde A4 boyutunda; üstten 2 cm. ve alttan 1.5 cm. soldan ve sağdan 1.5 cm. şekilde hazırlanmalıdır.
- Makaleler Times New Roman yazı tipinde ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Birincil **Türkçe/İngilizce makale başlığı** 15 kelimeyi geçmeyecek düzeyde kısa ve konuyu kapsayacak şekilde olmalı, kelimeler büyük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır. İkincil **Türkçe/İngilizce makale başlığı** birincil başlıkla aynı anlam içerir şekilde olmalı, kelimeler Küçük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır.
- Makalenin “özet” bölümü araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, **en az 150** ve **en fazla 350** kelime olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise “Öz”, İngilizce ise “Abstract” başa gelmelidir. Anahtar kelimeler ise **en az 3 en çok 5** kelimedenden ibaret olmalıdır.
- Yazar adları makale başlığından sonra iki satır boş bırakılarak 12 punto ve bold olarak ismin/isimlerin baş harfi büyük; soy isminin ise tamamı büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Yazar adları sayfanın sağ tarafına hizalanmış bir şekilde yerleştirilmelidir. Akademik unvanlar ve diğer hususlar dipnotta 10 punto büyüklüğünde belirtilmelidir (*Örn: Unvan, Kurum adı ve Bilgisi, Şehir/Ülke. E-posta: ....., Orcid: ..*).
- Birinci düzey ana başlıklar sola dayalı, 12 punto, kalın ve düz olmalı, her kelimenin ilk harfi büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş başlığına numara verilmemelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir. Metin içindeki diğer bütün bölümler de 12 punto ve tek satır aralıklı olarak, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.
- İkinci, üçüncü ve dördüncü düzey alt başlıklar sola dayalı, 12 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, kalın olarak yazılmalıdır.
- Makale içindeki tablolar, biçimsel olarak kendi içeriğinin gerektirdiği biçimde oluşturulmalı, tablo başlığı numaralandırılmış, tablonun üstünde ve ortalanmış olarak yazılmalıdır.
- Sonuç kısmında alt başlık ve numaralandırma kullanılmamalı; dilendiği takdirde maddeler halinde sıralama yapılabilir.
- Yazar sayısı eğer beşten fazlaysa, ilk beş yazarın adları künyede verilmeli, beşinci yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılmalıdır.
- Metin içinde ve başlıklarda, “Milattan Önce” kısaltması MÖ, “Milattan Sonra” kısaltması MS şeklinde verilmelidir.
- Bir çalışmanın yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı verildiği tarihi verilmeli; tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde dergi ve kitap adları tam ismi ile kısaltılmadan eğik (italik) olarak yazılmalıdır.

- Kaynakça bölümünde bildiri kitapları aynen “kitap” gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de “kitap bölümü” gibi belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. gibi kaynakların belli bir bölümünden yararlanılan bilgi için “kitap içinde bir bölüm” gibi yazılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. kaynaklarda maddelerin yazarı belli değilse, madde adı kullanılarak giriş yapılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde kullanılacak tezlerde, tezin adından sonra “Yayımlanmamış yüksek lisans tezi”, “Yayımlanmamış doktora tezi” ya da “Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi” ifadeleri mutlaka kullanılmalıdır. Alınan derecenin alındığı üniversite ya da kurumun adı mutlaka belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adı ile yapılmalıdır. Yasanın adından sonra ayraç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilmeli; e-kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak belirlenmelidir.
- Kaynakça bölümünde mektup, e-posta, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılmalıdır.

2.1. Kaynakça Örnekleri

Tek Yazarlı Dergi Makalesi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

İrızık, G. (1990). Karl Popper’in üç dünya kuramı ve bilimsel bilginin nesnelliği. *Felsefe Tartışmaları*, 7, 45-57.

Metin içi: (İrızık, 1990: 55)

Dipnot: İrızık, 1990: 55

İki Yazarlı Dergi Makalesi

Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Wegener, D.T. & Petty, R.E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. *Journal of Personality & Social Psychology*, 66, 1034–1048.

Metin içi: (Wegener ve Petty, 1994: 1042) **Dipnot:** Wegener ve Petty, 1994: 1042

Üç ve üzeri Yazarlı Dergi Makaleleri

Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Kandır, Y.S., Karadeniz, E., Özmen, M. ve Önal, B.Ö. (2008). Türk turizm sektöründe büyüme göstergelerinin turizm işletmelerinin finansal performansına etkisinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (10), 211-237.

Metin içi: (Kandır ve diğ., 2008: 220)

Dipnot: Kandır ve diğ., 2008: 220

Basımda Olan Dergi Makaleleri

Soyadı, A. & Soyadı, A. (yayın aşamasında). Makale adı. *Dergi Adı*.

Zuckermctn, M. & Kieffer, S.C. (yayın aşamasında). Yüz ifadesinde ırk farklılıkları: Yüzdeki belirginlik üstünlüğe mi işaret eder? *Kişilik ve Sosyal Psikoloji Dergisi*.

Metin içi: (Zuckermctn ve Kieffer, y.a.)

Dipnot: Zuckermctn ve Kieffer, y.a.

Tek Yazarlı Kitaplar

Yazar, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Muşmal, H. (2009). *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği* (1876-1914). Konya, Kömen Yayınları.

Metin içi: (Muşmal, 2009: 45)

Dipnot: Muşmal, 2009: 45

Üç ve üzeri Yazarlı Kitaplar

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, D., Yazar, E. & Yazar, E. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Çevik, O., Doğanay, T. & Karaçayır, E. (2017). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profili*. Ankara, Murat Kitabevi.

Metin içi: (Çevik ve dig., 2017: 45)

Dipnot: Çevik ve dig., 2017: 45

Editörlü Kitaplar

Yazar, A. & Yazar, B. (Ed.). (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Gibbs, I.T. & Huang, L.N. (Ed.). (1991). *Children of color: Psychological interventions with minority youth*. San Francisco, Jossey-Bass.

Metin içi: (Gibbs & Huang, 1991)

Dipnot: Gibbs & Huang, 1991

Tüzelkişi (Kurum) Yazarlığı olan Kitaplar

Tüzelkişi, (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayın yeri, Yayınevi.

Türk Dil Kurumu, (2017). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu.

Metin içi: (Türk Dil Kurumu, 2017: 15-18) **Dipnot:** Türk Dil Kurumu, 2017: 15-18

Yazarı Olmayan Kitaplar

Kitap adı (Baskı sayısı) (Yayın Yılı). Yayın yeri, Yayınevi.

Cambridge Türkçe-İngilizce Sözlüğü (1. Bs.) (1985), İstanbul, Cambridge.

Metin içi: (Cambridge, 2000: 45)

Dipnot: Cambridge, 2000: 45

Ceviri Kitaplar

Yazar, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı*, (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri, Yayınevi, (Kaynak yapının yayın yılı).

Danermark, B., Karlosson, J.C., Jakobsen, L. & Ekstrom, M. (2018). *Toplumu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm*, (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul, Phoenix, (2001).

Metin içi: (Danermark ve diğ., 2018: 65) **Dipnot:** Danermark ve diğ., 2018: 65

Editörlü Kitap İçinde Bölüm ya da Makale

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.), *Kitap adı* İçinde (ss. Yayının sayfa numaraları), Yayın yeri, Yayınevi.

Çakır, M. (2016). Seçim Beyannamelerinde Genç Bireylere Yönelik Politika Vaatlerinin Analizi. A.G. Baran & M. Çakır (Ed.), *İnter-Disipliner Yaklaşımla Gençliğin Umudu Toplumun Beklentileri İçinde* (ss. 107-125), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Metin içi: (Çakır, 2016: 108-109)

Dipnot: Çakır, 2016: 108-109

Sözlük veya Ansiklopedi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). *Sözlük veya Ansiklopedi Adı* (Baskı sayısı, Cilt sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.
Sadie, S. (Ed.). (1980). *The new Grove dictionary of music and musicians* (6. Bs., C. 1-20). London, Macmillan.
Gürün, O.A. (2001). *Psikoloji sözlüğü* (2. bs., C. 1-3). İstanbul, İnkılâp.

Ansiklopedide Madde

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Madde adı. *Ansiklopedi Adı* (Baskı sayısı, Cilt sayısı, Sayfa sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.
Bergmann, P.G. (1993). Relativity. *The new encyclopaedia Britannica* (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago, Encyclopaedia Britannica.
Öncül, R. (2000). Psikoloji. *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü* (C. 1, ss. 501-503). İstanbul, Milli Eğitim.
Not: Eğer yazar yoksa maddeyi başa getiriniz

Yayımlanmış - Bildiri

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Haz./Ed.), *Kitap adı* içinde (sayfa numaraları), Yayın Yeri, Yayınevi.
Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi ve Kullanımı. O. Horata (Haz.), *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler* içinde (ss. 92-103), Ankara, Yeni Avrasya.
Metin içi: (Uçak, 2005: 96) **Dipnot:** Uçak, 2005: 96

Yayımlanmamış - Bildiri

Konuşmacı, A. (Ay Yıl). Bildiri adı. *Toplantı Adı*, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.
Çepni, S. & Bacanak A. (Haziran 2001). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi. *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
Metin içi: (Çepni ve Bacanak, 2005) **Dipnot:** Çepni ve Bacanak, 2005

Yayımlanmamış Doktora/ Yüksek Lisans/ Sanatta Yeterlilik Tezleri

Soyadı, A. (Yılı). Tez Adı. Yayımlanmamış yüksek lisans/doktora tezi/sanatta yeterlilik, Üniversite Adı, Şehir.
Akkaş, İ. (2020). 2008-2019 yılları arası amphora buluntuları ışığında Parion Antik Kenti Roma ve Erken Bizans/Geç Roma Dönemi ticari ilişkileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
Özkaya Karaismailoğlu, A. (2006). Sosyal teoride iktidar tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
Metin içi: (Akkaş, 2020: 150-151) **Dipnot:** Akkaş, 2020: 150-151

Anonim

Anonim, 1993. *Tarım İstatistikleri Özeti*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 1579, Ankara.

Sadece İnternette Yayımlanan Makale

Yazar, A. (Ay Yıl). Makale adı. *Dergi/Site Adı*, Sayı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.
Fredrickson, B.L. (Mart 2000). Sağlık ve refahın üst düzeye çıkarılması için pozitif duyguların geliştirilmesi. *Prevention&Treatment*, 3, 20 Kasım 2000 tarihinde <http://journals.apa.org/volume3/pre301a> adresinden erişildi.

Bir İnternet Dokümanında Bölüm veya Kısım

Doküman Adı. (Ay Yıl). Bölüm/Kısım adı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.
Benton Foundation. (7 Temmuz 1998). Barriers to closing the gap. Losing ground bit by bit: Low- income communities in the information age. 18 Ağustos 2001 tarihinde <http://www.benton.org/Library/Low-Income/two.html> adresinden erişildi.

Yazarsız, Tarihsiz İnternet Sitesi

Kaynağın adı. (t.y.). Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.
TMMOB Makine Mühendisleri Odası Kütüphane Katalog Tarama (t.y.). 8 Ağustos 2000 tarihinde <http://kutuphane.mmo.org.tr/tarama.php?hit=1> adresinden erişildi.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD) ETİK İLKELERİ VE YAYIN POLİTİKALARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMU EFAD), bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimini ve dağıtımını benimsemiştir. Yayın sürecinde, yazarlar, okuyucular, araştırmacılar, yayıncılar, hakemler ve editörlerin etik kurallarla ilgili esaslara uymasını bekler. Söz konusu paydaşların [Yükseköğretim Kurumları \(YÖK\)](#) ve [Committee on Publication Ethics \(COPE\)](#) tarafından yayınlanan açık erişim rehberlerine göre aşağıda paylaşılan standart genel ve özel etik kurallara ve sorumluluklara dikkat etmesi gerekmektedir.

1. BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE AYKIRI GENEL EYLEMLER

a) İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini, bilimsel etik kurallarına uygun biçimde atıf yapmadan, kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

b) Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

d) Mükerrer Yayın: Bir araştırmacının aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

e) Dilimleme: Bir araştırmacının sonuçlarını araştırmacının bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak belirli sınav değerlendirmelerinde ve akademik teşvik ve terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

f) Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri makale yazarlarına eklemek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

g) Diğer Etik İhlali Türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak ([YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi](#), Madde 8).

2. PAYDAŞLARIN SORUMLULUKLARI

a) Editörlerin Sorumlulukları

KMU EFAD editörü ve editör yardımcıları, Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları (COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors) ve Committee on Publication Ethics (COPE) 'nin yayınladığı Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları (COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors) ilkelerine dayanarak aşağıdaki etik görev ve sorumlulukları sağlayacaktır. :

- KMU EFAD'ta yayınlanan her yayından editörler sorumludur.
- Editörler, makaleleri kabul etmek ya da reddetmek sorumluluk ve yetkisine sahiptir. Bu sorumluluk ve yetkisini yerinde ve zamanında kullanmak zorundadır.
- Editörler, kabul ya da reddettiği makalelerle ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Editörler, özgün ve alanına katkı sağlayacak makaleleri kabul etmelidir.
- Editörler, dergi politikası, yayım kuralları ve seviyesine uymayan eksik ve hatalı araştırmaları hiçbir etki altında kalmadan reddetmelidir.
- Editörler, yanlış, eksik ve problemlili makalelerin hakem raporu öncesi veya sonrasında geri çekilmesine ya da düzeltildikten sonra yayımlanmasına imkân vermemelidir.
- Editörler, en az iki hakem tarafından değerlendirilen makalelerin çift taraflı kör hakemlik sistemine göre değerlendirilmesini sağlar ve hakemleri gizli tutar.
- Editörler, fikri mülkiyet haklarından ve etik standartlardan ödün vermeden iş süreçlerine devam eder.
- Editörler, "Turnitin ve/veya Ithenticate" intihal programı aracılığıyla makalelerin intihal durumu ve yayımlanmamış özgün araştırmalar olup olmadıklarından sorumluluk alır.
- Editörler, tüm okuyucular, araştırmacılar ve uygulayıcıların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyimleri dikkate alır.
- Editörler, yayımlanan sayıların okuyucuya, araştırmacıya, uygulayıcıya ve bilimsel alana katkıda bulunmasına ve özgün nitelikte olmasına özen gösterir.
- Editörler, danışma komitesi üyelerinin tümünün yayın politikalarına ve yönergelerine uygun olarak süreçleri ilerletmesini sağlar.
- Editörler, danışma kurulu üyelerine yayın politikaları hakkında bilgi verir.
- Editörler, danışma kurulu üyelerinin çalışmalarını bağımsız olarak değerlendirmesini sağlar.
- Editörler, yeni danışma kurulu üyelerine katkıda bulunabilir ve uygun şekilde karar verir.
- Editörler, değerlendirme için danışma kurulu üyelerinin uzmanlığına uygun çalışmaları göndermelidir.
- Editörler, danışma kurulu ile düzenli olarak etkileşime geçer.
- Editörler, yayın politikaları ve dergi gelişimi için yayın kurulu ile düzenli toplantılar düzenler.
- Editörler, (Editör ve Yardımcı Editörler) ile yayıncı arasındaki ilişki editör bağımsızlığı ilkesine dayanmaktadır. Editörler ve yayıncı arasındaki yazılı anlaşmaya göre, editörlerin tüm kararları yayıncıdan ve dergi sahibinden bağımsızdır.

b) Yazarların Sorumlulukları

- Makaledaki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyan edilmelidir.
- Ön değerlendirme veya hakem değerlendirme sonucunda gösterilen intihal durumunu, hataları, şüpheli durumları ve önerilen düzeltmelerin yapılması zorunludur. Yapılmayacak ise, tutarlı bir şekilde gerekçesi bildirilmelidir.

- Makale veya araştırmanın “Kaynakça”sı eksiksiz ve dergimizin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.
- İntihal ve sahte verilerden uzak durulmalıdır.
- Araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına imkân verilmemelidir.

c) Hakemlerin Sorumlulukları

Dergimiz yönetimi, hakemlik sürecinin etik yayıncılık kuralları çerçevesinde başarılı bir şekilde yürütülmesini ve iyileştirilmesini taahhüt eder. Araştırmaların paydaşları ve okuyucularının, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan incelemelerde gördükleri intihal, mükerrer yayın, yanlışlık, şüpheli içerik veya durumları efad@kmu.edu.tr email adresine bildirmelerini memnuniyetle karşılar. Konu hakkında elde edilen veri ve sonuçları ilgili taraflara bildirir ve takibini yapar. Hakemlerin aşağıdaki esaslara uymasını temel alır.

- Değerlendirmeler tarafsızca yapılmalıdır.
- Hakemler ile değerlendirme konusu makalenin paydaşları arasında çıkar çatışması olmamalıdır.
- Makale ile ilgili diğer makale, eser, kaynak, atıf, kural ve benzeri eksiklerin tamamlanmasını işaret edilmelidir.
- Çift taraflı kör hakemlik sistemine binaen değerlendirmesi yapılmış makaleler veya hakemleri açıklanmaz.

3. İNTİHAL POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) Aralık 2018 tarihi itibariyle yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaları intihal programları aracılığıyla (Turnitin veya iThenticate) kontrol etmeye başlamıştır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir. Dergide yayımlanmış bir çalışmanın intihal olduğu tespit edilirse Editör Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili kurumlara bildirmek dahil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

4. AÇIK ERİŞİM POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımı için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayımlanan tüm yazılar <https://dergipark.org.tr/pub/efad/archive> adreslerinden erişime açıktır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayımlanma ile birlikte açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir. Açık erişim bilginin küresel değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurmaktadır. KMÜ EFAD aynı zamanda 12 Eylül 2012 tarihinde kabul edilen [Budapeşte Açık Erişim Girişimi](#)'ni desteklemektedir.

Bu bağlamda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayım kurulu tarafından benimsenen açık erişim politikaları <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> adresinde yer almaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayımlanan tüm makaleler "Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı" ile lisanslanmıştır. Bu lisans; yayımlanan tüm makaleleri, veri setlerini, grafik ve ekleri kaynak göstermek şartıyla veri madenciliği uygulamalarında, arama motorlarında, web sitelerinde, bloglarda ve diğer tüm platformlarda çoğaltma, paylaşma ve yayma hakkı tanır. Açık erişim disiplinler arası iletişimi kolaylaştıran,

farklı disiplinlerin birbirleriyle çalışabilmesini teşvik eden bir yaklaşımdır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) bu doğrultuda makalelerine daha çok erişim ve daha şeffaf bir değerlendirme süreci sunarak kendi alanına katma değer sağlamaktadır.

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), açık erişim sağlama politikası kapsamında kütüphanelerin dergi içeriğini kütüphane katalog kayıtlarına almalarını önermektedir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin (KMÜ EFAD) yayıncısı hiç bir kütüphane veya okuyucudan yayınlanan elektronik makalelere erişim için abonelik ve ücret talep etmeyeceğini taahhüt eder.

5. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI

Editörler, değerlendirilen çalışmaya dâhil edilen konular veya resimlerle ilgili kişisel verilerin korunmasını sağlar. Dergiye katkı sağlayan kişilere (editörler; yazarlar ve hakemler) talepleri halinde katkılarını gösteren belgeler verilir.

6. ETİK KURUL, İNSAN VE HAYVAN HAKLARI

Editörler, değerlendirilen çalışmalarda insan ve hayvan haklarının korunmasını sağlar. Editörler, çalışmada kullanılan konularda etik kurulun onayı, deneysel araştırmalarla ilgili hiçbir izin olmadığında çalışmayı reddetme sorumluluğuna sahiptir. Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

7. MUHTEMEL SUİSTİMAL VE SUİSTİMAL TEDBİRLERİ

Editörler, olası suiistimal ve suiistimal davranışlarına karşı önlem alır. Bu duruma ilişkin şikâyetlerin tespiti ve değerlendirilmesi konusunda titiz ve nesnel bir soruşturma yürütmenin yanı sıra, editörün sorumlulukları konu ile ilgili bulguları yetkili merciler ile paylaşır.

8. AKADEMİK YAYIN BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLAMAK

Editörler, eserlerde ortaya çıkan hataları, tutarsızlıkları veya yanılmayı içeren kararların süratle düzeltilmesini sağlar.

9. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ KORUNMASI

Editörler, yayınlanan tüm makalelerin fikri mülkiyet haklarını korumak ve olası ihlallerde dergi ve yazar haklarını savunmak, yayınlanan tüm makalelerin içeriğinin diğer yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğinden emin olmak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

10. YAPILANDIRMACILIK VE TARTIŞMAYA AÇIKLIK

Editörler, dergide yayınlanan eserlere karşı yapılacak eleştirileri dikkate alır ve bu eleştirilere karşı derginin amaç ve kapsamı doğrultusunda yapıcı bir tutum sergiler. Eleştirilen eser yazarlarının cevap verme hakkı bulunmaktadır. Olumsuz sonuçları içeren çalışmalar reddedilir.

11. ŞİKÂyetLER

Editörler, şikâyetleri dikkatlice gözden geçirerek yazarlara, hakemlere veya okuyuculara aydınlatıcı ve açıklayıcı bir şekilde cevap vermekle yükümlüdür.

12. POLİTİK VE TİCARİ ENDİŞELER

Derginin sahibi, yayıncısı ve başka hiçbir siyasi veya ticari unsur editörlerin bağımsız kararlarını etkileyemez.

13. ÇIKAR ÇATIŞMALARI

Editörler, yazarlara ve hakemlere derginin yayın sürecinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde sürdürüleceğini garanti eder ve sağlar.

14. GİZLİLİK BEYANI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) dergi yönetim sistemine girilen isim ve elektronik posta adresleri gibi kişisel bilgiler, yalnızca bu derginin bilimsel amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Bu bilgiler başka bir amaç veya bölüm için kullanılmayacak olup, üçüncü taraflarla paylaşılmayacaktır.

15. ARŞİVLEME POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlan tüm makalelere ait üst veriler ve tam metinler XML ve .pdf formatında 3. parti bulut bir sunucuda erişime kapalı bir şekilde saklanır. Ayrıca [TÜBİTAK ULAKBİM Dergiler Veritabanı \(DergiPark\)](#) aracılığıyla tüm makaleler (.pdf) formatında ULAKBİM sunucularında saklanmakta ve sunulmaktadır.

16. DERGİ BÖLÜM POLİTİKASI

Araştırma Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

İnceleme Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Derleme

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Çeviri

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Konferans Bildirisi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Kitap İncelemesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Değerlendirme Yazısı

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Söyleşi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Bilimsel Haber

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Görüş

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Editörden

- Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY